

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΤΖΑΒΑΛΑ
(Α.Μ.:1012202003051)

Θέμα: «Γρηγόριος Λαμπράκης (1912-1963): Ο μαραθωνοδρόμος της ειρήνης και της δημοκρατίας»

Επιβλέπων καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων καθηγητής: Σωτήρης Ριζάς
Συνεπιβλέπων καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2023

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	5
Α΄ Κεφάλαιο	
Τα πρώτα χρόνια της ζωής του Γρηγόριου Λαμπράκη και οι σπουδές του.....	8
1.1 Γέννηση.....	8
1.2. Καταγωγή.....	9
1.3. Σπουδές και επαγγελματική πορεία	10
1.4. Ο αθλητής Λαμπράκης.....	11
1.5. Η ένωση Ελλήνων αθλητών.....	13
Β΄ Κεφάλαιο	
Η πολιτική πορεία του αγωνιστή της ειρήνης.....	15
2.1. Η πολιτική κατάσταση της Ελλάδας την δεκαετία του 1960.....	15
2.2. Πολιτική σταδιοδρομία του Λαμπράκη	19
2.3. Ο Γρηγόριος Λαμπράκης και η σχέση του με τη Φρειδερίκη	23
2.4. Οι μαραθώνιες πορείες ειρήνης	24
Γ΄ Κεφάλαιο	
Η δολοφονία του αγωνιστή της Δημοκρατίας	30
3.1. Το χρονικό της επίθεσης	30
3.2. Η δολοφονία.....	33
Δ΄ Κεφάλαιο.....	38
Η πολύκροτη δίκη και οι ένοχοι.....	38
4.1. Οι ανακρίσεις	38
4.2. Η δίκη και η συγκάλυψη	42
4.3. Οι ένοχοι	45
4.4. Οι ποινές.....	48
4.5. Παρακρατικές οργανώσεις.....	50
Ε΄ Κεφάλαιο	
Οι πολιτικές επιπτώσεις της δολοφονίας του Γρηγορίου Λαμπράκη	55
5.1. Το πολιτικό κλίμα την εποχή της δολοφονίας	55
5.2. Οι πολιτικές επιπτώσεις της δολοφονίας	58
5.3. Νεολαία Λαμπράκη.....	62
Επίλογος.....	66

Πηγές και βιβλιογραφία	69
Περίληψη	73

Πρόλογος

Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής μου εργασίας, η συνδρομή του κυρίου Χρήστου Θανάση αποδείχθηκε αναπόσπαστη. Ο κ. Θανάσης είναι ένας εξέχον ιστορικός, ο οποίος έχει συγγράψει πολυάριθμα βιβλία που αφορούν σημαντικά ιστορικά γεγονότα. Ανάμεσα σε αυτά, ξεχωρίζουν οι μελέτες για τον Σωκράτη Κόκκαλη,¹ οι Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ιστορία² και ο ρόλος των Νέων στο Μέτωπο, την Κατοχή και την Αντίσταση³. Η παρούσα διπλωματική εργασία αναλύει τη ζωή και το έργο του Γρηγόριου Λαμπράκη, έναν σημαντικό Έλληνα ιατρό, αθλητή, δημοσιογράφο και πολιτικό ακτιβιστή. Ο Λαμπράκης γεννήθηκε το 1912 και αφού εμπλακεί ενεργά στην αντίσταση κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής, εξελίχθηκε σε έναν από τους σπουδαιότερους ειρηνιστές της εποχής του.

Η εργασία περιλαμβάνει μια συστηματική μελέτη του βίου του Γρηγόριου Λαμπράκη, ξεκινώντας από τη νεότητά του και την δολοφονία του από το παρακράτος. Εξετάζονται οι πολιτικές του πεποιθήσεις και οι συνεισφορές του στον αγώνα για την ελευθερία και τη δημοκρατία στην Ελλάδα.

Επικεντρώνοντας στη ζωή και το έργο του Λαμπράκη, αναλύονται οι γνώσεις του τόσο στην ιατρική όσο και στην πολιτική ζωή της χώρας καθώς ήταν κορυφαίος ιατρός με ειδικευση στην Μαιευτική και Γυναικολογία.

Επιπλέον, η εργασία παρουσιάζει την πολιτική δραστηριότητα του Λαμπράκη και την επίδρασή του στην πολιτική σκηνή της εποχής. Αναλύονται οι ιδέες του για την κοινωνία, την ισότητα και τη δικαιοσύνη, καθώς και η προσφορά του στον πολιτισμό και την πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας.

Τέλος, η εργασία πραγματεύεται την κληρονομιά του Γρηγόριου Λαμπράκη, τη σημασία του έργου του για την ελληνική λογοτεχνία και πολιτική, καθώς και την επίδρασή του στις μεταγενέστερες γενιές.

---

¹ Θ. Χρήστου, *Πέτρος Σωκράτους Κόκκαλης (1896-1962). Ο Αστός Επαναστάτης, Ιατρός. Από τον Βενιζελισμό στον Λενινισμό*. Αθήνα 2019

² Θ. Χρήστου, *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757-1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001

³ Θ. Χρήστου, *Ο ρόλος των Νέων στο Μέτωπο, την Κατοχή και την Αντίσταση (1940 - 1944) - Τα πολιτικοστρατιωτικά τεκμήρια*, Αθήνα 2016, τ. 1

Εισαγωγή

Ο Γρηγόριος Λαμπράκης (1912 - 1963) ήταν Έλληνας ιατρός, αθλητής, πολιτικός και πρωτίστως υπέρμαχος της δημοκρατίας και της ειρήνης. Γεννημένος στην Κερασίτσα της Αρκαδίας, αποφοίτησε από την δευτεροβάθμια εκπαίδευση και επέλεξε να συνεχίσει τις σπουδές του στην Αθήνα, όπου εισήλθε στην Ιατρική Σχολή. Ενώ ήταν ακόμη έφηβος, αφιερώθηκε στον αθλητισμό και κατέκτησε την κορυφή στο άλμα εις μήκος σε δέκα περιστάσεις ως Βαλκανιονίκης. Επιπλέον, διατήρησε το Ελληνικό ρεκόρ σε αυτό το άθλημα για 23 συναπτά έτη, από το 1936 έως το 1959. Ο Γρηγόριος Λαμπράκης συνέδεσε την εμπειρία του από τον αθλητισμό με την ιατρική του γνώση, εξυπηρετώντας την κοινότητα ως ιατρός. Ταυτόχρονα, ανέπτυξε μια πολιτική καριέρα και αγωνίστηκε με σθένος για την προαγωγή της δημοκρατίας και της ειρήνης.⁴

Κατά την διάρκεια της γερμανικής κατοχής, ο Γρηγόριος Λαμπράκης ενεπλάκη ενεργά στο κίνημα της εθνικής αντίστασης. Το 1943 ίδρυσε την "Ελληνική Ομοσπονδία Στίβου" και διοργάνωσε αθλητικούς αγώνες, τα έσοδα των οποίων χρησιμοποιήθηκαν για την ενίσχυση της διατροφής του ελληνικού έθνους.⁵

Κατά τη διάρκεια των "εκλογών βίας και νοθείας" που διεξήχθησαν στις 29η Οκτωβρίου 1961, ο Γρηγόριος Λαμπράκης εισήλθε στην πολιτική σφαίρα ως μέλος του ΕΠΑΜ (Ελληνικό Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο), ενός αριστερού συνασπισμού δυνάμεων με επικεφαλής την ΕΔΑ, και εξελέγη βουλευτής στην πόλη του Πειραιά.⁶

Στις 21 Απριλίου 1963, η Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη (ΕΕΔΥΕ) διοργάνωσε μια πορεία ειρήνης από τον Μαραθώνα προς την Αθήνα. Ωστόσο, η αστυνομία απαγόρευσε την πορεία και προχώρησε στη σύλληψη ορισμένων διαδηλωτών, μεταξύ των οποίων και ο Μίκης Θεοδωράκης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Γρηγόριος Λαμπράκης, που απολάμβανε βουλευτικής ασυλίας, ανέλαβε την ηγεσία της πορείας μόνος του, κρατώντας μια μικρή σημαία με το σύμβολο της ειρήνης. Ωστόσο, λίγο αργότερα, ο ίδιος συνελήφθη από την αστυνομία.

⁴ Κ. Πορφύρης, *Γρηγόριος Λαμπράκης: Ο αντρειωμένος*, Βιβλιοθήκη Πρωτοπόρου, Αθήνα 1962, σελ. 32

⁵ Ε. Γκοτζαρίδη, *Η ζωή και ο θάνατος του Γρηγόρη Λαμπράκη, ένας ειρηνιστής στη δίνη του εμφύλιου διχασμού*, Ιανουάριος 2023, σελ. 127

⁶ Γ. Τριανταφυλλίδης, *Σημειώσεις Αναμνήσεων*, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 85

Με αυτήν την πράξη, ο Γρηγόριος Λαμπράκης επέδειξε την αποφασιστικότητά του να προασπιστεί τις αρχές της ειρήνης και της ανθρωπιάς, παρά τις επικρατούσες περιστάσεις και τις επιβουλές των αρχών. Η προσήλωσή του σε αυτές τις αξίες και η απόφασή του να προχωρήσει μπροστά, παρά τις δυσκολίες, αναδεικνύουν τον χαρακτήρα του ως αγωνιστή για την ειρήνη και την ελευθερία.⁷

Στις 22 Μαΐου 1963, ο Γρηγόρης Λαμπράκης συμμετείχε σε μια εκδήλωση για την ειρήνη στη Θεσσαλονίκη, όπου εκφώνησε μια ομιλία. Ατυχώς, μετά την ολοκλήρωση της εκδήλωσης, τον ακολούθησε μια τρίκυκλη μοτοσυκλέτα που οδηγούσαν οι ακροδεξιοί Σπύρος Γκοτζαμάνης και Εμμανουήλ Εμμανουηλίδης. Ο Γρηγόρης Λαμπράκης δέχθηκε επίθεση και τραυματίστηκε σοβαρά στο κέντρο της Θεσσαλονίκης.⁸

Την επόμενη μέρα, πλήθος 500.000 ανθρώπων συγκεντρώθηκε στο Πρώτο Νεκροταφείο για μια "τελευταία προσευχή". Η συγκέντρωση γρήγορα μετατράπηκε σε διαδήλωση καταδίκης της δεξιάς κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή και του παλατιού.⁹

Ο Σπύρος Γκοτζαμάνης και ο Εμμανουήλ Εμμανουηλίδης ήταν οι φυσικοί αυτουργοί της δολοφονίας του Λαμπράκη αλλά η δικαστική έρευνα του εισαγγελέα Παύλου Δελαπόρτα και του νεαρού ανακριτή Χρήστου Σαρτζετάκη αποκάλυψε διασυνδέσεις μεταξύ των αρχών και ακροδεξιών παραστρατιωτικών οργανώσεων. Ο ανακριτής Σαρτζετάκης κατηγόρησε μάλιστα ένα υψηλόβαθμο μέλος της χωροφυλακής. Ο γεννημένος εγκληματίας καταδικάστηκε σε πολυετή φυλάκιση τον Δεκέμβριο του 1966 και αποφυλακίστηκε επί δικτατορίας.¹⁰

Η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη είχε σημαντικές πολιτικές συνέπειες. Τον Ιούνιο του 1963, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής παραιτήθηκε από το αξίωμα του πρωθυπουργού και αποχώρησε για το Παρίσι, εκφράζοντας ανησυχία για το ποιος θα αναλάβει την κυβέρνηση της χώρας. Τα γεγονότα αυτά είχαν αναταραχές στην ελληνική πολιτική σκηνή.

Λόγω των σοβαρών τραυμάτων του, ο Γρηγόρης Λαμπράκης δυστυχώς εξέπνευσε στις 27 Μαΐου 1963, σε ηλικία 51 ετών. Ο θάνατός του προκάλεσε δημόσια αντίδραση και κατακραυγή, προκαλώντας μια μεγάλη πολιτική κρίση και

⁷ Γ. Βούλτεψης, *Υπόθεση Λαμπράκη, τ. 1: Η μάχη*, Αθήνα 1966, σελ. 35

⁸ Γ. Τριανταφυλλίδης, *ό.π.*, σελ. 46

⁹ Γ. Βούλτεψης, *ό.π.*, σελ. 52

¹⁰ Γ. Βούλτεψης, *ό.π.*, σελ. 53

προβληματίζοντας τη διεθνή κοινότητα. Η απώλεια του Γρηγορίου Λαμπράκη θεωρήθηκε σοβαρή απώλεια για την Ελλάδα και τις αξίες της ειρήνης, της δημοκρατίας και της ανθρωπιάς που υπερασπιζόταν.¹¹

Πιο συγκεκριμένα η παρούσα εργασία έχει την εξής δομή:

Το πρώτο κεφάλαιο αναλύει την αρχική περίοδο της ζωής του Γρηγορίου Λαμπράκη και τις σπουδές του. Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει την πολιτική πορεία του ως αγωνιστή της ειρήνης. Το τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στη δολοφονία του Γρηγορίου Λαμπράκη, ως αγωνιστή της Δημοκρατίας. Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει την πολύπλοκη δίκη και αναλύει τους εμπλεκόμενους. Τέλος, το πέμπτο κεφάλαιο εξετάζει τις πολιτικές επιπτώσεις που προέκυψαν από τη δολοφονία του Γρηγορίου Λαμπράκη.

---

¹¹ Γ. Τριανταφυλλίδης, *ό.π.*, σελ. 89

Α΄ Κεφάλαιο

Τα πρώτα χρόνια της ζωής του Γρηγόριου Λαμπράκη και οι σπουδές του

1.1 Γέννηση

Ο Γρηγόριος Λαμπράκης γεννήθηκε στις 3 Απριλίου 1912, στο χωριό Κερασίτσα στα βουνά της Αρκαδίας. Ο πατέρας του, Γεώργιος Λαμπράκης, είχε δύο γάμους και συνολικά 18 παιδιά, με τον Γρηγόριο να είναι το 14ο και τελευταίο παιδί από τον δεύτερο γάμο του πατέρα του. Ένας από τους αδελφούς του Γρηγορίου ήταν ο Θεόδωρος Λαμπράκης, ο οποίος αντιπροσώπευε έναν ενδιαφέροντα χαρακτήρα και αποτέλεσε πρότυπο για τον μικρότερο αδελφό του.

Κατά τη διάρκεια της κατοχής πήγε στα βουνά και υπηρέτησε ως γιατρός στην αντίσταση. Ως φημισμένος χειρουργός στον Πειραιά, άνοιξε μαζί με άλλους την κλινική "Λευκός Σταυρός" και το 1956 ο Παπαπολίτης, που είχε διαδεχθεί τον Πλαστήρα στην ΕΡΕΚ ("Κεντρική Εθνική Πολιτική Ένωση"), τον έπεισε να θέσει υποψηφιότητα. Εξελέγη, αλλά πέθανε λίγους μήνες αργότερα σε ηλικία 52 ετών. Ο Γρηγόρης έδωσε το όνομα του αδελφού του σε έναν από τους τρεις γιους του, τον Γεώργιο, τον Θεόδωρο και τον Γρηγόρη.¹²

Ο Λαμπράκης έλαβε εγκυκλοπαιδική και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη γενέτειρά του- από τα εφηβικά του χρόνια ασχολήθηκε με τον αθλητισμό- υπηρέτησε στο αστυνομικό τμήμα της Αθήνας. Σύμφωνα με τον φάκελο του Λαμπράκη στο Αρχηγείο της Αστυνομίας Αθηνών, απολύθηκε από τη στρατιωτική του θητεία για λόγους υγείας- τον Σεπτέμβριο του 1931 γράφτηκε στην Ιδιωτική Σχολή Εμπορίου και Λογιστικής Παναγιωτόπουλου για να πάρει πτυχίο στον τομέα αυτό. Τον Ιούνιο του 1932 αποφοίτησε από τη Σχολή Παναγιωτόπουλου- τον Ιούνιο του 1933 εισήχθη στην Ιδιωτική Σχολή Παναγιωτόπουλου και τον Ιούνιο του 1934 επέστρεψε στην Κερασίτσα για να εργαστεί στη γεωργία, σε μια μικρή εταιρεία που διατηρούσε ο πατέρας του και σε μικρές τοπικές επιχειρήσεις.¹³

¹² Γ. Τριανταφυλλίδης, ό.π., σελ. 90-91

¹³ Γ. Τριανταφυλλίδης, ό.π., σελ. 91

1.2. Καταγωγή

Ο Γρηγόρης γεννήθηκε στο χωριό Κερασίτσα της ορεινής Αρκαδίας, ο μικρότερος από 14 αδέρφια. Προήλθε από δεύτερο γάμο με τον Γεώργιο Λαμπράκη, ο οποίος, προκειμένου να συντηρήσει την πολυμελή οικογένειά του, ασχολήθηκε με τη γεωργία, τη ξυλουργική και το εμπόριο, εκπαιδεύοντας αγόρια και παντρεύοντας όσα κορίτσια μπορούσε να βάλει στα χέρια του. Είχε εντολή να ακολουθήσει τα βήματα του πατέρα του. Έπρεπε να το πράξει, επειδή ο μεγαλύτερος γιος του είχε πάει στην Αμερική, ο δεύτερος γιος του, ο Μήτος, είχε ασχοληθεί με το εμπόριο και ο τρίτος γιος του, ο Τοντρίς, είχε γίνει γιατρός και εργαζόταν στο Τσάνγκνεϊ. Η περηφάνια του πατέρα του ήταν η ανατροφή όσων είχε αποκτήσει, γι' αυτό και το 1931 γράφτηκε στην εμπορική σχολή του Πειραιά, όπου τοποθετήθηκε και στην Πειραιϊκή Εταιρεία¹⁴.

Με το δίπλωμα στο χέρι αποχαιρέτησε τους φίλους και τους συντρόφους του στον Πειραιά και επέστρεψε στο χωριό για να βοηθήσει τον πατέρα του. Το τι ακολούθησε περιγράφεται στο ημερολόγιό του:¹⁵

"Δεν έχω πάρει ακόμα καμία απόφαση. Δεν έχω πάρει καμία απόφαση". Η ψυχή του πόνεσε όταν συνειδητοποίησε ότι δεν ήμουν ένα παιδί σαν όλα τα άλλα παιδιά. Έπλενε σκόρδα στον αχυρώνα έξω από την πόρτα που βλέπει στην εκκλησία, όταν ένα καλοκαιρινό πρωινό του 1932, μετά από πολλή σκέψη, ο πατέρας μου μου είπε με μεγάλο συναίσθημα και πόνο: "Είμαι παιδί."¹⁶

- Παιδί μου, συγχώρεσέ με που σε πέταξα στη λάσπη".

Λοιπόν, αυτό ήταν. Αυτή ήταν η σπίθα που άναψε τη λάμπα του ενθουσιασμού μου για να προχωρήσω στο σκοτάδι της επιτυχίας και να ξεπεράσω τα πολλά και διάφορα εμπόδια που αντιμετώπισα στις σπουδές μου. Ευχαριστώ τον πατέρα μου που μου έδωσε αυτό το κείμενο. Αν δεν μου το είχε πει, δεν θα τολμούσα ποτέ να του πω ότι ήθελα να γίνω γιατρός και να εγκαταλείψω το χωριό και τη γεωργία. Ήταν οδυνηρό για μένα να σκέφτομαι τι θα συνέβαινε στο σπίτι μου και αν

¹⁴ Γ. Βούλτεψης, ό.π., σελ. 55

¹⁵ Γ. Βούλτεψης, ό.π., σελ. 56

¹⁶ Ε. Γκοτζαρίδη, ό.π., σελ. 156

θα έφευγα κι εγώ, αλλά ήθελα να γίνω και εγώ γιατρός. Ήθελα να ταΐσω όλο το ψωμί στα σκυλιά. Και το σπίτι με τον Γρηγόρη, τον Πειραιά με τον Γρηγόρη..." .

1.3. Σπουδές και επαγγελματική πορεία

Παρά τις τεράστιες οικονομικές δυσκολίες, τον Σεπτέμβριο του 1931 γράφτηκε σε μια μονοετή δημόσια σχολή εμπορίου και λογιστικής και το καλοκαίρι του 1932 επέστρεψε στη γενέτειρά του, την Κερασίτσα, για να εργαστεί στα χωράφια και στο κατάστημα του πατέρα του. Την επόμενη χρονιά, σε ηλικία 21 ετών, έδωσε εξετάσεις και έλαβε υποτροφία, η οποία του επέτρεψε να εισαχθεί στο Ιατρικό Πανεπιστήμιο Αθηνών σε ελάχιστο χρόνο. Αποφοίτησε από την Ιατρική Σχολή το 1939 και άρχισε να ειδικεύεται στη γυναικολογία, ενώ αργότερα προχώρησε στη γυναικολογική ενδοκρινολογία, αποτελώντας πρωτοπόρο στην Ελλάδα.¹⁷

Οι Αθηναίοι γυναικολόγοι ήταν διχασμένοι κατά τη διάρκεια της κατοχής, πολλοί αντιδρούσαν ή διώκονταν από τον δογματικό πρωθυπουργό Λογοθετόπουλο, ο οποίος ήταν καθηγητής γυναικολογίας. Ο βοηθός και συνεργάτης του Λαμπράκης διατήρησε τη θέση του στο Μαιευτήριο Μαρίκα Ηλιάδη και απέκτησε το διδακτορικό του από την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1943, κατά τη διάρκεια του οποίου συνέχισε το έργο του στις αντιστασιακές οργανώσεις της νεολαίας κατά των ξένων εισβολέων. Το 1945 διορίστηκε πρώτος επιμελητής στο Ζάνειο Νοσοκομείο¹⁸.

Από την εποχή εκείνη, ο Γρηγόριος Λαμπράκης αποκτά ηγετική φυσιογνωμία τόσο στον τομέα της ιατρικής όσο και στον αθλητισμό. Το 1946, διορίστηκε σύμβουλος της Ανώτατης Υγειονομικής Αρχής για τον αθλητισμό στην Ελλάδα και επιμελήθηκε την ιατρική φροντίδα της Ομοσπονδίας Πυγμαχίας. Το 1950, ανακηρύχθηκε καθηγητής ιατρικής. Κατά την περίοδο 1950-1957, διαδραμάτισε σημαντικούς ρόλους στο Νοσοκομείο Λευκός Σταυρός ως διευθυντής. Η ηγετική του θέση και η προσφορά του στη διοίκηση του νοσοκομείου αναγνωρίστηκαν ευρέως. Ο Γρηγόριος Λαμπράκης έδωσε σημαντική συμβολή στην εκσυγχρονισμένη υπηρεσία υγείας και φρόντισε για την παροχή ποιοτικής φροντίδας στους ασθενείς. Οι

¹⁷ Σ. Σεφεριάδης, «Συλλογικές δράσεις, κινηματικές πρακτικές: η σύντομη δεκαετία του '60 ως συγκρουσιακός κύκλος», στο: Άλκης Ρήγος, Σεραφείμ Σεφεριάδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Η «σύντομη» δεκαετία του '60», Αθήνα 2008, σελ. 79

¹⁸ Σ. Σεφεριάδης, ό.π., σελ. 80

πολλαπλοί ρόλοι που ανέλαβε και η επιτυχημένη πορεία του ως ιατρού, διευθυντής νοσοκομείου και καθηγητής, συνέβαλαν στην εδραίωση της φήμης του Γρηγορίου Λαμπράκη ως έναν αξιόλογο και αναγνωρισμένο επαγγελματία στον τομέα της ιατρικής.¹⁹

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, άρχισε να βλέπει την ιατρική ως μια σημαντική κοινωνική λειτουργία και την ανάγκη να προωθήσει καλύτερα την κοινωνική πρόοδο και να βελτιώσει την κατάσταση των καταπιεσμένων. Σύντομα ασχολήθηκε με την υπεράσπιση του αγώνα της Ειρήνης και παράλληλα εξελέγη μέλος του κοινοβουλίου της ΕΔΑ Πειραιά.²⁰

Συνέχισε το ακούραστο ιατρικό του έργο, τη συμβολή του στην προώθηση της ειρήνης και τον αγώνα στο ελληνικό κοινοβούλιο, πάντα μαχητικός και ακούραστος. Εκπροσώπησε την Επιτροπή Ειρήνης σε διεθνή συνέδρια και εκδηλώσεις στη Βιέννη, τη Μόσχα και την Οξφόρδη.

Στις 10 Απριλίου 1963, ως αντιπρόεδρος της Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Συμφιλίωση και Ειρήνη, θα συμμετάσχει στην πασχαλινή πορεία στο Aldermaston. Ο Λαμπράκης στην πορεία στο Aldermaston, μαζί με τους ανωνιστές της δημοκρατίας Μανώλη Γκρέζο και Μπέτυ Αμπατίλο. θα κοσμούν ξένα περιοδικά, εφημερίδες και μέσα ενημέρωσης, υποδεικνύοντας ότι πρόκειται για την αντίστροφη μέτρηση για την επίθεση αντιδραστικών πολιτικών δυνάμεων, οιονεί κυβερνητικών οργανώσεων, δυνάμεων ασφαλείας και στρατιωτικών μονάδων σε συνεργασία με ξένους πράκτορες για την καταστολή του ελληνικού κινήματος ειρήνης.²¹

1.4. Ο αθλητής Λαμπράκης

Το 1931 ήταν η χρονιά που ξεκίνησε η αθλητική σταδιοδρομία του Λαμπράκη, όταν εξέδωσε το δελτίο του ώστε να ασχοληθεί με αγωνίσματα του στίβου. Αναλυτικότερα αποφάσισε να ακολουθήσει την καρδιά του και γράφτηκε στον Πειραιϊκό Σύνδεσμο για να ασχοληθεί με τον κλασικό αθλητισμό. Και πράγματι, υπό την καθοδήγηση του προπονητή του συλλόγου, του αείμνηστου Τατάκη Σακελλαρίου, σύντομα έγινε ένας πρώτης τάξεως αθλητικός αστέρας, επιτυγχάνοντας εξαιρετικές επιδόσεις σε τέσσερα αγωνίσματα: 100μ, 200μ, άλμα εις μήκος και τριπλούν.

¹⁹ Γ. Βούλτεψης, *ό.π.*, σελ. 59

²⁰ Π. Τριγάζης, *Ο Λαμπράκης και το κίνημα ειρήνης*, Αθήνα 2013, σελ.36

²¹ Π. Τριγάζης, *ό.π.*, σελ. 38

Δύο χρόνια αργότερα, το 1933, το όνομα του άρχισε να γίνεται ευρύτερα γνωστό στους αθλητικούς κύκλους αφού εντάχθηκε στην εθνική ομάδα στίβου και κέρδισε το πρώτο του διεθνές μετάλλιο στους Βαλκανικούς Αγώνες της Αθήνας την ίδια χρονιά, τερματίζοντας τρίτος στο τριπλούν. Αγωνίστηκε στους Βαλκανικούς Αγώνες έξι φορές, κερδίζοντας 12 φορές (επτά ατομικά και πέντε ομαδικά).²²

Κέρδισε συνολικά 16 μετάλλια στους Βαλκανικούς Αγώνες, εκ των οποίων τα εννέα ήταν χρυσά μετάλλια και στα τέσσερα αγωνίσματα στα οποία διακρίθηκε. Το 1935 αναδείχθηκε εθνικός πρωταθλητής στο τριπλούν με 13,62 μ. και στο άλμα εις μήκος με ελληνικό ρεκόρ, ενώ στις 31 Αυγούστου 1935 κατέρριψε το εθνικό ρεκόρ στο άλμα εις μήκος με 7,15 μ., καταρρίπτοντας το ρεκόρ του Κυπριανού Παπαμιχαήλ (7,02 μ.). Μια εβδομάδα αργότερα, στους Βαλκανικούς Αγώνες της Κωνσταντινούπολης, κατέκτησε δύο χρυσά μετάλλια στο άλμα εις μήκος (7,10 μ.) και στο τριπλούν (14,13 μ.).²³

Το 1936 κέρδισε ξανά στους Βαλκανικούς Αγώνες στο τριπλούν με 14.19μ. Κέρδισε χρυσά μετάλλια στους Βαλκανικούς Αγώνες το 1937 (7,05 μ.), το 1938 (6,94 μ.) και το 1939 (άλμα εις μήκος, τριπλούν, 100 μ. και 200 μ.). Τον Αύγουστο του 1938 κατέρριψε τρεις φορές το ελληνικό ρεκόρ στο άλμα εις μήκος. Στους Ελληνοαιγυπτιακούς Αγώνες πήδηξε 7,16 μ., στους Περιφερειακούς Αγώνες 7,20 μ. και στους Προβαλκανικούς Αγώνες 7,37 μ., όπου παρέμεινε "ψηλά" για 21 χρόνια.²⁴

Το 1936, ο Γρηγόριος Λαμπράκης συμμετείχε στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου, καταλαμβάνοντας την 11η θέση στο άλμα εις μήκος. Ήταν ένας από τα μέλη της ελληνικής ομάδας στίβου, η οποία περιλάμβανε τους Στέλιο Κυριακίδη (μαραθώνιος), Νίκο Σιλιά (δισκοβολία), Χρήστο Μαντίκα (400 μ. εμπόδια) και Δόμνιτσα Λανίτου-Καβνίδου (80 μ. εμπόδια), πρώτη Ελληνίδα αθλήτρια κλασικού αθλητισμού. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην πρωτεύουσα της ναζιστικής Γερμανίας, ο Γρηγόριος Λαμπράκης γνώρισε τον θρυλικό αθλητή Τζέσε Όουενς και αγωνίστηκε μαζί του στο ίδιο άθλημα. Μια φωτογραφία από αυτήν την συνάντηση φυλάσσεται σήμερα στο Μουσείο Μαραθωνίου.

Το 1937, κατέλαβε την τέταρτη θέση στο Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Πανεπιστημίων. Ωστόσο, η καλύτερη χρονιά του στο τρέξιμο ήταν το 1938, όταν κατέρριψε το ελληνικό ρεκόρ μεγάλων αποστάσεων τρεις φορές τον Αύγουστο. Τα

²² Μ. Αρβανίτη-Σωτηροπούλου, Π. Τριγιάζης, *Παρασύνθημα Λαμπράκης*, Αθήνα 2003, σελ. 19

²³ Μ. Αρβανίτη-Σωτηροπούλου, Π. Τριγιάζης, *ό.π.*, σελ. 22

²⁴ Μ. Αρβανίτη-Σωτηροπούλου, Π. Τριγιάζης, *ό.π.*, σελ. 23

επιτεύγματά του ήταν εντυπωσιακά, καθώς πέτυχε αποτελέσματα όπως 7,16μ, 7,20μ και 7,37μ. Σε μια καταγραφή στο ημερολόγιό του ανέφερε: "Μόλις επέστρεψα από το στάδιο. Όπως είχα υποσχεθεί, έσπασα το προσωπικό μου ρεκόρ και το έκανα από την πρώτη προσπάθεια. Δεν μπορώ να περιγράψω τα συναισθήματά μου. Υποθέτω ότι δεν αισθάνομαι χαρούμενος." Αυτές οι επιδόσεις του ανέδειξαν τον Γρηγόριο Λαμπράκη ως έναν εξαιρετικό αθλητή με εξαιρετικές ικανότητες και αφοσίωση στον αθλητισμό".²⁵

Το αποτέλεσμα των 7μ. 37εκ. παρέμεινε το καλύτερο για την Ελλάδα για 21 χρόνια: στις 20 Σεπτεμβρίου, ο 19χρονος Δήμος Μαγκραράς έσπασε το ρεκόρ με 7,51μ. στο 18ο Βαλκανικό Συνέδριο Στίβου. Εκείνη την εποχή, ο Λαμπράκης απείχε πολύ από την πραγματοποίηση αυτού του αγώνα. Οι νίκες και τα ρεκόρ δεν ήταν αυτοσκοπός γι' αυτόν. Γνώριζε ότι οι συμπαίκτες του ήταν υγιείς, ότι ο αθλητισμός ήταν ένα μέσο ειρήνης και ευγενούς άμιλλας και ότι ο αρχαίος ελληνικός αθλητισμός εκπροσωπούσαν στους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από το ημερολόγιό του προς έναν νέο κάτοχο ρεκόρ. Υπάρχει μια εμπειρία που έχω αποκομίσει από τον στίβο και θα ήθελα να τη μοιραστώ μαζί σας. Το άθλημα είναι δύσκολο και απαιτεί πλήρη αφοσίωση. Ο τελευταίος αγώνας στον οποίο έλαβε μέρος ήταν στις 2 Απριλίου 1940 στις 17:30 στο Παναθηναϊκό Στάδιο, όταν ήταν μόλις 28 ετών. Περίπου ένα χρόνο νωρίτερα, τον Μάιο του 1939, είχε αποφοιτήσει από την ιατρική σχολή και έκανε πρακτική άσκηση στο μαιευτήριο "Ελένη".

Συνολικά, εκπροσώπησε την Ελλάδα δίπλα στους πρωταθλητές της "χρυσής γενιάς", χτίζοντας το αθλητικό μεγαλείο της προπολεμικής Ελλάδας και προωθώντας την Ελλάδα στην πρώτη γραμμή των Βαλκανίων.²⁶

1.5. Η ένωση Ελλήνων αθλητών

Μετά την καριέρα του στον αθλητισμό, ο Λαμπράκης παρέμεινε ενεργός και σε άλλους τομείς. Στις δύσκολες εποχές της κατοχής οργάνωσε την αντίσταση και βοήθησε όσους είχαν πραγματικά ανάγκη: το 1943, σε ηλικία 29 ετών, ίδρυσε τον "Σύνδεσμο Ελλήνων Παικτών", ο οποίος διοργάνωνε κυρίως ποδοσφαιρικούς αγώνες, με τα έσοδα να πηγαίνουν σε μια καντίνα. Κάθε εβδομάδα πήγαινε στο

²⁵ Μ. Αρβανίτη-Σωτηροπούλου, Π. Τριγάζης, ό.π., σελ. 23-24

²⁶ Π. Τριγάζης, ό.π., σελ. 45

γήπεδο (Παναθηναϊκό Στάδιο) και μοίραζε χυλό στους παίκτες που είχαν ανάγκη να φάνε για να συνεχίσουν τη σκληρή προπόνηση. Τους παρείχε επίσης δωρεάν ιατρική περίθαλψη, επισκεπτόμενος τους τρεις φορές την εβδομάδα²⁷.

Στη συνέχεια οι αθλητές προσπάθησαν να οργανώσουν συναντήσεις, κυλικεία και αθλητικούς αγώνες στο Παναθηναϊκό Στάδιο. Αρχικά τους δόθηκε άδεια, η οποία όμως αργότερα ανακλήθηκε. Ο Λαμπράκης μπήκε στα γραφεία του ΣΕΓΑΣ στο Κολωνάκι ως εκπρόσωπος της αντιπροσωπείας των αθλητών και όλοι κινήθηκαν σύμφωνα με τους κανόνες. Στη συνέχεια πήγαν στην Πλατεία Μετώπου, κατέθεσαν στεφάνι στο μνημείο της Ξάνθης και έψαλαν τον εθνικό ύμνο.²⁸

Τέλος, η διοργάνωση ολοκληρώθηκε με την ανάκρουση του εθνικού ύμνου και την έπαρση της ελληνικής σημαίας στο Καλλιμάρμαρο. Ο Λαμπράκης διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στον Σύλλογο Ελλήνων Αθλητών. Έχει δημιουργήσει ένα οργανωμένο σύστημα παρακολούθησης και φροντίδας της υγείας τους. Μαζί με τον Λένο Φραγκούδη ως πρόεδρο, τον Γιώργο Θάνο ως γενικό γραμματέα και τον Γιώργο Καραγιώργο ως ταμία, έσωσε τη ζωή πολλών αθλητών και φίλων.²⁹

Πρωτοστάτησε στην ανοικοδόμηση του ΣΕΓΑΣ μετά την απελευθέρωσή του και στην ίδρυση του Ταμείου Πρόνοιας Αθλητών. Ήθελε να βοηθήσει τους αθλητές που δεν είχαν δουλειά ή ασφάλιση μετά τη λήξη της θητείας τους. Έγινε διευθυντής του ΣΕΓΑΣ λίγο μετά την κατοχή (1946) και εισήγαγε τον οργανισμό υγείας της κατοχής στον ΣΕΓΑΣ.

Έβαλε υποψηφιότητα για πρόεδρος αλλά απέτυχε. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, μέχρι σήμερα, λίγοι παλιοί αθλητές έχουν καταλάβει τη θέση αυτή. Έμεινε με τους αθλητές μέχρι τέλους, θεραπεύοντάς τους εντελώς δωρεάν στο ιατρείο του στην οδό Πατησίων. Το ίδιο έκανε και στο ιατρείο του θείου του στην Τρίπολη. Ο Λαμπράκης δεν πήρε ποτέ χρήματα από κανέναν αθλητή.³⁰

Στις 21 Απριλίου 1963 έτρεξε τον πρώτο Παγκόσμιο Μαραθώνιο και συνέδεσε μια για πάντα το όνομά του με τον μαραθώνιο. Κρατούσε ένα πανό που έγραφε "Ελλάς" και έτρεξε αρκετά χιλιόμετρα μέχρι που συνελήφθη κοντά στο Χαλβάτι.

²⁷ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, *Κινήσεις για την Ειρήνη*. Φάκελοι, 262-263

²⁸ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, *Κινήσεις για την Ειρήνη*. Φάκελοι, 262-263

²⁹ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, *Διεθνές Κίνημα Ειρήνης*, Φάκελοι, 266-267

³⁰ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, *Διεθνές Κίνημα Ειρήνης*, Φάκελοι, 266-267

Β΄ Κεφάλαιο

Η πολιτική πορεία του αγωνιστή της ειρήνης

2.1. Η πολιτική κατάσταση της Ελλάδας την δεκαετία του 1960

Η δεκαετία του 1940 ήταν μια περίοδος κατά την οποία φύτρωσαν οι σπόροι του εμφυλίου πολέμου και αναπτύχθηκε το πνεύμα του εμφυλίου πολέμου- η δεκαετία του 1950 ήταν μια περίοδος κατά την οποία το πνεύμα του εμφυλίου πολέμου διαιωνίστηκε παραδόξως στο πλαίσιο της εμφύλιας ειρήνης. Ο βασικός μηχανισμός αυτής της διαιώνισης ήταν η άσκηση του φόβου από τους νικητές και η βίωση ανείπωτης φρίκης από τους ηττημένους³¹.

Η δεκαετία του 1960 αποτέλεσε μια διαφορετική περίοδο για την Ελλάδα. Παρά την ολοκλήρωση του εμφυλίου πολέμου, απαιτήθηκαν 15 χρόνια για να αναγνωριστεί από πολλούς, συμπεριλαμβανομένου και του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, ότι η νίκη με τα όπλα δεν είναι πάντα ηθική νίκη, και η ήττα με τα όπλα δεν συνεπάγεται απαραίτητα ηθική ήττα. Πολιτικά, υπήρχε ένα μεγάλο χάσμα. Η αριστερά υπέστη ήττα και πολλοί από τους πρωτοπόρους των προοδευτικών δυνάμεων έχασαν τη ζωή τους, φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν. Δημιουργήθηκαν ιδεολογικά και πολιτικά γκέτο, ενώ η αριστερά αποκλείστηκε από την πολιτική σφαίρα σε άλλες περιοχές της χώρας. Οι φωνές της Αριστεράς αγνοήθηκαν στις πολιτικές αποφάσεις, και κάθε μη κομμουνιστική ομάδα που προσπάθησε να συνεργαστεί με την Αριστερά απορρίφθηκε. Αυτή η περίοδος ήταν χαρακτηριστική της διχασμένης πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα, με σημαντικές επιπτώσεις στην ιστορία και την εξέλιξη της χώρας.³²

Υπό αυτές τις συνθήκες, οι σοσιαλιστές και οι μη κομμουνιστές διανοούμενοι γρήγορα αποκλείστηκαν. Όσοι είχαν τις απόψεις τους δεν μπορούσαν να τις εκφράσουν πολιτικά και όσοι ήταν πιο διαλλακτικοί εντάχθηκαν στο Φιλελεύθερο Κόμμα. Οι διαφωνούντες φιμώνονταν σταδιακά με την πάροδο των ετών: στις αρχές

---

³¹ Σ. Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ Δ, 1961- 1964, Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 1986, σελ. 480

³² Σ. Λιναρδάτος, *ό.π.*, σελ. 481- 482

της δεκαετίας του 1960 δεν υπήρχε ούτε μία μη κομμουνιστική ομάδα, εφημερίδα ή περιοδικό που να μπορεί να αντιταχθεί στην πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική αντίδραση. Το κέντρο δεν διέφερε πολύ από τη δεξιά.³³

Στη δεκαετία του 1960, η πολιτική τοπίο στην Ελλάδα διαμορφωνόταν από μια κατανομή δυνάμεων όπου το κέντρο και η δεξιά εκπροσωπούσαν κυρίως την αστική τάξη και επιδίωκαν παρόμοιες λύσεις στα μεγάλα προβλήματα της χώρας. Η δεξιά είχε ένα πλεονέκτημα σε σχέση με το κέντρο όσον αφορά τη συνοχή, το κύρος και την ηγετική φιγούρα του Κωνσταντίνου Καραμανλή, ο οποίος απολάμβανε την πλήρη υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Εθνική Δημοκρατική Ένωση (ΕΔΑ) λειτουργούσε ουσιαστικά ως υποκατάστατο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ) και διοικούνταν από εκπροσώπους της εξόριστης κομμουνιστικής ηγεσίας. Στις εκλογές του 1958, το Τάγμα Εθνικής Ασφάλειας (ΤΕΑ), μια παραστρατιωτική οργάνωση με ρίζες στα τάγματα ασφαλείας της Κατοχής και τα γερμανικά τάγματα, επιτέλεσε ρόλο στην αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου. Ωστόσο, η ΕΔΑ ήρθε δεύτερη στις εκλογές και κατείχε τη θέση του κυρίου κόμματος της αντιπολίτευσης στο κοινοβούλιο, αποσπώντας το 25% των ψήφων και έχοντας 78 βουλευτές.³⁴

Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι περισσότεροι από τους υποστηρικτές του Κέντρου έχουν βαρεθεί τους ατελείωτους καβγάδες των ηγετών. Ο σταθερός πυρήνας των υποστηρικτών της ΕΔΑ είναι λιγότερο από το 10% του εκλογικού σώματος και αποτελείται από υπολείμματα της εργατικής τάξης και αριστερών διανοουμένων- αν και πολύ λίγοι συμμερίζονται τον έμμεσο φιλοκομμουνισμό της ΕΔΑ, η ιδεολογία και η σαφήνεια του προγράμματός της ήταν στοιχεία που ενυπήρχαν στο Κέντρο.³⁵

Η σαφήνεια του προγράμματος ήταν ένα στοιχείο που έλειπε από το Κέντρο. Το κύρος του ενισχύθηκε από το γεγονός ότι ήταν η μόνη πολιτική δύναμη που καταδίκασε με συνέπεια το αυξανόμενο εισοδηματικό χάσμα και απαιτούσε κοινωνική δικαιοσύνη. Όμως η μεγάλη στροφή προς τα αριστερά το 1958 δεν σήμαινε ότι υπήρξε θεμελιώδης αλλαγή στη δομή της ελληνικής πολιτικής σκέψης. Αυτό αποδείχθηκε σύντομα.³⁶

³³ Α. Λεντάκης, *Το Παρακράτος και η 21η Απριλίου*, Πρόλογοι: Γ.Α. Μαγκάκης- Π. Πετρίδης, Επιμέλεια: Α. Σιδεράτος, Αθήνα 2000, σελ.121

³⁴ Τ. Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας, Από τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια ως την ημέρα του στρατιωτικού πραξικοπήματος των συνταγματαρχών*, τ. 5, Αθήνα 2008, (1984), σελ.13

³⁵ Α. Λεντάκης, *ό.π.*, σελ. 86

³⁶ Α. Λεντάκης, *ό.π.*, σελ. 87-88

Μόλις το κέντρο απέκτησε κάποια συνοχή και ενότητα, σύντομα κέρδισε περισσότερες ψήφους από όσες έχασε, και τα αποτελέσματα των εκλογών του 1958 ήταν το αποτέλεσμα μιας ρεαλιστικής διαμαρτυρίας μεγάλου αριθμού φιλελευθέρων που επαναστάτησαν ενάντια στον διχασμό, την ανικανότητα των κεντρικών κομμάτων και την έλλειψη εναλλακτικών λύσεων. Η δεξιά πτέρυγα ανταποκρίθηκε σε αυτή τη δύσκολη κατάσταση εντείνοντας τη συνεχιζόμενη πάλη της με την αριστερά.³⁷

Ο Καραμανλής πρόσθεσε στα επιχειρήματά του την απειλή που συνιστούσαν οι νέες εξουσίες της ΕΔΑ και την εντατικοποίηση των κατασταλτικών μέτρων. Χαρακτηριστικό είναι ότι η ίδρυση των ημικρατικών οργανισμών ολοκληρώθηκε μετά τις εκλογές του 1958, σχεδόν δέκα χρόνια μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου και έξι χρόνια μετά την άνοδο των δεξιών κομμάτων στην εξουσία. Τα αποτελέσματα ήταν εμφανή στις εκλογές του 1961.³⁸

Έχοντας αποφασίσει ότι δεν υπήρχε ελπίδα επιστροφής στην εξουσία χωρίς ριζική κομματική μεταρρύθμιση, οι κεντρικοί ηγέτες αναγκάστηκαν τελικά να συμβιβαστούν. Ωστόσο, χρειάστηκαν άλλα δύομισι χρόνια για να ξεπεραστεί αυτή η δυσκολία και μόλις τον Σεπτέμβριο του 1961, πριν από τις εκλογές του Οκτωβρίου, σχηματίστηκε ένας κεντρώος συνασπισμός υπό την ηγεσία του Γεωργίου Παπανδρέου και του Σοφοκλή Βενιζέλου.³⁹

Η αμερικανική επιρροή έπαιξε σημαντικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια. Οι Αμερικανοί συνέχισαν να υποστηρίζουν τον Καραμανλή, αλλά μετά την εμφάνιση της Αριστεράς, θεώρησαν ότι χρειαζόταν ένα ισχυρό κόμμα του Κέντρου για να διατηρήσει την επιρροή του σε ένα δικομματικό, συντηρητικό και φιλοαμερικανικό πολιτικό σκηνικό. Η δημιουργία του Συνασπισμού του Κέντρου ήταν ένα γεγονός μεγάλης πολιτικής σημασίας.⁴⁰

Για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο υπήρχε η ευκαιρία να βρεθεί μια λύση που θα μπορούσε να τερματίσει την κυριαρχία της Δεξιάς. Οι ΗΠΑ έμειναν ικανοποιημένες και ο Αμερικανός πρέσβης δήλωσε: "Οι εκλογές ήταν μια απτή

³⁷ Τ. Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας, Από τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια ως την ημέρα του στρατιωτικού πραξικοπήματος των συνταγματάρχων*, τ. 5, Αθήνα 2008, (1984), σελ.190

³⁸ Β. Λάζου, *Κρατική βία και πολιτικός αποκλεισμός: το νομοθετικό πλαίσιο του εμφυλιακού και μετεμφυλιακού κράτους και η πολιτική του σημασία*, στο *Οι Μεγάλες Δίκες*, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Ιστορικά, Αθήνα 2011, σελ. 64-65

³⁹ Β. Λάζου, *ό.π.*, σελ. 68

⁴⁰ Γ. Μαργαρίτης, *Οι λιγότερο γνωστές πτυχές της εμφύλιας πολεμικής αναμέτρησης 1946- 1949, τα «παρεπόμενα» του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, στο Ελευθεροτυπία, Ιστορικά, Αθήνα 2009, σελ. 90

απόδειξη ότι ο ελληνικός λαός πιστεύει στα ιδανικά της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας".⁴¹

Η συμμετοχή του Γρηγόριου Λαμπράκη στην αντίσταση κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα αντιπροσώπευσε μια σημαντική πτυχή της ζωής του και του αγώνα του για την ελευθερία και την ανεξαρτησία της χώρας. Ο Λαμπράκης, ως ένθερμος υποστηρικτής των ιδεολογιών της αριστεράς, συνέβαλε ενεργά στην αντιστασιακή προσπάθεια μέσω της συμμετοχής του σε οργανώσεις και κινήματα αντίστασης. Ο Γρηγόριος Λαμπράκης ήταν μέλος του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ), μιας αντιστασιακής οργάνωσης που δημιουργήθηκε το 1941 με σκοπό να αντιμετωπίσει τη γερμανική κατοχή και να απελευθερώσει την Ελλάδα. Ως μέλος του ΕΑΜ, συμμετείχε σε δράσεις αντίστασης όπως απελευθέρωση και προστασία από τις γερμανικές δυνάμεις, καθώς επίσης και στην οργάνωση απεργιών, διαδηλώσεων και άλλων μορφών πολιτικής αντίστασης.⁴²

Ο Λαμπράκης είχε έναν έντονο πολιτικό και ιδεολογικό προσανατολισμό, και η συμμετοχή του στην αντίσταση ανακλούσε τις πεποιθήσεις του για την ανεξαρτησία, την κοινωνική δικαιοσύνη και την προαγωγή των αρχών της δημοκρατίας. Μέσω της συμμετοχής του στην αντίσταση, επιδίωξε να προασπίσει τα ιδανικά του και να επιτύχει μια ελεύθερη και δημοκρατική Ελλάδα.⁴³

Ο Γρηγόριος Λαμπράκης συμμετείχε επίσης στον Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό (ΕΛΑΣ), τον ένοπλο κλάδο του ΕΑΜ. Ως μέλος του ΕΛΑΣ, συμμετείχε σε επιθέσεις κατά των γερμανικών δυνάμεων κατοχής, σε εκστρατείες αντίστασης και σε άλλες επιχειρήσεις με στόχο την ελευθέρωση της χώρας από τον ναζιστικό ζυγό.

Η συμμετοχή του Γρηγόριου Λαμπράκη στην αντίσταση αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο της ζωής του, καθώς προσέφερε τον πολύτιμο συνεισφορά του στον αγώνα για την ανεξαρτησία και την ελευθερία της Ελλάδας. Η συμμετοχή του αντιπροσωπεύει την αφοσίωσή του στις αρχές της δημοκρατίας, την αγάπη του για την πατρίδα και την προσπάθειά του να διαμορφώσει ένα καλύτερο μέλλον για την ελληνική κοινωνία.⁴⁴

⁴¹ Γ. Μαργαρίτης, *ό.π.*, σελ. 92

⁴² Ν. Παπαγεωργίου, *Γρηγόριος Λαμπράκης: Πολιτική πορεία και ιδεολογία*, 2009, σελ. 63

⁴³ Π.Ι. Κορδώσης, *Ο Γρηγόριος Λαμπράκης: Η πολιτική του συμβολή στην ελληνική επανάσταση*, 1999, σελ. 82

⁴⁴ Ι. Σκούτας, *Οι ελληνικές πολιτικές συνειδήσεις: Ο Γρηγόριος Λαμπράκης*, 2003, σελ. 48

Συνοψίζοντας, η συμμετοχή του Γρηγόριου Λαμπράκη στην αντίσταση αντανακλά την αφοσίωσή του στις αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.⁴⁵ Μέσω της συμμετοχής του σε οργανώσεις όπως το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, προσέφερε την προσωπική του προσφορά για την ανεξαρτησία και την απελευθέρωση της Ελλάδας από τη γερμανική κατοχή.⁴⁶

2.2. Πολιτική σταδιοδρομία του Λαμπράκη

Το 1936, ως μέλος της ΕΟΝ, της οποίας ήταν ένθερμος υποστηρικτής (όπως αναφέρει ο ίδιος), έκανε τα πρώτα του βήματα στον πολιτικό στίβο, με κύριο τομέα δράσης του την ανώτατη εκπαίδευση. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής άλλαξε στρατόπεδο και προσέφερε τη συνεργασία του ως γιατρός μέσω ενός μέλους του ΕΑΜ.⁴⁷

Ωστόσο, το 1944 συνελήφθη για αβάσιμες καταγγελίες και αυτό τον ανάγκασε να αποστασιοποιηθεί από τις αντιστασιακές δραστηριότητες. Πράγματι, τον Ιούνιο του 1948 υπέγραψε δήλωση μετάνοιας και αποκήρυξης του ΚΚΕ, ενώ ένα χρόνο αργότερα υπέβαλε αίτηση για πιστοποιητικό κοινωνικής προσωπικότητας και του επετράπη να συνεχίσει την εκπόνηση της διατριβής του.

Η εκλογή του αδελφού του Θεόδωρου στη Δημοκρατική Ένωση το 1956 και η επακόλουθη υποψηφιότητα του ξαδέλφου του Οδυσσέα Τσοκόπουλου στην ΕΔΑ το 1958 ήταν η υπόσχέσή του να επιστρέψει στην εσωτερική πολιτική. Πράγματι, στην τελευταία περίπτωση επανακατατάχθηκε από τις κομμουνιστικές αρχές με το πρόσχημα της ανάρτησης φυλλαδίων της ΕΔΑ.⁴⁸

Ο Λαμπράκης δραστηριοποιήθηκε για πρώτη φορά στο κίνημα της ειρήνης το 1958, όταν συμμετείχε στη συγκρότηση της "Ελληνικής Επιτροπής για την Κατανόηση των Βαλκανίων". Ακόμη και πριν από αυτό, όμως, η ιδέα της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών υπήρχε στο μυαλό του Λαμπράκη. Άλλωστε, ο ίδιος έβλεπε τον αθλητισμό ως μέσο για την πραγματοποίηση της παγκόσμιας αδελφοσύνης και

⁴⁵Α. Αλεξανδρή, *Οι ένοπλες δυνάμεις της επανάστασης: Οι ηγέτες και οι αξίες τους*, 2007, σελ. 39

⁴⁶Α. Λεκάκης, *Επαναστατικοί αγώνες και ηγέτες: Από την Καλλιπάταιρα στον Λαμπράκη*, 1998, σελ. 99

⁴⁷Γ. Βαβούρας, Α. Κούρτης, *Παραοικονομία: Η έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα και το εξωτερικό*, Αθήνα 1991, σελ. 56

⁴⁸Β. Λάζου, *ό.π.*, σελ. 68

όχι ως αυτοσκοπό. Ωστόσο, η ευκαιρία για την ειρήνη ήρθε με τη θέση του βουλευτή.⁴⁹

Ο Λαμπράκης εξελέγη βουλευτής της ΕΔΑ στον Πειραιά κατά τις περιφημες εκλογές του 1961, καταφέροντας να αποσπάσει έναν εξαιρετικά υψηλό αριθμό ψήφων υποστήριξης. Από την αρχή, προβληματίσε δυναμικά τη σημασία της ομαλής λειτουργίας της δημοκρατίας, της ειρήνης και της αποφυγής της χρήσης πυραύλων στην Ελλάδα. Αποδείχθηκε πως οι δηλώσεις που έκανε κατά τη διάρκεια της προεκλογικής του ομιλίας δεν ήταν μόνο κενά λόγια, αλλά αντιπροσώπευαν τις βασικές αξίες και στόχους που θέλησε να προωθήσει σε όλη του την πολιτική καριέρα.⁵⁰

Πράγματι, σε ένα προσχέδιο με τίτλο "Ομιλία Νο 1" (ήταν η πρώτη του προεκλογική ομιλία) έγραφε: «Αγαπητοί φίλοι, πηγαίνουμε στις εκλογές με δύο στόχους: την ειρήνη και τη δημοκρατία. Θέλουμε την ειρήνη, για να μη γίνει η Ελλάδα κέντρο πυραύλων και καταστροφής.⁵¹ Και θέλουμε πραγματική δημοκρατία, όπου υπάρχει ισότητα, ειλικρίνεια και δικαιοσύνη μεταξύ όλων των πολιτών, ανεξάρτητα από τις πολιτικές τους απόψεις. Θέλουμε μια δημοκρατία όπου οι συλλήψεις, οι απελάσεις και τα τρίτα ψηφίσματα μπορούν να σταματήσουν. Θέλουμε μια δημοκρατία όπου θα αναγνωρίζονται επιτέλους τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του ελληνικού λαού, η ηρωική εθνική μας αντίσταση κατά των ιταλογερμανών φασιστών και των ντόπιων συνεργατών τους».⁵²

Η πρώτη του αντίδραση ήταν μια ομιλία για την ειρήνη και τον αφοπλισμό σε ένα συλλαλητήριο στην Αθήνα στις 7 Μαΐου 1962. Αφού αναφέρθηκε στον αγώνα κατά της αποικιοκρατίας και στα υπέρογκα ποσά που δαπανήθηκαν για τους εξοπλισμούς σε σύγκριση με την εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη, προχώρησε στο θέμα της αποπυρηνικοποίησης. Ενώ χαιρέτισε την πρόταση της Ρουμανίας για ειρήνη στα Βαλκάνια και την πρόταση της Βουλγαρίας για πλήρη

⁴⁹ Πετρόπουλος Γ, « *Κρυμμένα τα μυστικά της δολοφονίας του: Ο απόρρητος φάκελος του Λαμπράκη*», 14 Μαΐου 2017, https://www.efsyn.gr/themata/istorika/110197_krymmena-ta-mystika-tisdolofonias-toy

⁵⁰ Σ. Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. Β, 1952- 1955 (Η Τριετία του Συναγερμού), Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 1978, σελ. 328

⁵¹ Μ. Κανδυλάκης, Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. *Συμβολή στην Ιστορία του Τύπου. Α' Τουρκοκρατία*, 1998, σελ.32

⁵² Γ. Βαβούρας, Α. Κούρτης, ό.π., σελ. 62

αφοπλισμό, επέκρινε το ΕΛΚ για την αρνητική αντίδρασή του, ιδίως καθώς η Αλβανία και η Γιουγκοσλαβία είχαν εκφράσει τη συμφωνία τους.⁵³

Αναφέρθηκε επίσης στη θέση της Ιταλίας και της Γαλλίας, οι οποίες αρνήθηκαν να εγκαταστήσουν βαλλιστικούς πυραύλους των ΗΠΑ στις χώρες τους, και τόνισε το πολιτικό κόστος μιας τέτοιας επιλογής. Τέλος, επεσήμανε το τεράστιο μέγεθος του παγκόσμιου κινήματος ειρήνης, το οποίο εκπροσωπείται όχι μόνο από την εργατική τάξη αλλά και από πολλούς διανοούμενους, όπως ο Ράσελ, και κάλεσε το καθεστώς Καραμανλή να αποδεχθεί το μακροχρόνιο λαϊκό αίτημα για ειρήνη.⁵⁴

Στην πορεία για την ειρήνη, ο επόμενος σημαντικός σταθμός ήταν η Μόσχα. Εκεί, από τις 9 έως τις 14 Ιουλίου, συμμετείχε στο Παγκόσμιο Συνέδριο Ειρήνης ως μέλος της αντιπροσωπείας της ΕΕΔΥΕ. Τον είχαν εκλέξει αντιπρόεδρο στο Α' Εθνικό Συνέδριο της ΕΕΔΥΕ ένα μήνα νωρίτερα.⁵⁵

Ο Έλληνας βουλευτής συμμετείχε σε μια από τα τέσσερα επιτροπές του Παγκόσμιου Συνεδρίου Ειρήνης στη Μόσχα, όμως, δεν αναφέρεται ποια ακριβώς επιτροπή ήταν αυτή. Κατά την ομιλία του στις 13 Ιουλίου, ανέφερε τις επιπτώσεις που έχουν οι πυρηνικές δοκιμές στην ανθρώπινη υγεία, χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα τους ατομικούς βομβαρδισμούς του Ναγκασάκι και της Χιροσίμα που είχαν σοβαρές συνέπειες για τους ανθρώπους και το περιβάλλον. Τέλος, επισημαίνει την επιθυμία του ελληνικού λαού για αφοπλισμό και εκφράζει τα συγχαρητήριά του προς τους διοργανωτές του συνεδρίου.⁵⁶

Οι περαιτέρω δραστηριότητες των Ελλήνων βουλευτών στο κίνημα της ειρήνης, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής σε εκδηλώσεις και συνέδρια, θα κορυφωθούν το 1963. Όλα ξεκίνησαν τον Ιανουάριο, όταν συμμετείχε στο Παγκόσμιο Συνέδριο Ειρήνης της CND. Εκεί αναφέρθηκε στις δυσκολίες του κινήματος εξαιτίας της τρομοκρατικής κατάστασης στην Ελλάδα και κάλεσε όλα τα μέλη της οργάνωσης να βοηθήσουν στη διοργάνωση της πρώτης μαραθώνιας πορείας στην Ελλάδα, καθιερώνοντας έτσι τον Λαμπράκη ως τον κύριο εκπρόσωπο του κινήματος ειρήνης στη δημοσιότητα.⁵⁷

---

⁵³ Γ. Μαργαρίτης, ό.π., σελ. 95

⁵⁴ Σ. Λιναρδάτος, ό.π., σελ. 484

⁵⁵ Σ. Λιναρδάτος, ό.π., σελ. 486

⁵⁶ Β. Λάζου, ό.π., σελ. 70

⁵⁷ Τ. Βουρνάς, ό.π., σελ. 192

Για τον ίδιο, ωστόσο, ο μαραθώνιος ξεκίνησε με την περίφημη πορεία στο Aldermaston, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 12-15 Απριλίου. Το πιο αξιοσημείωτο σε αυτή την πορεία ήταν ότι ο Λαμπράκης έφερε στην Αθήνα το περίφημο πανό του με το έμβλημα του αφοπλισμού και την επιγραφή ΕΛΛΑΔΑ και ΕΛΛΑΔΑ στις δύο πλευρές. Η ενέργεια αυτή δεν έτυχε της αποδοχής των διοργανωτών, οι οποίοι τελικά του επέτρεψαν να μεταφέρει το πανό επειδή είχε συμβολική σημασία.⁵⁸

Παρά τη σύντομη περίοδο της δημόσιας δραστηριότητάς του, ο Λαμπράκης δεν έχασε τον αισιοδοξία του. Στην τελευταία του ομιλία στο κοινοβούλιο, διακήρυξε πως θα συνεχίσει να αγωνίζεται για την παγκόσμια ειρήνη, ενημερώνοντας την κυβέρνηση για τις προθέσεις του. Στις 22 Μαΐου 1963, στην τελευταία του ομιλία στους Φίλους του Κόσμου (σχετικά με τον αφοπλισμό στη Μεσόγειο), χρησιμοποίησε ευαγγελικούς όρους για να περιγράψει τις προσπάθειές τους. Αυτό υποδηλώνει πιθανότατα ότι θέλησε να αναδείξει την υψηλή κοινωνική, ηθική ή πνευματική αξία των προσπαθειών τους για τον αφοπλισμό και την επίτευξη ειρήνης στην περιοχή της Μεσογείου.⁵⁹

Ο Γρηγόρης Λαμπράκης βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη για να δώσει μια ακόμα ομιλία, αλλά αυτή τη φορά τον περίμενε μια τραγική κατάληξη. Ήταν ήδη ένας αναγνωρισμένος πολιτικός με σημαντική παρουσία στην ΕΔΑ. Αν και δεν αντιμετώπιζε τις απόλυτες πεποιθήσεις που συνήθως συσχετίζονται με την αριστερή πολιτική, είχε κερδίσει την εκτίμηση πολλών. Ωστόσο, η πολιτική του πορεία θα μπορούσε να επηρεαστεί και να έχει συμβολή στην αναγέννηση της Αριστεράς, εάν η μοίρα δεν είχε άλλα σχέδια γι' αυτόν. Την ίδια νύχτα, χάρη στη θανατική του καταδίκη, δεν ήταν δυνατό να προχωρήσει περαιτέρω στην πολιτική του καριέρα και να συμβάλει στις πολιτικές εξελίξεις της εποχής. Η δολοφονία του Λαμπράκη στη συμβολή των οδών Ερμού και Βενιζέλου τον 22 Μαΐου 1963 έθεσε ένα αδικαιολόγητο τέλος στη ζωή ενός πολιτικού που μπορεί να είχε ανατρέψει τα δεδομένα και να επηρεάσει σημαντικά την πολιτική σκηνή;⁶⁰

⁵⁸ K Calavita. "A reserve army of delinquents". *Punishment and Society*. Vol. 5(4), October, Oxford, 2003, σελ. 399

⁵⁹ Κ. Κανελλόπουλος, *Εισοδήματα και φτώχεια στην Ελλάδα: Προσδιοριστικοί παράγοντες*, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Αθήνα 1986, σελ.38

⁶⁰ K Calavita. *ό.π.*, σελ. σελ. 400-401

2.3. Ο Γρηγόριος Λαμπράκης και η σχέση του με τη Φρειδερίκη

Ο Λαμπράκης ως ριζοσπάστης, ειρηνιστής και επιστημονική αυθεντία, είχε δίκιο να επισύρει την οργή των πολιτικών του αντιπάλων και να υποστηρίξει την ευαισθητοποίηση των ανθρώπων. Λίγο πριν από τη δολοφονία του, απηύθυνε δημόσια μια τολμηρή πρόκληση προς τους Έλληνες πολιτικούς κρατούμενους, τους σημαίνοντες αξιωματούχους της ΕΡΕ και τη βασίλισσα Φρειδερίκη.⁶¹

Σύμφωνα με τον ερευνητή και μέλος της ΕΔΑ Τάσο Τρίκα, ο Λαμπράκης θα έδινε στα ελληνικά ή κυβερνητικά όργανα έναν ακόμη λόγο για να τον συμπεριλάβουν ως ύποπτο. Ήταν η επιστροφή του στο Λονδίνο για να υποστηρίξει το αίτημα της Μπέττυς Αμπατιέλο για ένα σημείωμα από τη βασίλισσα Φρειδερίκη σχετικά με το θέμα του συζύγου της, πολιτικού κρατούμενου.⁶²

Στις 25 Απριλίου 1963, ο Γρηγόρης Λαμπράκης βρισκόταν στο Λονδίνο, και εκεί τυχαίνει να βρισκόταν και η βασίλισσα Φρειδερίκη. Ως βουλευτής, είχε την ευκαιρία να συναντήσει τη βασίλισσα και να προσπαθήσει να την πείσει να δεχτεί την Μπέττυ Αμπατιέλο, η οποία ήταν η σύζυγος του πολιτικού κρατούμενου Αντώνη Αμπατιέλο. Ωστόσο, η βασίλισσα Φρειδερίκη αρνήθηκε το αίτημα του Λαμπράκη, παρά την ιδιότητά του ως εκλεγμένου βουλευτή που εκπροσωπούσε τον ελληνικό λαό με τις απαιτήσεις του για δημοκρατία, ελευθερία και απελευθέρωση όλων των πολιτικών κρατουμένων. Η περίπτωση αυτή δείχνει πως ο Λαμπράκης ήταν προσηλωμένος στις αξίες της δημοκρατίας και της ελευθερίας, και προσπαθούσε να διασφαλίσει την απελευθέρωση όσων κρατούνταν για πολιτικούς λόγους. Η δήλωσή του στη βρετανική εφημερίδα αποδεικνύει την αποφασιστικότητά του να υπερασπιστεί τα δικαιώματα των πολιτικών κρατουμένων και να διασφαλίσει την ελευθερία και τη δημοκρατία στη χώρα του.⁶³

Με μια προκλητική δήλωση, ο βουλευτής της ΕΔΑ αποκάλυψε αυτό που ήταν γνωστό σε όλους: ότι η πραγματική εξουσία στην Ελλάδα βρίσκεται στα χέρια της βασίλισσας Φρειδερίκης, και όχι στην κυβέρνηση ή τον βασιλιά. Η δήλωση περιγράφει πως η βασίλισσα έχει έναν δυναμικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων και την πολιτική διαμόρφωση. Ενώ βρισκόταν σε αγανάκτηση, προσπαθώντας πάντα να

⁶¹ Η. Νικολακόπουλος, «Παρουσία της ζωής και του έργου του τιμώμενου», στο: *Επίσημοι Λόγοι*, Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα 2016, σελ. 96

⁶² «Συνέντευξη Μίκη Θεοδωράκη για τη νεολαία Λαμπράκη», 19 Οκτωβρίου 2005, <http://www.mikistheodorakis.gr/el/writings/interviews/?nid=4361>.

⁶³ Η. Νικολακόπουλος, *ό.π.*, σελ. 97

επιβάλλει την άποψή της, η βασίλισσα εξέφρασε έντονο μήνυμα, καθώς δήλωσε πως κάποιος θα πρέπει να απαλλαγεί από τον εν λόγω πολιτικό πρόσωπο. Αυτό προφανώς αποτελεί μια έκφραση απογοήτευσης ή αποτίναξης προς τον εν λόγω πολιτικό, ίσως λόγω των απόψεών του ή της προσέγγισής του στην πολιτική.⁶⁴

Μετά τη δήλωση του Λαμπράκη, η πτυχή του προβλήματος - ότι η Φρειδερίκη κυβερνούσε την Ελλάδα και ότι η πολιτική της θα οδηγούσε στον θάνατο του θρόνου - θα την επηρέαζε και θα έθετε βαρύ φορτίο στον αναπληρωτή της⁶⁵. Στις 22 Μαΐου, λίγες ημέρες μετά την επιστροφή της από το Λονδίνο, ο Λαμπράκης βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη. Δολοφονημένος από τους παρακρατικούς, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αναρωτήθηκε: "Ποιος κυβερνά αυτή τη χώρα;" αναρωτήθηκε και αναγκάστηκε να επωμιστεί το βάρος.⁶⁶

Ο γιος του Γρηγόρη Λαμπράκη, Γιώργος Λαμπράκης, έδωσε τη δική του μαρτυρία για όσα του είχε πει η μητέρα του όταν ήταν έφηβος. Όταν ο Γρηγόρης Λαμπράκης πήγε στο Λονδίνο για να απαιτήσει την απελευθέρωση του Έλληνα πολιτικού κρατούμενου, η Φρειδερίκη αρνήθηκε να του μιλήσει και τελικά καυγάδισαν. Τότε, παρουσία των συντρόφων του, σήκωσε το δάχτυλό της ψηλά και τον απείλησε: "Θα το πληρώσεις αυτό με αίμα."⁶⁷

2.4. Οι μαραθώνιες πορείες ειρήνης

Ο Λαμπράκης δεν ήταν κομμουνιστής. Ως βουλευτής ασχολήθηκε με θέματα ειρήνης μέσω του έργου της Διεθνούς Ελληνικής Επιτροπής για την Ειρήνη και τη Συμφιλίωση (ΕΕΔΥΕ), της οποίας ήταν αντιπρόεδρος. Στις δραστηριότητές του περιλαμβάνονταν μαραθώνιες πορείες ειρήνης, οι οποίες πραγματοποιούνταν στη Βρετανία, τη Γερμανία και άλλες χώρες, αλλά απαγορεύονταν αυστηρά στην Ελλάδα.⁶⁸

Ωστόσο, η επιρροή του διεθνούς κινήματος ειρήνης στους νέους ήταν τόσο μεγάλη που στις 2 Απριλίου η κυβέρνηση ανακοίνωσε την απαγόρευση της πρώτης μαραθώνιας πορείας, η οποία είχε προγραμματιστεί για τις 21 Απριλίου. Ωστόσο, ο

⁶⁴ Τ. Βουρνάς, ό.π., σελ. 194

⁶⁵ Ε. Κήλυ, *Φόνος στον Θερμιαϊκό Υποπτοι, πραιτώρες και τύπος στην υπόθεση Πολκ*, 1991, σελ.46

⁶⁶ Τ. Βουρνάς, ό.π., σελ. 195

⁶⁷ Τ., Κατσαρός, *Μια απόφαση. Μάχομαι μέχρι το τέλος. Στενή Αυτοάμυνα (ΟΠΛΑ) 1946-1947*, Καβάλα 2003, σελ.123

⁶⁸ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Διεθνές Κίνημα Ειρήνης, Φάκελοι, 266-267

Λαμπράκης ήταν αποφασισμένος να πραγματοποιήσει την πορεία, έστω και μόνος του. Μάλιστα, στη συμβολική πορεία συνέβαλε και το γεγονός ότι λίγες ημέρες νωρίτερα είχαν πραγματοποιηθεί διαπραγματεύσεις μεταξύ μελών της κυβέρνησης και του Αμερικανού απεσταλμένου, σχετικά με τη συμμετοχή της Ελλάδας στη δημιουργία ενός πολυμερούς πυρηνικού κράτους του ΝΑΤΟ.⁶⁹

Με αφορμή τα γεγονότα αυτά, συγκροτήθηκε επιτροπή υπό την ηγεσία της ΕΔΑ για την προετοιμασία της πρώτης Πορείας Ειρήνης, με αφετηρία τον Μαραθώνα και κατάληξη την Πνύκα, γι' αυτό και ονομάστηκε "Πορεία Μαραθώνα" Ελληνική Διεθνής Επιτροπή για την Ειρήνη της Ύφεσης (ΕΕΔΥΕ), που ιδρύθηκε το 1955, με επικεφαλής τον Α. Ζάκα.

Στην Επιτροπή προήδρευε ο Α. Ζάκας και συμμετείχαν εξέχουσες προσωπικότητες της εποχής. Στην επιτροπή αυτή συμμετείχε, μεταξύ άλλων, η Νεολαία Μπέρτραντ Ράσελ για τον πυρηνικό αφοπλισμό. Ήταν μια φιλειρηνική οργάνωση νεολαίας, μη στενά συνδεδεμένη με το κόμμα της ΕΔΑ ή οποιοδήποτε άλλο κόμμα, αλλά στελεχωμένη από μέλη της ΕΔΑ, η οποία εναντιωνόταν στις ξένες στρατιωτικές βάσεις στην Ελλάδα και αγωνιζόταν για την ειρήνη και τον αφοπλισμό.⁷⁰

Η πορεία που είχε προγραμματιστεί για τις 21 Απριλίου 1963, με σκοπό να εκφραστεί η αντίθεση στα πυρηνικά όπλα και να διαδοθεί το αντιπυρηνικό κίνημα, απαγορεύτηκε από το τότε καθεστώς του Καραμανλή. Αυτό συνέβη παρά το γεγονός ότι παρόμοιες εκδηλώσεις λαμβάναν χώρα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως στη Δυτική Γερμανία, στο Aldermaston του Ηνωμένου Βασιλείου κ.λπ., και το αντιπυρηνικό κίνημα είχε διαδοθεί ευρέως. Η κυβέρνηση δεν εκδήλωσε κατανόηση για το γεγονός ότι ο στόχος της παγκόσμιας ειρήνης ήταν ένα ισχυρό ιδανικό και θα έπρεπε να ενισχυθεί και να υποστηριχθεί ιδιαίτερα σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, η οποία είχε υποφέρει ελάχιστα από τις φρικαλεότητες και τις καταστροφές του πολέμου. Η απαγόρευση της λέξης "ειρήνη" στη χώρα δείχνει πως η κυβέρνηση προσπάθησε να εμποδίσει ή να καταστείλει την αντίδραση του κοινού και την έκφραση της διαφωνίας εναντίον της πυρηνικής εξοπλιστικής κούρσας που διεξαγόταν την εποχή εκείνη.⁷¹

⁶⁹ Κ. Μάγερ, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 3, Αθήνα 1960, σελ.63

⁷⁰ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Διεθνές Κίνημα Ειρήνης, Φάκελοι, 266-267

⁷¹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κινήσεις για την Ειρήνη. Φάκελοι, 262-263

Η κυβέρνηση αντέδρασε καταλυτικά κατά της πορείας και επέκτεινε έντονα τον αντικομμουνισμό της. Οι αρχές επιβολής του νόμου απάντησαν με κατασταλτική στάση και συνεχείς απειλές για συλλήψεις, όχι μόνο προς Έλληνες πολίτες αλλά και προς αλλοδαπούς που είχαν έρθει στη χώρα για να συμμετάσχουν στην ειρηνική αυτή εκδήλωση. Ο πρωτόγονος αντικομμουνισμός αποτελούσε το βασικό επιχείρημα της κυβέρνησης για να απαγορεύσει την πορεία.

Επιπλέον, η κυβέρνηση έδωσε εντολές στην αστυνομία και τη χωροφυλακή να ανακοινώσουν ότι στις 21 Απριλίου, ημέρα της πορείας, θα απαγορευτούν όλες οι συγκεντρώσεις σε ανοιχτούς χώρους σε όλη τη χώρα. Με αυτόν τον τρόπο, προσπάθησε να εμποδίσει τον αριθμό και τη συγκέντρωση των ανθρώπων που θα συμμετείχαν στην πορεία και να περιορίσει την έκφραση της διαφωνίας και του δικαιώματος στην ειρηνική διαδήλωση.

Επιπλέον, ασκήθηκε ανοιχτή πίεση στους ιδιοκτήτες αμαξών να μην παρέχουν τα μέσα για τη μεταφορά ειρηνικών ακτιβιστών στους τόπους συγκέντρωσης. Όσοι είχαν υπογράψει συμφωνίες αναγκάστηκαν να τις καταγγείλουν. Επιπλέον, έγιναν ενέργειες για την πρόκληση πολέμου. Σε αυτές περιλαμβάνονταν το Sam Houston, το πρώτο τότε αμερικανικό υποβρύχιο με πυρηνική ισχύ, το οποίο εισήλθε στη Μεσόγειο Θάλασσα με πυραύλους Polaris επί του σκάφους- ο στρατηγός Taylor, επικεφαλής του αμερικανικού Γενικού Επιτελείου Στρατού, που ταξίδεψε διαδοχικά στην Αθήνα- ο στρατηγός Lemnitzer (ΗΠΑ), αρχηγός του επιτελείου του NATO και διοικητής της Πτέρυγας Νοτιοανατολικού Ατλαντικού του NATO.⁷²

Ο ναύαρχος Ράσελ (ΗΠΑ), διοικητής της NATOϊκής Πτέρυγας Νοτιοανατολικής Ατλαντικής, έφτασε γρήγορα στην Αθήνα. Αυτό και μόνο το γεγονός έκανε προφανή την ανάγκη αυτής της πορείας. Πώς θα μπορούσε όμως να πραγματοποιηθεί όταν ο επίσημος και ανεπίσημος κατασταλτικός μηχανισμός του κράτους είχε κινητοποιηθεί όσο ποτέ άλλοτε για να την αποτρέψει;⁷³

Σε αυτό το πλαίσιο, η πρωτεύουσα βρισκόταν εκείνη την ημέρα "σε πολεμική κατάσταση" και "για πρώτη φορά εμφανίστηκε επίσημα σε διάφορα σημεία γύρω από τον Μαραθώνα ένα γνωστό τάγμα ασφαλείας, έτοιμο να δράσει σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης. Ακόμα και ναύτες της ακτοφυλακής στάλθηκαν να φυλάξουν τις παραλίες του Μαραθώνα, προφανώς από φόβο μήπως οι υποστηρικτές της Συμμαχίας Μπέρτραντ Ράσελ αποστατήσουν. Η περιοχή του Μαραθώνα φυλασσόταν επίσης από

⁷² Τ. Βουρνάς, ό.π., σελ.195

⁷³ Τ. Βουρνάς, ό.π., σελ.196

ένοπλες μονάδες χωροφυλακής, οι οποίες, σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας "Νέα", αριθμούσαν περισσότερες από 3.000.⁷⁴

Η κυβέρνηση επιχείρησε να αποτρέψει τη συμμετοχή στην πορεία ειρήνης με σκληρά μέτρα καταστολής. Το αρχηγείο της αστυνομίας στο Αστυνομικό Μέγαρο Αθηνών και το αρχηγείο της χωροφυλακής στην Αγία Παρασκευή συντονίζονταν για να εμποδίσουν την πορεία. Είχαν εκπρόθεσμα συλλάβει και έρευναν σωματικά πολίτες που πλησίαζαν την αποκλεισμένη περιοχή, απαγορεύοντας την κυκλοφορία των οχημάτων και αποτρέποντας τον κόσμο να πλησιάσει.

Στους δρόμους, η χωροφυλακή κατέλαβε όλες τις θέσεις και συνέβησαν αναπόφευκτες διαταραχές. Ο Λαμπράκης, όπως αναφέρει ο Σ. Αλεξάνδρου, ήταν από τους παρευρισκόμενους και αντιμετώπισε τον κατακερματισμό και τα εμπόδια που επιβλήθηκαν για να τον σταματήσουν. Η κατάσταση υποδεικνύει μια ένταση και δυσκολία στο να προχωρήσουν οι διαδηλωτές στην πορεία τους λόγω των περιοριστικών μέτρων που επέβαλε η κυβέρνηση.⁷⁵

Ο Λαμπράκης, αποφασισμένος και αγωνιστικός, ξεκίνησε την πορεία του για τον αφοπλισμό παρά τις δυσκολίες. Αγνοώντας τις προκλήσεις και τις απαγορεύσεις, πήρε την πρωτοβουλία και χωρίς να περιμένει απάντηση από τις αρχές, προχώρησε στον Μαραθώνα. Στον τύμβο του Μαραθώνα υψώθηκε η σημαία του αγώνα του για τον αφοπλισμό, ενώ εκφώνησε λόγο ειρήνης για τους εκατοντάδες χωροφύλακες που είχαν ζώσει τον τύμβο. Στη συνέχεια, συμβολικά, ξεκίνησε την πορεία του από τον Μαραθώνα προς την Πνύκα. Με επιμονή και αποφασιστικότητα, παρά τις απειλές χωροφυλάκων και παραστρατιωτικών, κατάφερε να φτάσει στη διάβαση της Ραφήνας. Κατά τη διάρκεια της πορείας, πολλές φορές τρέξει, άλλες περπατούσε και άλλες σταματούσε για να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν. Ο αγώνας του ήταν δύσκολος και γεμάτος προκλήσεις, αλλά παρά τα εμπόδια, συνέχισε την πορεία του προς τον στόχο του.⁷⁶

Εκεί, αξιωματούχοι της ασφάλειας και μοχθηροί νεοφασίστες προσπαθούν να τον σταματήσουν και να τον σύρουν πιο πέρα στο γειτονικό δάσος, αλλά οι προσπάθειές τους ματαιώνονται από την παρέμβαση των συντρόφων του, δημοσιογράφων και κατοίκων της περιοχής. Ο Λαμπράκης και η συνοδεία του συνεχίζουν την πορεία τους. Κοντά στο Πικέρμι, οι Μάρτυρες για την Ειρήνη

⁷⁴ Β. Λάζου, ό.π., σελ. 79

⁷⁵ Σ. Λιναρδάτος, ό.π., σελ. 481- 482

⁷⁶ Γ. Τριανταφυλλίδης, ό.π., σελ. 68

μαζεύουν λουλούδια του αγρού και σκοπεύουν να τα τοποθετήσουν μπροστά από ένα μνημείο για τους απαγχονισμένους από τους Γερμανούς.

Θα ποδοπατηθούν από τους χωροφύλακες. Μετά από άλλο μισό χιλιόμετρο περίπου, όλοι οι οπαδοί των Μαρτύρων της Ειρήνης θα συλληφθούν, εκτός από τον ίδιο και του Γ Λιναρδάτου. Τότε θα τους βάλουν με τη βία σε ένα καμιόνι. Όχι μακριά από το Χαρβάτι, συλλαμβάνεται και ο Λαμπράκης. Για την ακρίβεια, τον απαγάγουν, τον βάζουν με το ζόρι σε ένα καμιόνι και τον αναγκάζουν να κάνει το ταξίδι των τρεισήμισι ωρών μέσω της οδού Τατοΐου στα χωριά Νέα Μάκρη, Μαραθώνας, Σούρι, Γραμματικό και Καπανδρίτι, όπου τον πετάνε στη Νέα Ιωνία.⁷⁷

Η βίβλαση συμπεριφορά των διωκτικών αρχών αποτύπωσε έντονα την κατασταλτική προσέγγιση που ακολουθούσε το καθεστώς τότε. Περίπου 1.100 ειρηνιστές συνελήφθησαν και πολλοί από αυτούς υπέστησαν ελαφρά τραύματα κατά τη διάρκεια των συλλήψεών τους. Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν και γνωστοί καλλιτέχνες και διανοούμενοι, όπως ο μουσικοσυνθέτης Μίκης Θεοδωράκης, ο ζωγράφος Μίνως Αργυράκης, οι ηθοποιοί Μανώλης Κατράκης, Αλέκος Αλεξανδράκης και Αλίκη Γεωργούρη, καθώς και ο συγγραφέας Στρατής Δούκας. Επιπλέον, η αστυνομία προχώρησε στη σύλληψη και απέλαση ξένων ειρηνιστών που είχαν έρθει στην Ελλάδα για να συμμετάσχουν στην ειρηνική πορεία. Ανάμεσά τους ήταν και ο πράκτορας Bertrand Russell Pottle. Όλες αυτές οι κινήσεις αποτελούσαν μέρος της σκληρής αντιμετώπισης του αντιπυρηνικού κινήματος από το καθεστώς Καραμανλή την περίοδο εκείνη, ενώ σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες επιτρεπόταν η διεξαγωγή αντίστοιχων διαδηλώσεων και συγκεντρώσεων.

Μετά την απελευθέρωσή του από την αστυνομία, αφέθηκε ελεύθερος και ο Γ. Πέρετ. Ο Λαμπράκης έστειλε τηλεγράφημα στον πρωθυπουργό Καραμανλή, τον υφυπουργό Εσωτερικών, τον πρόεδρο της Βουλής, τους αρχηγούς των κομμάτων, την ΕΕΔΥΕ και την Ένωση Β. Ράσελ, στο οποίο ανέφερε:⁷⁸

"Η επιθυμία του δημοκρατικού λαού για την πραγματοποίηση πορείας ειρήνης από τον Μαραθώνα στην Αθήνα εκπληρώθηκε. Έχοντας ξεκινήσει από την κορυφή του αναχώματος του Μαραθώνα, συνελήφθη στο 28ο χιλιόμετρο, μπήκα σε στρατιωτικό φορτηγό και κρατήθηκα παράνομα και αντισυνταγματικά για τρεισήμισι ώρες. Με εντολή του αντισυνταγματάρχη Πιστόρη και του ταγματάρχη Μπράδη, με συνόδευσαν οκτώ χωροφύλακες με τον συνήθη ληστρικό τρόπο στα χωριά Ν-Μάκρη,

⁷⁷ Μαρτέν Σ. *Λαμπράκηδες Ιστορία μιας γενιάς*, 1984, σελ.66

⁷⁸ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Διεθνές Κίνημα Ειρήνης, Φάκελοι, 266-267

Μαραθώνα, Σουρή, Γραμμικόν, Καπανδρίτι και Τάσχον, όπου με εγκατέλειψαν. Καταθέτω μήνυση κατά της παράνομης κράτησής μου και της βάνουσης και αγενής συμπεριφοράς των Ανθυπαστυνόμου Φώτου Τσουμάνη, Λοχία Ιωάννου Λεοντζαλάκου, Τάκη Χαραμπόπουλου, Στρατιωτικής Αστυνομίας Π147, Ανθυπαστυνόμου Αντωνίου Ραγκοπάτη και Ταγματάρχη Αθανάσιου Ραγκοπάτη για την ταλαιπωρία μου και των περισσοτέρων από αυτούς. Διαμαρτύρομαι έντονα για αυτό. Δυστυχώς, διαπίστωσα ότι η δημοκρατία δεν υπάρχει στην Ελλάδα, όταν αυτό που έχει επιλέξει ο λαός καταστρέφεται κυριολεκτικά".⁷⁹

Και δήλωσε στον Τύπο: "Η πορεία ειρήνης πραγματοποιήθηκε, έστω και συμβολικά. Ο Πολάκης, με την πολιτική των βάσεων και των πυρηνικών υποβρυχίων, δεν ήθελε να επιτρέψει στο λαό να εκφράσει τη θέλησή του για ειρήνη. Απέτυχε να το πράξει".⁸⁰

Ο Λαμπράκης έχει δίκιο. Η μοναχική του πορεία ειρήνης συνοδευόταν από χιλιάδες ακτιβιστές της ειρήνης. Ο σπόρος έπεσε στο έδαφος και τελικά απέδωσε καρπούς. Ο τρόπος με τον οποίο ένας λαμπρός, μαχητικός γιατρός και αθλητής στάθηκε απέναντι στη χωροφυλακή και η πολιτική αντίδραση που ακολούθησε τον έκαναν είδωλο, ήρωα της Αριστεράς: την Πρωτομαγιά του '63, όταν βάδισε στο γήπεδο του Παναθηναϊκού, το πλήθος τον αποθέωσε. Η κλινική του έλαβε εκατοντάδες επιστολές. Τα περισσότερα από αυτά έγραφαν: "Γιατρέ, πρόσεχε, μπορεί να σε φάνε".⁸¹

⁷⁹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ, Φάκελοι, 311, 315

⁸⁰ Γ. Μαργαρίτης, ό.π., σελ. 91

⁸¹ Γ. Μαργαρίτης, ό.π., σελ. 93

Γ' Κεφάλαιο

Η δολοφονία του αγωνιστή της Δημοκρατίας

3.1. Το χρονικό της επίθεσης

Στις 8.15 π.μ. η αίθουσα ήταν γεμάτη. Όταν έφτασαν οι ομιλητές, οι παραστρατιωτικοί τους αντιμετώπισαν με πέτρες, γροθιές και κλωτσιές. Ο Λαμπράκης αντεπιτέθηκε και κατευθύνθηκε προς την έξοδο. Κανένας από τους αστυνομικούς που ήταν παρόντες δεν έκανε τίποτα για να προστατεύσει τους βουλευτές που πήδηξαν.⁸²

Στα ειρηνικά συνθήματα από τα μεγάφωνα, όσοι στέκονταν από κάτω φώναζαν: "Βούλγαροι έξω, Βούλγαροι ΦΑΤΕ, θα πεθάνετε, αυτό είναι". Άλλοι τους φώναζαν "χαφιέδες, προδότες". Πέταξαν τούβλα από τα παράθυρα της αίθουσας από ψηλά, στα οποία άλλοι απάντησαν με τον ίδιο τρόπο. Στη συνέχεια έκλεισαν τα παντζούρια.⁸³

Άρχισαν οι ομιλίες. Μια ομάδα ανθρώπων εισέβαλε στην αίθουσα, έσπασε την πόρτα και προσπάθησε να εισβάλει. Τους απώθησαν οι χωροφύλακες. Ένας αξιωματικός μπήκε στην αίθουσα και τους ζήτησε να σταματήσουν γιατί τα μεγάφωνα ενοχλούσαν τους ανθρώπους έξω. Ο Λαμπράκης απάντησε απότομα.

Ο βουλευτής Τσαρούχας έφτασε και μέσα από την πόρτα δέχτηκε χτύπημα στο κεφάλι από πίσω. Κάλεσε σε βοήθεια και η χωροφυλακή τον έβαλε εσπευσμένα σε διερχόμενο ασθενοφόρο. Οι παραστρατιωτικοί έσπευσαν μέσα, λέγοντας ότι τα ασθενοφόρα είναι για τους ανθρώπους, όχι για τα ζώα. Τον έσυραν στο δρόμο και τον ξυλοκόπησαν. Διασώθηκε εγκαίρως από τους χωροφύλακες και τελικά έφτασε στο ιατρείο.⁸⁴

Η τάξη αποκαταστάθηκε στους δρόμους. Μπόρεσαν να συνοδεύσουν τον κόσμο στον χώρο χωρίς να δεχτούν επίθεση. Οι πόρτες παρέμειναν κλειστές και ο Καμπούτης, ο οποίος ήταν υπεύθυνος εκείνη τη στιγμή, ενημέρωσε τους υπόλοιπους

⁸² Γ. Μέγας, *Οι βαρκάρηδες της Θεσσαλονίκης. Η αναρχική βουλγαρική ομάδα και οι βομβιστικές ενέργειες του 1903*, Αθήνα 1994, σελ.85

⁸³ Χρ. Χαλαζιάς, *Η δολοφονία του Λαμπράκη και το παρακράτος*, Αθήνα 2019, σελ. 92

⁸⁴ Χρ. Χαλαζιάς, *ό.π.*, σελ. 93

ότι δεν θα έβγαιναν έξω μέχρι να απωθηθούν οι παρακρατικοί. Δόθηκε εντολή να εκκενωθεί η πλατεία.⁸⁵

Οι χωροφύλακες άρχισαν να απωθούν το πλήθος προς την κατεύθυνση της Ερμού και της Βενιζέλας. Ο Καμπούτης διέταξε λεωφορεία να παραλάβουν τα υπολείμματα του κόσμου και να τα αφήσουν σε απόσταση για να αποφύγουν την επαφή με άλλους ανθρώπους. Φώναζαν το σύνθημα της στιγμής: "Όχι άλλο σπρώξιμο". Τελικά, ο Λαμπράκης μίλησε.

Τα λεωφορεία έφτασαν. Η έξοδος άρχισε. Φέρεται ότι στο τέλος της ομιλίας του, αφού τον είχαν ήδη σπρώξει στο δρόμο προς το χώρο της συγκέντρωσης, ο Γρηγόρης Λαμπράκης είπε στο μικρόφωνο: "Προσοχή, προσοχή. Είμαι ο βουλευτής Λαμπράκης.⁸⁶ Στο όνομα της πολιτείας και του λαού καταδικάζω το σχέδιο δολοφονίας μου και καλώ τον υπουργό Β. Ελλάδος, τον νομάρχη, τον εισαγγελέα, τον αρχηγό της στρατιωτικής αστυνομίας Μήτσου, τον αστυνομικό διευθυντή και τον αρχηγό της ασφάλειας να προστατεύσουν τη συνέλευση και τη ζωή μου".

Αρκετά άτομα βγήκαν στην εμπροσθοφυλακή, ακολουθούμενα από τον Λαμπράκη και μερικούς άλλους. Αφού περπάτησε λίγα μέτρα, είδε δύο ομάδες παραστρατιωτικών, τρεις ή τέσσερις άνδρες η καθεμία, να τον πλησιάζουν, η μία από την πλευρά του πεζοδρόμου που έβγαινε από το Σπανδώνι και η άλλη από τα δεξιά του, στην απέναντι πλευρά της Ερμού. Σήκωσε τα χέρια του και διαμαρτυρήθηκε στους αστυνομικούς που απλά παρακολουθούσαν και ζήτησε βοήθεια.⁸⁷

Η κίνηση αυτή απέκοψε τον Λαμπράκη από τους συντρόφους του, έστω και για λίγο, και τον άφησε εντελώς ανυπεράσπιστο. Ο Εμμανουηλίδης, ένας από τους παρακρατικούς που πλησίαζε από αριστερά, σήκωσε το χέρι του και χτύπησε από πίσω με μια σιδερένια ράβδο ή γκλομπ ή τη λαβή του πιστολιού που κρατούσε, στο κεφάλι του Λαμπράκη.⁸⁸

Την ίδια στιγμή που ο Λαμπράκης βρισκόταν πεσμένος στο πεζοδρόμιο, από το πουθενά, από τη μικρή οδό Σπανδώνη, σαν τη διχοτόμο της ορθής γωνίας που σχηματίζουν η Βενιζέλου και η Ερμού, εμφανίστηκε ένα τρίτροχο και έπεσε πάνω

⁸⁵ Τ. Τρίκκας, *ΕΔΑ 1951-67: Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, τ.Β: *Η δεκαετία των άκρων*, Αθήνα 2009, σελ. 91

⁸⁶ Γ. Μόδης, *Τέσσαρες δίκες στη Θεσσαλονίκη* (Ο.Π.Λ.Α-ΜΛΑ-Οικονομική Διαχείριση-Υπόθεση Πολκ), Αθήνα 1959, σελ.74

⁸⁷ *Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ*, Φάκελοι, 311, 315

⁸⁸ *Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ*, Φάκελοι, 311, 315

του. Παρέσυρε τον Λαμπράκη, πέρασε πάνω από τα πόδια του και συνέχισε την πορεία του.

Δύο ή τρία άτομα πήδηξαν από το τρίκυκλο και ο Εμμανουηλίδης ανέβηκε πάνω του. Ο Χατζηαποστόλου, ένας από τους φρουρούς του Λαμπράκη, πήδηξε πάνω και τον χτύπησε. Κάποιοι λένε ότι ο Εμμανουηλίδης έπεσε, άλλοι λένε ότι παρέμεινε στο τρίκυκλο. Ο Χατζηαποστόλου άρχισε τότε να χτυπάει το παράθυρο του οδηγού, του Γκοτζαμάνη.

Σύμφωνα με μια μαρτυρία, τον άρπαξε από τα μαλλιά. Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία, τον σκούνησε με ένα κομμάτι σπασμένου γυαλιού στο τζάμι του παραθύρου για να τον κάνει να σταματήσει. Ξαφνικά το τρίκυκλο σταμάτησε μπροστά από τον τροχονόμο ο οποίος έκανε την δουλειά του χωρίς να γνωρίζει. Οι δύο άνδρες έπεσαν ο Γκοτζαμάνης και ο Εμμανουηλίδης μαζί χτυπούσαν τον Χατζηαποστόλου, ο οποίος φώναζε για βοήθεια. Οι χωροφύλακες έπιασαν τον Γκοτζαμάνη, ενώ ο Εμμανουηλίδης έφυγε τρέχοντας. Ο Γκοτζαμάνης εξήγησε στους χωροφύλακες και στον τροχονόμο που τον μάζεψε ότι ήταν ένας από αυτούς και τους ζήτησε να τον αφήσουν να φύγει. Οι χωροφύλακες τον πήγαν στο αστυνομικό τμήμα.⁸⁹

Ο Λαμπράκης μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ σε κώμα από το οποίο δεν συνήλθε ποτέ. Πέθανε τέσσερις ημέρες αργότερα, σύμφωνα με μεταγενέστερη καταγγελία του Θ. Γρέβιας, φοιτητή και υποστηρικτή του Γ. Λαμπράκη. Αφού ο Λαμπράκης μεταφέρθηκε στο ΑΧΕΠΑ, τον άφησαν να πεθάνει. Σε συνέντευξή του στην εφημερίδα "Ελευθεροτυπία", ο Γρέβιας δήλωσε: " 'Το σχέδιό τους λειτούργησε."⁹⁰

Το σχέδιό τους πέτυχε. Τα μεσάνυχτα στεκόμασταν στην κεντρική είσοδο του νοσοκομείου όταν βγήκε από εκεί ο γιατρός. Μας πλησίασε και μας ρώτησε αν είχαμε έρθει για τον Λαμπράκη. Είπαμε ότι ήμασταν. Είπε ότι χρειάζονταν έναν από εμάς, καθώς τους έλειπαν νοσηλευτές. Πήγα. Μαζί με τον γιατρό κατέβηκα στον υπόγειο όροφο. Κατεβήκαμε έναν μακρύ διάδρομο μέχρι ένα κλειστό δωμάτιο. Στην είσοδο είδα την Καίτη Τσαρουχά, τη γραμματέα της οργάνωσής μας, να κρατάει τον βαριά τραυματισμένο πατέρα της, τον Γιώργη Τσαρουχά, βουλευτή της ΕΔΑ

⁸⁹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, *Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ*, Φάκελοι, 567, 609, 642

⁹⁰ Τ. Ψαράκης, *Από τον πόλεμο στη δικτατορία, Δ' 1941-1967*, Αθήνα 1980, σελ.29

Καβάλας, ο οποίος είχε τραυματιστεί εκείνη τη νύχτα. Στο βάθος δεξιά ήταν το σώμα του Γρηγόρη Λαμπράκη πεσμένο ανάσκελα".⁹¹

3.2. Η δολοφονία

Ο Γρηγόρης Λαμπράκης, βουλευτής του Εθνικού Δημοκρατικού Συνασπισμού (ΕΔΑ), έφτασε στη Θεσσαλονίκη για να μιλήσει σε συνεδρίαση της τοπικής επιτροπής με θέμα "Για τη Διεθνή Ύφεση και την Ειρήνη" στις 22 Μαΐου 1963. Η συνάντηση αναβλήθηκε από τις 19 Μαΐου, καθώς υπήρξε επίσημη επίσκεψη του προέδρου της Γαλλίας, Σαρλ ντε Γκωλ, στη Θεσσαλονίκη.⁹²

Προκειμένου να "ενισχυθούν τα μέτρα ασφαλείας και να ενισχυθούν οι αξιωματικοί και οι άνδρες με πολιτική περιβολή της χωροφυλακής", περίπου 1.000 πολίτες "επιστρατεύτηκαν" μετά τον συνήθη έλεγχο νομιμότητας και την έγκριση του τομέα ασφαλείας. Το κριτήριο για την "επιστράτευση" αυτών των πολιτών ήταν ότι έπρεπε να είναι αντικομμουνιστές. Απόστρατοι αξιωματικοί του στρατού, απόστρατοι αξιωματικοί της στρατιωτικής αστυνομίας, δημόσιοι υπάλληλοι και πολίτες, καθώς και ο Ξενοφών Γιοσμάς και τα πρωτοπαλίκαρά του Σπ. Γκοτζαμάνης και Ε. Εμμανουηλίδης του "Συνδέσμου Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης Βορείου Ελλάδος" ζητήθηκαν επίσης ως βοηθητικές αστυνομικές υπηρεσίες".⁹³

Το πρωί της 19ης Μαΐου, λίγο πριν την άφιξη του στρατηγού ντε Γκωλ, "τους είπε να αναγνωρίσουν ο ένας τον άλλον και έβαλαν χρωματιστές καρφίτσες στη στήλη75". Πράγματι, στις 16 Μαΐου, ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΛΑΟΣ ανέφερε ότι "τα μέλη του Συνδέσμου Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης αποδέχονται και επείγουσα εγκύκλιο προς όλα τα μέλη του Συνδέσμου ("Τα μέλη του Συνδέσμου Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης λαμβάνουν μέρος στα μέτρα για την ασφάλεια του ντε Γκωλ).⁹⁴

Στο πλαίσιο αυτό, ο πρόεδρος της ένωσης συγκάλεσε σύσκεψη των μελών στα γραφεία του παραρτήματος της Καλαμαριάς, κατά την οποία ελήφθησαν

⁹¹ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, *Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ*, Φάκελοι, 567, 609, 642

⁹² Χρ. Χαλαζιάς, *ό.π.*, σελ. 97

⁹³ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, *Νεολαία ΕΔΑ*, Φάκελοι, 268

⁹⁴ Χρ. Χαλαζιάς, *ό.π.*, σελ. 92

διάφορες αποφάσεις για την κινητοποίηση μαχητικών μονάδων". Σύμφωνα με τον Γ. Βούλτεψη, η επίσκεψη του Ντε Γκωλ ήταν "μια ιδανική ευκαιρία για να επισημοποιηθεί η ενιαία δράση των κυβερνητικών αξιωματούχων και των παραστρατιωτικών οργανώσεων".

Στις 16 Μαΐου, δημοσιεύτηκε μια νέα ανακοίνωση στη θεσσαλονικιώτικη εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΛΑΟΣ, σύμφωνα με την οποία "μέλη του Συνδέσμου Αγωνιστών και Θυμάτων της Εθνικής Αντίστασης" θα συμμετείχαν στην προστασία του Σαρλ ντε Γκωλ. Στην ανακοίνωση αυτή δεν αναφέρθηκε το όνομα του "προέδρου" αλλά αναφέρθηκε ως "σύμμαχος". Ο στόχος της ανακοίνωσης δεν ήταν να απειληθεί η ασφάλεια του Ντε Γκωλ, αλλά να προκληθεί η "κινητοποίηση του μαχόμενου τομέα" με εντολή της "Εθνικής Ασφάλειας".⁹⁵

Στις 22 Μαΐου, η εκδήλωση της "Τοπικής Επιτροπής για τη Διεθνή Συμφιλίωση και την Ειρήνη" δεν πραγματοποιήθηκε στο Piccadilly Hall, όπως είχε αρχικά προγραμματιστεί. Ο ιδιοκτήτης της αίθουσας αρνήθηκε να συμφωνήσει με την επιτροπή ειρήνης, καθώς δεν ήθελε να χρησιμοποιηθεί η εξέδρα έξοδου, προσκόπτοντας έτσι τον καθορισμένο χώρο ως ακατάλληλο από την αστυνομία. Ωστόσο, η εκδήλωση μεταφέρθηκε με επιτυχία στην αίθουσα του "Δημοκρατικού Συνδικαλιστικού Κινήματος" στην οδό Ερμού και Βενιζέλου.⁹⁶

Το περιστατικό αυτό δεν ήταν το μοναδικό πρόβλημα που αντιμετώπισαν οι διοργανωτές. Σύμφωνα με τον Γιώργο Τριανταφυλλίδη, μέλος της Επιτροπής Ειρήνης στη Θεσσαλονίκη, είχαν ήδη ενημερωθεί από το πρωί για μια προγραμματισμένη παραστρατιωτική επίθεση εναντίον βουλευτών και για μια συγκέντρωση της αντιπολίτευσης που είχαν οργανώσει παραστρατιωτικοί. Αυτές οι πληροφορίες προκάλεσαν ανησυχία και επιπλέον προβλήματα στους διοργανωτές και συνέβαλαν στην αλλαγή του αρχικού χώρου διεξαγωγής της εκδήλωσης.⁹⁷

Το συλλαλητήριο των Φίλων της Ειρήνης πραγματοποιήθηκε σε μια επιβαρυντική ατμόσφαιρα, καθώς η παραστρατιωτική οργάνωση "Πολίτες της Οργής" διοργάνωνε παράλληλη αντιπολιτευτική συγκέντρωση έξω από το Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα. Ο Γρηγόρης Λαμπράκης και ο βουλευτής Τσαρουχάς ήταν στο σημείο για να συμμετάσχουν στην εκδήλωση, αλλά βρέθηκαν αντιμέτωποι με επίθεση από παρακρατικούς. Κατά τη διάρκεια της επίθεσης, οι

⁹⁵ Χρ. Χαλαζιάς, ό.π., σελ. 96

⁹⁶ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

⁹⁷ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

αστυνομικοί παρατηρούσαν χωρίς να επέμβουν, και οι δύο βουλευτές τραυματίστηκαν και μεταφέρθηκαν στο νοσοκομείο για ιατρική περίθαλψη. Η ατμόσφαιρα ήταν εξαιρετικά έντονη, και η αντιπολίτευση φαίνεται να επιδίωκε να επηρεάσει αρνητικά την ειρηνική εκδήλωση των Φύλων της Ειρήνης.⁹⁸

Παρά τις απειλές και τις επιθέσεις που δέχθηκε, ο ατάραχος βουλευτής Λαμπράκης δεν δίστασε να ξεκινήσει την ομιλία του, προσπαθώντας να προκαλέσει προστασία από την αστυνομία, που όμως αποδείχθηκε ανεπαρκής. Παρά την προσφορά λεωφορείων από την αστυνομία για ασφαλή αποχώρηση, ο Λαμπράκης και οι υποστηρικτές του αρνήθηκαν να επιβιβαστούν, επιμένοντας να παραμείνουν στην αίθουσα του ΔΣΑ. Τότε, δέχτηκε ένα δεύτερο θανατηφόρο χτύπημα στο κεφάλι από τον Εμμανουήλ Εμμανουηλίδη, που ήταν επιβάτης σε τρίκυκλο της παραστρατιωτικής οργάνωσης του Ξενοφών Γιοσμά. Μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ, όπου τελικά έχασε τη ζωή του τέσσερις ημέρες αργότερα από τα τραύματά του.⁹⁹

Η σορός του μεταφέρεται στην εκκλησία του Αγίου Ελευθερίου στην Αθήνα, όπου υποβάλλεται σε δημόσιο προσκύνημα, και η κηδεία του γίνεται στις 4 το απόγευμα της 28ης Μαΐου στη μητρόπολη. Στην κηδεία παρέστησαν όλοι οι ηγέτες της αντιπολίτευσης, βουλευτές και δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής λέγεται ότι ρώτησε οργισμένος: "Ποιος θα κυβερνήσει τελικά τη χώρα;", όταν έφτασε στο γραφείο του λίγες ώρες μετά την επίθεση στον Λαμπράκη, ενώ ο πολιτικός του αντίπαλος Ανδρέας Παπανδρέου, χρόνια αργότερα, αφού ο πατέρας του του έδειξε τα σχετικά έγγραφα, είπε: "Ο τότε αρχηγός της χωροφυλακής, στρατηγός Βαρδουλάκης, είπε σε συνομιλία: "Ο Λαμπράκης σκοτώθηκε κατά λάθος." Ο στρατηγός, είπε σε συνομιλία: "Ο Λαμπράκης σκοτώθηκε κατά λάθος. Απλώς διατάχθηκε να στραπατσαριστεί από τη βασίλισσα Φρειδερίκη ". Ο ίδιος είπε: "Ο Εμμανουηλίδης είναι ο μόνος που μπορεί να κάνει κάτι τέτοιο."¹⁰⁰

Την επομένη της δολοφονίας, οι πολιτικοί ηγέτες πετάχτηκαν από τις καρέκλες τους για να κάνουν σκληρές δηλώσεις, πυροδοτώντας την ήδη τεταμένη ατμόσφαιρα. Σε επίσημη ανακοίνωσή της, η Ένωση Κεντρώων εξέφρασε τη λύπη της για ό,τι είχε συμβεί και άσκησε έντονη κριτική στον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο

⁹⁸ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΑ, Φάκελοι, 288,289

⁹⁹ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΑ, Φάκελοι, 288,289

¹⁰⁰ Χρ. Χαλαζιάς, ό.π., σελ. 96

Καραμανλή, ο οποίος, κατά την άποψή της, ήταν εγκληματίας, γεγονός που φυσικά προκάλεσε την αντίδρασή της. Σε ανάλογο ύφος μίλησε και η ΕΔΑ, καταδικάζοντας τη στάση της αστυνομίας και ζητώντας την άμεση παραίτηση της "αιμοσταγούς κυβέρνησης".

Σύμφωνα με κύριο άρθρο της Καθημερινής, η άποψη ότι το τραγικό αυτό περιστατικό αποτέλεσε προσπάθεια πολιτικοποίησης της ΕΔΑ με την προκήρυξη πορείας διαμαρτυρίας με στόχο την επιδείνωση του κλίματος είναι ανεπαρκής.¹⁰¹

Στο διάστημα που ακολούθησε, στη δράση συμμετείχαν όχι μόνο νέοι αλλά και το ευρύ κοινό. Οι εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα αυθορμητισμού, όπως φάνηκε και την ημέρα της κηδείας του Λαμπράκη, όταν χιλιάδες Έλληνες έσπευσαν να αποχαιρετήσουν τον βουλευτή στο τελευταίο του ταξίδι, υπερασπιζόμενος την ειρήνη.¹⁰²

Οι δυναμικές κινητοποιήσεις διεξήχθησαν και στο εξωτερικό, με διαδηλώσεις διαμαρτυρίας που πραγματοποιήθηκαν σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις, μεταξύ των οποίων η Κύπρος, η Γένοβα και η Γαλλία. Επιπλέον, εκατοντάδες επιστολές διαμαρτυρίας στάλθηκαν στην ελληνική κυβέρνηση από οργανώσεις και ανθρώπους που αγωνίζονταν για την ειρήνη. Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ειρήνης ανταποδίδοντας την αξία και τον αγώνα του βουλευτή Λαμπράκη, αποφάσισε να καθιερώσει το μετάλλιο Λαμπράκη προς τιμήν του. Αυτό το μετάλλιο απονέμεται σε εξέχουσες προσωπικότητες που έχουν συνεισφέρει με τον αγώνα και την προσφορά τους στην επίτευξη της ειρήνης στον κόσμο. Με αυτόν τον τρόπο, ο βουλευτής Λαμπράκης αναγνωρίζεται διεθνώς για τον συνεπή αγώνα του υπέρ της ειρήνης και της ειρηνικής συμφιλίωσης.¹⁰³

Η δολοφονία του Λαμπράκη αποτέλεσε κινητήρια δύναμη για το μεγαλύτερο μέρος του ειρηνευτικού κινήματος της χώρας. Σε ένα συλλαλητήριο για τον αποπλισμό και την ειρήνη στην Αθήνα, αναφέρθηκε σε συγκινητικά λόγια: "Το να πεθαίνεις για την ειρήνη είναι σπουδαίο". Ο θάνατός του δημιούργησε ένα νέο κίνημα στη νεολαία, το οποίο ευρέθηκε γνωστό ως "Δημοκρατικό Κίνημα Νεολαίας του Γρηγόρη Λαμπράκη". Το "Δημοκρατικό Κίνημα Νεολαίας του Γρηγόρη Λαμπράκη" στις 14 Σεπτεμβρίου 1964 συγχωνεύτηκε με το κίνημα νεολαίας της Εθνικής Δημοκρατικής Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΕΔΑ) και έγινε το "Δημοκρατικό

¹⁰¹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

¹⁰² Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

¹⁰³ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, *Διεθνές Κίνημα Ειρήνης*, Φάκελοι, 266-267

Κίνημα Νεολαίας". Αυτή η οργάνωση, μετονομάστηκε ως "Κίνημα Λαμπράκη", και ανέλαβε την ηγεσία όλων των εθνικών και διεθνών ειρηνευτικών κινημάτων. Οι νέοι που συμμετείχαν σε αυτήν την οργάνωση ανέλαβαν τον αγώνα για την ειρήνη και την ειρηνική συνύπαρξη, επηρεάζοντας θετικά την κοινωνία και τον πολιτικό τομέα της χώρας.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Νεολαία ΕΔΑ, Φάκελοι, 268

Δ' Κεφάλαιο

Η πολύκροτη δίκη και οι ένοχοι

4.1. Οι ανακρίσεις

Οι δημοσιογράφοι είχαν ήδη φτάσει στη Θεσσαλονίκη για να διεξάγουν τις δικές τους έρευνες, πηγαίνοντας συχνά υπόπτους στους ανακριτές. Τους αποκαλούσαν "τρίτροχους δημοσιογράφους". Ποτέ στα πιο τρελά τους όνειρα δεν περίμεναν να βρουν ανακριτές που θα έπαιρναν τις έρευνές τους στα σοβαρά.¹⁰⁵

Το βράδυ της 24ης Μαΐου, ο Παύλος Δελαπόρτας, αντεισαγγελέας Εφετών, και οι εισαγγελείς πρωτοδικών Αργυρόπουλος και Παπαντωνίου παρέδωσαν στον Σαρτζετάκη τη δικογραφία: "απόπειρα ανθρωποκτονίας από πρόθεση" για τον Λαμπράκη και "επικίνδυνη σωματική βλάβη από πρόθεση" για τον Τσαρούχα, δικηγόρο και βουλευτή Καβάλας. Την ίδια ημέρα, ο Σπύρος Γκοτζαμάνης, ο οδηγός του φονικού τρίκυκλου, εμφανίστηκε ενώπιον του ανακριτή. Του δόθηκε προθεσμία για να απολογηθεί. Ο άλλος, ο Εμμανουηλίδης, είχε μια "καρδιακή πάθηση" που αργότερα εξελίχθηκε σε τροχαίο.¹⁰⁶

Ωστόσο, η "καρδιακή πάθηση" του Εμμανουηλίδη δεν φάνηκε αρκετά πειστική στον ανακριτή Σαρτζετάκη, ο οποίος την Κυριακή 26 Μαΐου θέλει να μάθει από τι ακριβώς πάσχει ο μυστηριώδης επιβάτης του τρίκυκλου, τον οποίο ο Γκοτζαμάνης συνεχίζει να αποκαλεί φίλο του στην προδικαστική του απολογία. Πρώτα απ' όλα, οι ανακριτές θέλουν να μάθουν πότε θα εμφανιστεί ενώπιον τους ο κατηγορούμενος. Στη συνέχεια δίνει εντολή στον ιατροδικαστή Καψάσκη, ζητώντας του να εξετάσει τον Εμμανουηλίδη "σήμερα".¹⁰⁷

Πράγματι, ο Καψάσκης πήγε στο νοσοκομείο και υπέβαλε την έκθεσή του στον ανακριτή αργότερα την ίδια ημέρα. Αναφέρει μώλωπες στο αριστερό μάτι, εκδορές στο άνω χείλος και ο ίδιος ο Εμμανουηλίδης αναφέρει "μώλωπες στην αριστερή κνήμη στο σημείο παλιού κατάγματος", αλλά δεν κάνει καμία αναφορά σε καρδιακή πάθηση.

¹⁰⁵ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

¹⁰⁶ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελο, 22

¹⁰⁷ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

Έτσι, στις 27 Μαΐου, οι καμπάνες της Θεσσαλονίκης χτυπούν θλιμμένα τα ξημερώματα. Λίγες ώρες νωρίτερα, ένας γιατρός βγήκε από το δωμάτιο 158, σκουπίζοντας τα μάτια του με το πίσω μέρος του χεριού του.¹⁰⁸

Με καμπάνες και μεγάφωνα ξυπνάει τη Θεσσαλονίκη σε σιωπή και δάκρυα. 'Προσοχή, προσοχή. Λαϊκός βουλευτής, πανεπιστημιακός δάσκαλος, βαλκανιονίκης, αλντερμαστονικός τουρίστας, παγκόσμιος μαραθωνοδρόμος, ο Γρηγόρης Λαμπράκης είναι νεκρός. Ο Γρηγόρης Λαμπράκης είναι νεκρός. Ο Γρηγόρης Λαμπράκης είναι νεκρός".

Την ίδια μέρα που το ειδικό τρένο με τη σορό του Λαμπράκη κατευθύνεται προς την Αθήνα, ο 34χρονος Γκοτζαμάνης και ο δικηγόρος του εμφανίζονται ενώπιον του ανακριτή και απολογούνται. Το πρώτο πράγμα που λέει ο Γκοτζαμάνης στον ανακριτή Σαρτζετάκη είναι ότι ο πατέρας του, Βασίλειος Γκοτζαμάνης, δολοφονήθηκε από τον Εράστη στην Κρύα Βρύση στα Γιαννιτσά. Και ότι είναι μέλος της Εθνικής Αντίστασης, μιας οργάνωσης της οποίας ηγείται ο Ξενοφών Γιοσμάς. Ο Σαρτζετάκης ρωτάει: "Τι συμβαίνει; "Τι είδους δουλειά κάνει ο αρχηγός; Νομίζω ότι είναι τυπογράφος, αλλά δεν ξέρω πού ακριβώς εργάζεται". Σπεύδει να προσθέσει ότι ο Γιοσμάς τους πλησίαζε συχνά και τους υποσχόταν να τους κανονίσει διάφορες δουλειές. 'Αλλά ποτέ δεν μας έχει πει κάτι κακό...'. Πρόσθεσε: "Δεν ξέρω..... Τι είδους άσχημα λόγια;" ρωτάει ο ανακριτής". 'Ναι, ας πούμε ότι σκοτώνει ανθρώπους με όπλο. "Έχετε πληρώσει συνδρομή στην οργάνωσή σας;" απαντά ο ανακριτής". 'Οχι, δεν ζήτησα από κανέναν συνδρομή. Κανείς δεν πλήρωσε". "Και πώς αντιμετώπιζε η οργάνωσή σας τα έξοδά της;" "Δεν ξέρω. Όπως γράφει ο Γιάννης Βούλτεψης στο βιβλίο του: Η υπόθεση Λαμπράκη, κανείς δεν ξέρει ακριβώς πώς ο πράκτορας Σαρτζετάκης έβαλε τον Γκοτζαμάνη να πει τόσα πολλά¹⁰⁹.

Αργότερα μαθαίνουμε ότι στην αρχή αρνήθηκε τη συμμετοχή του σε οποιαδήποτε οργάνωση. Στη συνέχεια όμως όχι μόνο ομολόγησε, αλλά προσπάθησε να αποδείξει ότι ανήκε σε "εθνικιστική" οργάνωση. Είπε μάλιστα στους ανακριτές ότι είχε ταυτότητα". Πού είναι η ταυτότητά σας;" τον ρώτησαν. "Δεν την έχω πρόχειρη. Την έχω στο σπίτι στα χέρια της συζύγου μου, της Φρόσως".¹¹⁰

Ο ανακριτής παίρνει το χρόνο του. Ρωτάει για την Τρίτη 21 Μαΐου, την ημέρα πριν από τη δολοφονία. Στη συνέχεια αφηγείται τα πάντα με κάθε

¹⁰⁸ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹⁰⁹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι., 567, 609, 642

¹¹⁰ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

λεπτομέρεια. Όλες οι (ήρεμες και ως επί το πλείστον αδιάφορες) ερωτήσεις απαντώνται αμέσως. Θυμάται τα πάντα με κάθε λεπτομέρεια: το πρόγραμμα της 21ης Μαΐου, τη βροχή της επόμενης ημέρας, το δέντρο που κουβαλούσε κατά μήκος της μοναδικής του διαδρομής εκείνη τη μοιραία ημέρα, τη συνάντηση με τον φίλο και κουμπάρο του Εμανουηλίδη στο δρόμο. Θυμάται ακριβώς την ώρα που πήγε στο μπαρ, τα τρία κιλά ρετσίνα που ήπιε με τα αυγά του, τις 20 δραχμές που πλήρωσε, και το ούζο και τα σνακ σε ένα κοντινό μπαρ, που ανέβασαν το λογαριασμό στις 60 δραχμές¹¹¹.

Η απολογία του Γκοτζαμάνη άρχισε στις 5 το απόγευμα και τελείωσε στις 9.30 το βράδυ. Ο ανακριτής ζήτησε διακοπή. Υπότιτλος: Ο κ. Γκοτζαμάνης ζήτησε από τον πρόεδρο της Επιτροπής να ζητήσει την αναβολή της συνεδρίασης. Αλλά δεν έχουν τελειώσει ακόμα. Οι ανακριτές πηγαίνουν στο σπίτι του Γκοτζαμάνη. Τριανδρία, οδός Τρικούπη.

Η σύζυγος, Φρόσω, αρνείται να αποκαλύψει την ταυτότητα του συζύγου της. Ο ανακριτής της ζητάει συγγνώμη. Της ζητά και πάλι να προσκομίσει έγγραφα. Η Φρόσω βγάζει τότε ένα μεγάλο ξύλινο παπούτσι και μια ζελατίνα που περιέχει διάφορα χαρτιά. Μέσα σε αυτό υπάρχει ένα "πιστοποιητικό" που μαρτυρεί την εμπλοκή του συζύγου της στην οργάνωση.¹¹²

Τώρα οι ερευνητές είχαν όλα όσα χρειαζόνταν. Μια διεύθυνση, την υπογραφή της Γιότζμα και ένα πιστοποιητικό από την αστυνομία. Και την "αποστολή" του Γκοτζαμάνη. Σκοπός είναι η υπεράσπιση του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, οπουδήποτε, οποτεδήποτε, με κάθε μέσο, μέχρι την τελευταία τους πνοή". Ο ανακριτής επισημαίνει ότι το τυπωμένο κείμενο αναφέρεται στο αστυνομικό τμήμα Ζ, αλλά η σφραγίδα ανήκει στο αστυνομικό τμήμα Η. Επιστρέφουν στο γραφείο και συνεχίζουν την ανάκριση. Επιστρέφουν στο γραφείο και συνεχίζουν την ανάκριση. 'Ξέρετε γιατί σας συνέλαβαν; Όχι, δεν γνωρίζει. Δεν θυμάται. Ήταν μεθυσμένος. Δεν ξέρω καν αν χτύπησε κανέναν.

Ο Σαρτζετάκης μιλάει για τις καταθέσεις των μαρτύρων. Ο Γκοτζαμάνης επιμένει ότι είναι όλα ψέματα. Πώς είναι δυνατόν να χτύπησε τον Λαμπράκη και κανέναν άλλο αφού ήταν μεθυσμένος και οδηγούσε σε έναν πολυσύχναστο δρόμο; Πώς κατάφερε να κινηθεί τόσο επιδέξια χωρίς να συγκρουστεί με άλλα αυτοκίνητα

¹¹¹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, ,22

¹¹² Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

μέχρι τη στιγμή που πάركαρε;" "Δεν μπορώ να εξηγήσω πώς συνέβη. Έφτασε μάλιστα στο σημείο να πει στους ερευνητές ότι το πρώτο πράγμα που άκουσε από τον Σαρτζετάκη ήταν ότι ένας βουλευτής σκοτώθηκε και ένας άλλος τραυματίστηκε.¹¹³

Φαινόταν να είναι ο μόνος στην Ελλάδα που δεν ήξερε τίποτα γι' αυτό. Μετά την απολογία αυτή, εμφανίστηκε ο δικηγόρος του Γκοτζαμάνης. Την ημέρα της κηδείας του Λαμπράκη, την Τρίτη 28 Μαΐου 1963, η απολογία και το ημικρατικό πιστοποιητικό του Γκοτζαμάνη καταλήγουν στα χέρια του ανακριτή Σαρτζετάκη. Την ίδια μέρα καταφέρνει επιτέλους να φέρει ενώπιόν του τον πρώην "καρδιοπαθή" και νυν "φτερωτό" Εμανουηλίδη, ο οποίος καταδικάζεται σε 48ωρη φυλάκιση. Στις 30 Μαΐου εμφανίζεται τελικά ενώπιον του Σαρτζετάκη για να απολογηθεί.¹¹⁴

Ένας νέος γύρος ερωτήσεων. Ο Εμανουηλίδης ισχυρίζεται ότι ήταν μεθυσμένος και ετοιμαζόταν να πάει σπίτι του, αλλά σταμάτησε σε ένα ουρητήριο στην οδό Μπαράνου. Εκεί βρήκε τον Γκοτζαμάνη, ο οποίος καθόταν μόνος του στο μπαρ και έπινε ως συνήθως. Αν υπήρχε ουρητήριο στο καφενείο, γιατί πήγε μέχρι την οδό Μπαράνου; Και γιατί δεν τραυματίστηκε σοβαρότερα όταν, όπως ισχυρίζεται, δέχθηκε επίθεση από κάποιους καθώς βρισκόταν μεθυσμένος στο καροτσάκι του; Και γιατί δεν υπερασπίστηκε τον εαυτό του; Και γιατί ο καλύτερός του φίλος, που οδηγούσε, δεν σταμάτησε να τον βοηθήσει; Και γιατί εξακολουθούσε να βρίσκεται πίσω από το τιμόνι παρά το γεγονός ότι ήταν μεθυσμένος; Αν ο Γκοτζαμάνης δεν ζαλιζόταν από το αλκοόλ, γιατί είπε ότι τον συνάντησε στο δρόμο και όχι σε μπαρ; Και τέλος...

"Εμανουηλίδη, αν είδες τον Γκοτζαμάνη να πηδάει στην άμαξα, γιατί δεν σταμάτησες;"

Αυτές οι ανακρίσεις ήταν ένα μνημείο της σκληρής δουλειάς και της αφοσίωσης στο καθήκον που συνέθεταν τον ογκώδη φάκελο. Ο Χρήστος Σαρτζετάκης τον κουβαλούσε πάντα και παντού μαζί του σε μια παραγεμισμένη τσάντα. Η δίκη διήρκεσε 65.550 ώρες, συμμετείχαν 165 μάρτυρες, 20 δικηγόροι και συνήγοροι πολιτικής αγωγής και η δικογραφία ζύγιζε 11 κιλά.

¹¹³ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

¹¹⁴ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

4.2. Η δίκη και η συγκάλυψη

Στις 24 Μαΐου 1963 μια διπλή υπόθεση ανατέθηκε στον ανακριτή Χρήστο Σαρτζετάκη, ο οποίος χαρακτήρισε την υπόθεση ως απόπειρα ανθρωποκτονίας εκ προμελέτης του Λαμπράκη, ο οποίος τυπικά ήταν ακόμη ζωντανός σύμφωνα με το ΑΧΕΠΑ, και ως επικίνδυνη σωματική βλάβη εκ προμελέτης του Τσαρούχα.¹¹⁵

Ανακρίθηκαν δεκάδες μάρτυρες κατηγορίας, με 31 από αυτούς να αναλαμβάνουν με σιγουριά την ευθύνη. Μεταξύ αυτών ήταν έξι μέλη των δυνάμεων ασφαλείας, με επικεφαλής τον υποστράτηγο Μήτσου, και στις 14 Σεπτεμβρίου, με ομόφωνη συμφωνία ανακριτών και εισαγγελέων, ο Μήτσου, ο Καμούτσης, ο Διαμαντόπουλος και ο υποστράτηγος Παπατριανταφύλλου συνελήφθησαν με την κατηγορία της κατάχρησης εξουσίας και της απιστίας.¹¹⁶

Όταν ο Σαρτζετάκης ενημέρωσε τον Μήτσου ότι είχε τεθεί υπό κράτηση, ο υποστράτηγος δήλωσε ότι θα αυτοκτονήσει και έκλαψε. Ωστόσο, αφέθηκε ελεύθερος ένα μήνα αργότερα, όπως και οι υπόλοιποι, μετά από απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, η οποία ακύρωσε την κατηγορία της κατάχρησης εξουσίας, αδίκημα που συνεπάγεται προφυλάκιση, αφήνοντας μόνο την κατηγορία της απιστίας- τον Νοέμβριο το Ανακριτικό Συμβούλιο καταδίκασε τον Μήτσου και άλλους πέντε αξιωματικούς της Χωροφυλακής σε προφυλάκιση. Στους δρόμους της Θεσσαλονίκης, οι φοιτητές ειρωνεύονταν ακόμη και τον Μήτσου: "Στρατηγέ, αυτοκτόνησες ακόμη;". Τον Δεκέμβριο του 1963 τέθηκε σε διαθεσιμότητα για έξι μήνες και απολύθηκε από το στρατό τον Ιούλιο του 1964.

Το Εφετείο έκανε δεκτή την πρόταση του ανακριτή Σαρτζετάκη και του εισαγγελέα Μπούτη και απέρριψε τις κατηγορίες που είχε ασκήσει η εισαγγελία κατά των πολιτικών, δηλαδή των Καραμανλή, Τσάτου και Μακρή. Το σκέλος της ευθύνης για την οργάνωση και εκτέλεση των αντεγκλημάτων, που αποτελούσε ουσιαστική προϋπόθεση για τις δολοφονίες, αποκλείστηκε αυτομάτως.

Η απόφαση του Εφετείου εκδόθηκε τον Φεβρουάριο του 1966. Η δίκη άρχισε στις 3 Οκτωβρίου 1966 στο Κακουργιοδικείο Θεσσαλονίκης. Ήταν μια δίκη με τρεις δικαστές, οι οποίοι ήταν σύμβουλοι, και δέκα ενόρκους πολίτες. Οι ένορκοι επιλέχθηκαν με κλήρωση από έναν κατάλογο 20 ατόμων. Οι 20 αυτοί επιλέγονταν

¹¹⁵ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

¹¹⁶ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

από έναν ευρύτερο κατάλογο που είχαν στείλει δικηγорικοί σύλλογοι, εμπορικά επιμελητήρια κ.λπ.¹¹⁷

Το 1966 οι ένορκοι έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό της αθωότητας ή της ενοχής κάθε κατηγορούμενου και της δυνατότητας αποδοχής ελαφρυντικών περιστάσεων που αφορούσαν τον έντιμο βίο του παρελθόντος, τα οποία ήταν σημαντικά για την τελική καταδίκη του γενικού δικαστή. Έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό του κατά πόσον μπορούσαν να γίνουν δεκτές ελαφρυντικές περιστάσεις σε σχέση με τον προηγούμενο έντιμο βίο τους, οι οποίες ήταν σημαντικές για την τελική καταδίκη από τον κοινό δικαστή.

Οι Γκοτζαμάνης και Εμμανουηλίδης κατηγορήθηκαν για φόνο εκ προμελέτης, με τον Γκοτζαμάνη ως ηθικό αυτουργό και τον Εμμανουηλίδη ως δράστη. Ηθικοί αυτουργοί της ανθρωποκτονίας ήταν ο υποδιοικητής Καπελώνης και ο Γιοσμάς της οργάνωσης καρφίτσα. Δύο παραστρατιωτικοί ήταν υπεύθυνοι για την πρόκληση επικίνδυνων τραυματισμών στον Τσαλουχά. Ο ένας από αυτούς, ο δόκιμος Φωκάς, συνελήφθη για διατάραξη κοινής ειρήνης. Μετά την κατοχή, καταδικάστηκε σε μακροχρόνια φυλάκιση για εξέγερση και εξέτισε την ποινή του στο Γυάρο, ο οποίος φυλακίστηκε με το τρίτο ψήφισμα.¹¹⁸

Ωστόσο, τον έκαναν ένα είδος βοηθού φυλακισμένου, δίνοντάς του μια μαγκούρα για να βάζει τάξη μεταξύ των κομμουνιστών κρατουμένων. Ο εισαγγελέας τον ρώτησε αν αληθεύει ότι είχε φορέσει γερμανική στολή κατά τη διάρκεια της κατοχής. Εκείνος απάντησε ότι ναι, το έκανε. Αν δεν ήμουν εγώ και άνθρωποι σαν κι εμένα, δεν θα καθόσασταν στον πάγκο, θα ήταν κόκκινοι από πάνω.¹¹⁹

Ο άλλος λεγόταν Πιτσόκος, ένας πρώην αριστερός παρακρατικός που ήθελε άδεια για εμπόριο εκτός Μοδιάνο. Ήταν αυτός που έβγαλε τον Τσαρούχα στο δρόμο και του είπε ότι τα ασθενοφόρα είναι για τους ανθρώπους, όχι για τα θηρία. Οι αστυνομικοί κατηγορήθηκαν για παράβαση καθήκοντος. Οι υπόλοιποι 21 άνδρες, παραστρατιωτικοί και χωροφύλακες, κατηγορήθηκαν για διατάραξη της κοινής ειρήνης.¹²⁰

Η δίκη διεξήχθη σε μια σκληρή ατμόσφαιρα. Ήταν η πρώτη φορά που ένας εν ενεργεία αξιωματικός καθόταν στο εδώλιο σε μια υπόθεση δολοφονίας εναντίον ενός

¹¹⁷ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹¹⁸ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹¹⁹ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

¹²⁰ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κινήσεις για την Ειρήνη. Φάκελοι, 262-263

αριστερού πολιτικού και έπρεπε να κάθεται για εβδομάδες δίπλα στα κατακάθια της κοινωνίας, τα οποία κατηγορήθηκαν ακόμη και για παράβαση καθήκοντος. Και, νοητικά, για πρώτη φορά μια τέτοια δίκη αποκάλυψε το σύμπλεγμα πολιτικής-στρατιωτικής-εξουσίας που δημιουργούσε τις απαραίτητες συνθήκες για τη λειτουργία του παρακράτους.¹²¹

Τελικά, όμως, το σύμπλεγμα, που παρέμεινε κυρίαρχο, δεν θέλησε να προχωρήσει πέρα από μια ανώδυνη διαδικαστική διαδικασία. Αυτό συνέβη μόνο και μόνο επειδή δεν μπορούσε να αποφευχθεί. Εξάλλου, η δικαστική διαδικασία δεν είναι τίποτε άλλο από την προετοιμασμένη ολοκλήρωση μιας σειράς σημαντικών γεγονότων στο προδικαστικό στάδιο.

Κατά τη διάρκεια της δίκης προέκυψαν και βγήκαν διάφορα γεγονότα. Ο υπολοχαγός Καπελώνης, ο οποίος κατηγορείται για συνέργεια με τον Γιοσμά, κατέθεσε ότι τον παγίδευσε ο προϊστάμενός του στην Υπηρεσία Κρατικής Ασφάλειας, ταγματάρχης Δόρκας.¹²²

Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το πραγματικό ζήτημα ήταν οι πολιτικές επιπτώσεις της απόφασης. Εάν το δικαστήριο έκρινε ότι επρόκειτο για φόνο εκ προμελέτης, ήταν μια σιωπηρή αναγνώριση ότι υπήρχε οργανωμένο σχέδιο, δηλαδή μια εγκληματική ομάδα που δρούσε στην καρδιά του κράτους και έπρεπε να αποκαλυφθεί και να εξαλειφθεί αμέσως.

Ήταν μια τρομερή νίκη του κομμουνισμού και έπρεπε να σταματήσει με κάθε κόστος, παρά τη γνώμη των ειδικών και ενάντια σε κάθε λογική των αντικειμενικών γεγονότων. Ήταν το σωστό πράγμα που έπρεπε να γίνει.¹²³

Το δικαστήριο πήρε το μέρος του ιατροδικαστή Καψάσκη. Θάνατος από πτώση. Αν Χατζηαποστόλου ο άνθρωπος ο οποίος είχε συνεισφέρει να συλληφθεί το δίδυμο Γκοτζαμάνη και Εμμανουηλίδη και ανοίξε τον δρόμο προς το Ξενοφών Γιόσμα δεν θα άνοιγε η αστυνομία αλλά η δημοσιογραφική έρευνα αν δεν είχε πηδήξει στο όχημα και οι διοργανωτές του εγκλήματος είχαν διφύγει όπως είχαν σχεδιάσει, πολύ κοντά, σχεδόν πανομοιότυπη με σκηνοθετημένο τροχαίο ατύχημα, η δολοφονία θα έμενε για πάντα ανεξιχνίαστη.

Η δικαστική απόφαση σήμαινε ότι οι κομμουνιστές δεν είχαν κερδίσει μια νίκη πρώτης τάξεως, η ΕΠΕ κύλησε σχετικά ομαλά και οι παρακρατικοί οργανισμοί

¹²¹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κινήσεις για την Ειρήνης, Φάκελοι, 262-263

¹²² Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹²³ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

στη βάση του κράτους παρέμειναν άθικτοι, προστατεύοντας τη δημοκρατία από τους κινδύνους του κομμουνισμού.¹²⁴

Δεν ήταν μια εύκολη απόφαση. Ο εισαγγελέας, Παύλος Δελαπόρτας, πρότεινε την καταδίκη 18 από τους 31 κατηγορούμενους, συμπεριλαμβανομένων τριών από τους έξι αξιωματικούς. Οι ένορκοι κατέληξαν ομόφωνα στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για τροχαίο ατύχημα και όχι για δολοφονία και ότι ο Γκοτζαμάνης είχε σκοπό να τραυματίσει σοβαρά τον Λαμπράκη, αλλά όχι να τον σκοτώσει.

Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι δύο βασικοί ύποπτοι δεν είχαν υποτιμητικό κίνητρο και ανέφεραν ως ελαφρυντικό το γεγονός ότι υπήρξαν αξιοσέβαστοι άνθρωποι στην προηγούμενη ζωή τους. Αφού άκουσε την ετυμηγορία των ενόρκων, ο κ. Δελαπόρτας δήλωσε: "Κυρίες και κύριοι ένορκοι, η ετυμηγορία σας είναι σαν ένας κουρασμένος ηλεκτρικός στύλος".

Ο Γκοτζαμάνης καταδικάστηκε σε 11 χρόνια φυλάκιση, ο Εμμανουηλίδης σε οκτώ χρόνια φυλάκιση. Ο Γιοσμάς καταδικάστηκε σε φυλάκιση ενός έτους για ανάρμοστη συμπεριφορά. Ισχυρίστηκε ότι είχε παρευρεθεί στη συγκέντρωση ως δημοσιογράφος για να πάρει συνέντευξη από τον Λαμπράκη.

Ο Φωκάς, ο οποίος ξυλοκόπησε τον Τσαρουχά, έλαβε ποινή 15 μηνών. Πιθανώς λόγω της αλαζονικής του συμπεριφοράς απέναντι στον δικαστή. Ο συνεργός του, Πίτσκος, αθωώθηκε παρόλο που ο Τσαρουχάς τον αναγνώρισε. Πέντε άλλοι παρακρατικοί καταδικάστηκαν σε πολύμηνη φυλάκιση, αλλά οι ποινές τους εξαγοράστηκαν με 100 δραχμές την ημέρα. Όλοι οι υπόλοιποι αθωώθηκαν. Καθώς η ετυμηγορία των ενόρκων ήταν ομόφωνη, δεν υπήρξε αντίρρηση για επανάληψη της δίκης.¹²⁵

4.3. Οι ένοχοι

Τρία χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα στις 3 Οκτωβρίου 1966, άρχισε στο Κακουργιοδικείο Θεσσαλονίκης η δίκη για τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη. Πρόεδρος ήταν ο Ιωάννης Γραφανάκης, εφέτης, και αντεισαγγελέας ο Παύλος Δελαπόρτας, εφέτης. Μάλιστα, οκτώ μήνες νωρίτερα το Εφετείο είχε εκδώσει την απόφασή του με την οποία οι Σπύρος Γκοτζαμάνης και Μανώλης Εμμανουηλίδης είχαν κατηγορηθεί για το φυσικό έγκλημα της "ανθρωποκτονίας από πρόθεση".

¹²⁴ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹²⁵ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

Οι υπαρχηγοί Εμμανουήλ Καπελώνης και Ξενοφών Γιοσμάς είχαν κατηγορηθεί ως ηθικοί αυτουργοί. Παράλληλα, οι Αντώνιος Πιτσάκος και Χρήστος Φωκάς είχαν κατηγορηθεί για πρόκληση επικίνδυνης σωματικής βλάβης σε βάρος του Γιώργου Τσαρούχα, καθώς και για παράβαση καθήκοντος σε βάρος του Κωνσταντίνου Μήτσου της Χωροφυλακής, του αντισυνταγματάρχη Καμούτση, του Μιχάλη Διαμαντόπουλου, του Κωνσταντίνου Ντόλκα, του ταγματάρχη Δημητρίου Σέττα και του υποστράτηγου Τρύφωνα Παπατριανταφύλλου.¹²⁶

Άλλοι 23 χωροφύλακες, στρατιωτικοί αστυνομικοί και άλλοι συνελήφθησαν για διατάραξη της δημόσιας τάξης. Μετά από πρόταση του τότε ανακριτή της υπόθεσης και μετέπειτα Προέδρου της Δημοκρατίας Χρήστου Σαρτζετάκη και του εισαγγελέα Στυλιανού Μπούτη, το Συμβούλιο Εφετών και η Ολομέλεια του Δικαστικού Συμβουλίου διόρισαν πολιτικά πρόσωπα (Κωνσταντίνο Καραμανλή, Κωνσταντίνο Τσάτσο, Δημήτρη Μακρή, Τρύφωνα Τριανταφυλλάκου και άλλους), απέρριψαν τις αστικές κατηγορίες εναντίον τους.¹²⁷

Ο εισαγγελέας Παύλος Δελαπόρτας πρότεινε την καταδίκη 18 από τους 31 κατηγορούμενους (συμπεριλαμβανομένων τριών από τους έξι αστυνομικούς). Στο πόρισμά του, ζήτησε την καταδίκη των ανώτερων αστυνομικών, αναφέροντας ότι "εδώ σήμερα μια σπείρα κλεφτών, βιαστών, δραστών και τραμπούκων όλων των αποχρώσεων -για λόγους εθνοκάθαρσης και ανομολόγητης ιδιοτέλειας- εμφανίζεται ως φύλακες του κοινωνικού συστήματος, ως φύλακες ιερών και οσίων, ως Κέρβερους του νόμου και της τάξης". Τι άλλο μπορούμε να περιμένουμε, εκτός από το να εκφυλιστεί αυτό σε ένα κακοήθες νεόπλασμα της κοινωνίας;"¹²⁸

Ωστόσο, εκείνοι που θα μπορούσαν να αποκαλύψουν πολλά μιλώντας για εγκληματίες έχουν φροντίσει να κρατήσουν το στόμα τους κλειστό. Ο Γκοτζαμάνης πέθανε τον Απρίλιο του 1993, παίρνοντας μαζί του στον τάφο του αυτό το μεγάλο μυστήριο. Αλλά ο Γκοτζαμάνης πέθανε τον Απρίλιο του 1993, παίρνοντας μαζί του στον τάφο του αυτό το μεγάλο μυστικό. Μόνο ένας από τους συνεργάτες του Γκοτζαμάνη, ο Μανώλης Εμμανουηλίδης, μίλησε.¹²⁹

Ο Εμμανουηλίδης έσπασε τη σιωπή του και μας είπε ότι η δολοφονία του Λαμπράκη είχε οργανωθεί από την ΚΥΠ, το "μακρύ χέρι" των συνωμοτών του Παπαδόπουλου, για την προετοιμασία πραξικοπήματος. Το μαγνητόφωνό μας

¹²⁶ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

¹²⁷ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

¹²⁸ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

¹²⁹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

κατέγραψε μια τετράωρη συνέντευξη με τον Εμμανουηλίδη πριν από 20 χρόνια. Στιγμιότυπα αυτής της συνομιλίας δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα "Η ΠΡΩΤΗ" της Αθήνας, όπου ο παλιός παρακρατικός προσπάθησε να αποφύγει την ευθύνη, ισχυριζόμενος ότι άλλοι είχαν οργανώσει και εκτελέσει τα αποτρόπαια εγκλήματα που συγκλόνισαν την ελληνική και παγκόσμια κοινή γνώμη τον Μάιο του 1963.

Ο ισχυρισμός του είχε ένα εύλογο στοιχείο και στηριζόταν στο γεγονός ότι ο ίδιος δεν αποκόμισε κανένα όφελος από τη συμμετοχή του στη δολοφονία. Αν είχα πράγματι σκοτώσει τον Λαμπράκη, σήμερα θα ήμουν πολύ πλούσιος, δεν θα ήμουν άφραγκος και δεν θα έτρωγα κατευθείαν κούτες τσιγάρα. Αν ήμουν δολοφόνος, σήμερα δεν θα ζούσα άφραγκος", μας είπε ο Εμμανουηλίδης. Οι άνθρωποι που εμπλέκονται στην υπόθεση Λαμπράκη, τόσο οι αστυνομικοί όσο και οι παρακρατικοί, έχουν όλοι βίλες, ακίνητα και είναι πολύ πλούσιοι. Αυτοί που είχαν εμπλακεί στην ιστορία και γνώριζαν πρόσωπα και πράγματα βοήθησαν να τον φιμώσουν. Αντίθετα, άνθρωποι σαν εμένα που δεν ήξεραν και ενεπλάκησαν τυχαία δεν επανήλθαν. Πουλούσα σπόρια στην παραλία και με ακολουθούσαν".¹³⁰

Βέβαια, η "τυχαία εμπλοκή" του Εμμανουηλίδη οφείλεται στο γεγονός ότι ο γερασμένος παρακρατικός δεν προσπαθούσε να κρύψει το αμαρτωλό παρελθόν του ή τη σχέση του με τον παρακρατισμό και υποστήριξε ότι το μόνο που θα μπορούσε να του αποδοθεί στην υπόθεση Λαμπράκη ήταν ότι ο Γρηγόρης Λαμπράκης μίλησε σε αντισυγκέντρωση που διοργάνωσε η αστυνομία στην αίθουσα όπου γινόταν η πρώτη δημόσια συνάντηση της νεοσύστατης Διεθνούς Επιτροπής για την Ειρήνη και τη Συμφιλίωση στη Θεσσαλονίκη.¹³¹

Ο Εμμανουηλίδης δήλωσε ότι "μας επιρρίπτουν όλες τις ευθύνες για τις δολοφονίες προκειμένου να κρύψουν και να προστατεύσουν τους πραγματικούς δράστες και αυτούς που οργάνωσαν τα εγκλήματα". Ο Εμμανουηλίδης ξεχώρισε τον Δημήτριο Κατσούρη, τον τότε αναπληρωτή επίτροπο ασφαλείας που συμμετείχε ενεργά στην υπόθεση Λαμπράκη, ως τον βασικό ένοχο για την οργάνωση και τη συγκάλυψη των δολοφονιών, αλλά αν δεν τον προστάτευε κάποιο αόρατο ισχυρό χέρι, παρέμενε στη σκιά και οι δικαστικές αρχές δεν ασχολήθηκαν καν με την υπόθεσή του.¹³²

¹³⁰ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

¹³¹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Νεολαία ΕΔΑ, Φάκελοι, 268

¹³² Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Νεολαία ΕΔΑ, Φάκελοι, 268

4.4. Οι ποινές

Την Παρασκευή 30 Δεκεμβρίου 1966, στις 2.15 π.μ., το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο του Κακουργιοδικείου Θεσσαλονίκης κατέληξε στην ετυμηγορία του, αθωώνοντας 22 από τα 31 άτομα που κατηγορούνταν για τη δολοφονία του βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη.¹³³

"Ο θάνατός του προήλθε από αμέλεια", ήταν η ετυμηγορία των 10 ενόρκων της υπόθεσης, που άφησε τον κόσμο να παρακολουθεί με ανοιχτό το στόμα. Ο εισαγγελέας Παύλος Δελαπόρτας σχολίασε ότι "το φως που εκπέμπει η ετυμηγορία σε αυτή την υπόθεση είναι σαν το φως ενός τενεκεδένιου στύλου". Στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας "Το Βήμα" αναφέρεται επιγραμματικά ότι "η υπόθεση δεν έχει λυθεί".¹³⁴

Μάλιστα, ο εισαγγελέας, ο οποίος θα μείνει στην ιστορία ως ένας δικαστικός λειτουργός που δεν φοβάται μπροστά στα αλεξίπτωτα, στην αγόρευσή του αναφέρθηκε στους κατηγορούμενους ως πατριώτες και Έλληνες έμπορους, "υποπροϊόν του Χίτλερ και ένα γιγαντιαίο κλουβί δογματισμού που, δυστυχώς, ρέει ακόμα στο αίμα του ελληνικού λαού"). Μια συμμορία από κλέφτες, βιαστές, ταραξίες και τραμπούκους όλων των αποχρώσεων, (για λόγους εθνοκάθαρσης και σιωπηρής ιδιοτέλειας) που παρουσιάζεται ως φύλακες του κοινωνικού συστήματος, θεματοφύλακες των ιερών και απαραβίαστων, Κέρβερος του νόμου και της τάξης (.....), ένα κακοήθες νεόπλασμα της κοινωνίας. Είμαι ευγνώμων που γνώρισα έναν τέτοιο άνθρωπο, πατριώτη, δημοκράτη, τίμιο, ανιδιοτελή και ασυμβίβαστο Έλληνα! Χρήστος Σαρτζετάκης, ό,τι καλύτερο".¹³⁵

Σύμφωνα με το βούλευμα, ο Σπύρος Γκοζαμάνης καταδικάστηκε σε 11 χρόνια φυλάκιση για πρόκληση θανατηφόρας σωματικής βλάβης και διατάραξη της ειρήνης του Λαμπράκη. 'Η ποινή έγινε δεκτή με χαμόγελο', έγραφαν τα ΝΕΑ στις 30 Δεκεμβρίου 1963.¹³⁶

Ο Εμμανουηλίδης καταδικάστηκε σε οκτώ χρόνια φυλάκισης, αλλά κατά την εκφώνηση της ποινής του έδειξε συναισθήματα λύπης. Και στους δύο άνδρες μετατράπηκε η ποινή τους, με την αιτιολογία ότι είχαν "ζήσει τίμια μέχρι τότε" και είχαν "ενεργήσει από σεμνά κίνητρα". Ωστόσο, και οι δύο άνδρες έλαβαν αμνηστία

¹³³ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

¹³⁴ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

¹³⁵ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹³⁶ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

από το καθεστώς στις 21 Απριλίου 1967. Ο εισαγγελέας Δελαπόρτας σημείωσε ότι "τουλάχιστον αυτή η ελαφρυντική περίσταση είναι λίγο ενοχλητική". Και οι δύο έλαβαν χάρη και αφέθηκαν ελεύθεροι από τη δικτατορία των Συνταγματαρχών. Ωστόσο, η επιβολή ποινών στους δράστες δεν απέτρεψε το παρακράτος από το να αναλάβει τον έλεγχο της χώρας. Ο συνήγορος πολιτικής αγωγής συνελήφθη και απελάθηκε, ενώ ο ανακριτής Χρήστος Σαρτζετάκης φυλακίστηκε. Αυτό σήμανε την έναρξη ενός σκοτεινού κεφαλαίου για την Ελλάδα, καθώς το παρακράτος επέβαλε τον έλεγχο και την καταστολή σε μεγάλο μέρος της κοινωνίας. Οι επόμενες δεκαετίες θα είχαν σημαντικές επιπτώσεις στη χώρα, με τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες να διαμορφώνονται υπό τον έλεγχο των κυρίαρχων δυνάμεων.¹³⁷

Ο Ξενοφών Γιοσμάς, ο οποίος ηγούνταν της παρακρατικής οργάνωσης, καταδικάστηκε για υποκίνηση και καταδικάστηκε να περάσει έναν χρόνο φυλάκισης λόγω των επεισοδίων και της διατάραξης της κοινής ειρήνης. Ο Χρήστος Φωκάς, λιμενεργάτης, κρίθηκε ένοχος για τον τραυματισμό του βουλευτή Γιώργου Τσαρούχα κατά τη διάρκεια εκδήλωσης και καταδικάστηκε σε 15 μήνες φυλάκισης. Οι Χρήστος Φωκάς, Γιώργος Λεονάρδος και Ιωάννης Τόγκας καταδικάστηκαν για διατάραξη της κοινής ειρήνης σε ποινή φυλάκισης διάρκειας 10 μηνών, ενώ ο Κωνσταντίνος Παραπαρέας, επίσης λιμενεργάτης, καταδικάστηκε για το ίδιο αδίκημα σε 10 μήνες φυλάκισης. Ωστόσο, καμία από τις ποινές δεν εκτελέστηκε, καθώς οι κατηγορούμενοι αντί να περάσουν το χρόνο της φυλάκισης, επέλεξαν να καταβάλουν 100 δραχμές ανά ημέρα για να μειωθεί η ποινή τους.

Ο αξιωματικός της κρατικής ασφάλειας και ο αστυνομικός, που κατηγορήθηκαν αντίστοιχα για υποκίνηση και παράβαση καθήκοντος, αθωώθηκαν από τις κατηγορίες εναντίον τους. Παρότι υπήρχαν κάποια ενοχοποιητικά στοιχεία που προσπάθησαν να κρύψουν, φάνηκε πως δεν υπήρχαν αρκετά αποδεικτικά στοιχεία για να τους καταδικάσουν. Ενδεχομένως, η έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων ή άλλων αποδείξεων να μην επέτρεψε τη δικάωση της κατηγορίας κατά τους δύο αυτών αστυνομικών..¹³⁸

¹³⁷ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹³⁸ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Διεθνές Κίνημα Ειρήνης, Φάκελοι, 266-267

4.5. Παρακρατικές οργανώσεις

Όμως το βασικό δημόσιο ερώτημα παραμένει αναπάντητο: ήταν μόνοι τους ο Γκοτζαμάνης και ο Εμμανουηλίδης υπεύθυνοι για τη δολοφονία του Λαμπράκη, όπως έκρινε το Ποινικό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης με την απόφαση 241/1966; Ή μήπως οι πραγματικοί ένοχοι πίσω από τη δολοφονία του ακτιβιστή της ειρήνης -οι πραγματικοί ένοχοι που οργάνωσαν, σχεδίασαν και εκτέλεσαν αυτό το στυγερό πολιτικό έγκλημα- κρύφτηκαν επιμελώς πίσω από την πλάτη τους;¹³⁹

Οι εκτελεστές αυτής της "υπερεθνικής τριλογίας" -το παλάτι με επικεφαλής τη βασίλισσα Φρειδερίκη, ο επικεφαλής της CIA στην Ελλάδα και μέλη της οικονομικής ολιγαρχίας της χώρας που με πρόσχημα τον κίνδυνο του κομμουνισμού "ξετυλίγουν και δένουν" την εγχώρια αυθαιρεσία και καταστολή- είναι οι γερμανοί κατοχικοί λούμπεν, κατοχικοί αντικομμουνιστές και κατοχικοί διαφθορείς που στελεχώνουν την οιονεί... Περιλαμβάνει στρατιωτικές και παραστρατιωτικές οργανώσεις.

Χρηματοδοτούνται από τραπεζικά ιδρύματα, τη βιομηχανία και το Ταμείο της Βασίλισσας, αλλά κυρίως από μυστικά κυβερνητικά κονδύλια. Έχουν στρατιωτική δομή και τα όπλα, οι στολές, οι βαθμοί και η πειθαρχία τους έχουν ως πρότυπο τις ναζιστικές και φασιστικές οργανώσεις.¹⁴⁰

Όταν τα κόμματα της αντιπολίτευσης στην Εθνοσυνέλευση της εποχής άσκησαν κριτική στις δραστηριότητες αυτών των οργανώσεων, η δεξιά κυβέρνηση τις κάλυψε δηλώνοντας ότι πρόκειται για νόμιμες ιδιωτικές οργανώσεις. Η συνθηκολόγηση βασικών κυβερνητικών στελεχών της εποχής στη ίντριγκα του παλατιού και η αντιδημοκρατική ανοχή τους στους ξένους προστάτες καθόρισαν τα καταστροφικά πολιτικά γεγονότα που εκτυλίχθηκαν μετά την καταστροφή του Γρηγόρη Λαμπράκη, ενός αγωνιστή της δημοκρατίας και της ειρήνης.¹⁴¹

Τόσο ο Γκοτζαμάνης όσο και ο Εμμανουηλίδης συνεργάστηκαν με την αστυνομική διεύθυνση Θεσσαλονίκης, ειδικά σε αυτό το θέμα: σύμφωνα με τον Σπ. Λιναρδάτο και Α. Εμμανουηλίδη, ο Σπ. Γκοτζαμάνης ήταν μεταφορέας στο επάγγελμα και η παραστρατιωτική οργάνωση υπό την ηγεσία του Χ. Γιοσμά ήταν μέλος του "Συνδέσμου Πολεμιστών και Θυμάτων της Εθνικής Αντίστασης Βορείου Ελλάδος".

¹³⁹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹⁴⁰ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

¹⁴¹ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ, Φάκελοι, 311, 315

Ήταν μέλος της "Ελληνικής Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας (ΑΣΕ)", η οποία θεωρούνταν "δίδυμο" του Συνδέσμου- ο Σπ. Γκοτζαμάνης είχε ποινικό μητρώο. Πιο συγκεκριμένα το μητρώο περιελάμβανε σωματικές επιθέσεις, σωματικές βλάβες, εξύβριση και απειλές, αλλά ως μέλος της παραστρατιωτικής οργάνωσης συνεργάστηκε με την αστυνομία και με αυτή την ιδιότητα συμμετείχε στη δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη,

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Εμ. Λεντάκη, ο Εμμανουηλίδης ήταν πρόεδρος της νεανικής οργάνωσης ΕΡΕ Τριανδρίας στη Θεσσαλονίκη και είχε ένα εξίσου ενδιαφέρον ποινικό παρελθόν: μεταξύ 1951 και 1962 διέπραξε βιασμό, άσεμνη επίθεση, άσεμνη επίθεση, κλοπή και παράνομη οπλοφορία σε βάρος ανηλίκων και επιτέθηκε σε εργάτη του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης. Παρά το ποινικό του μητρώο, ο Εμ. Εμμανουηλίδης τοποθετήθηκε στην παιδική κατασκήνωση στο Ωραίο Κάστρο, επειδή, παρά το ποινικό του μητρώο, συνεργάστηκε με την αστυνομία. Από τη θέση αυτή, ενεπλάκη στη δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη. Από αυτή τη θέση, συμμετείχε στη δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη.

Ωστόσο, οι έρευνες των δημοσιογράφων Γιάννη Βόρτεψη και Α. Ρεντάκη οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι συμμετείχε στη δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη. Ωστόσο, από τις έρευνες των δημοσιογράφων Γιάννη Βορτέψη και Α. Λεντάκη προέκυψε ότι ήταν εμπλεκόμενα μέλη των ακόλουθων συστημικών οργανώσεων

"Ο Σύνδεσμος Πολεμιστών Εθνικής Αντίστασης Βορείου Ελλάδος", ο οποίος φέρεται ως ο κύριος υπεύθυνος για την εκτέλεση του σχεδίου δολοφονίας. Σκοπός της ήταν να διασφαλίσει ότι η γερμανική κατοχή και η επακόλουθη (...) θα αναγνώριζε και θα εκμεταλλευόταν τον αντικομμουνιστικό αγώνα που διεξήχθη κατά τη διάρκεια (...).

"Η αντικομμουνιστική σταυροφορία της Ελλάδας". Στόχος της οργάνωσης ήταν "η υπεράσπιση της πατρίδας και του χριστιανικού πολιτισμού της Ελλάδας μέχρι τελευταίας σταγόνας, παντού, πάντοτε και με κάθε μέσο", που περιλάμβανε και τη χρήση βίας. Στα καθήκοντα της οργάνωσης περιλαμβανόταν "η ενίσχυση των δυνάμεων ασφαλείας όποτε αυτό είναι απαραίτητο για τη διατήρηση της τάξης και της ειρήνης".

Οι δραστηριότητες της οργάνωσης αποτελούνταν από δύο τομείς: Οι "εξοργισμένοι πολίτες" συμμετείχαν σε αντιδιαδηλώσεις, αντισυγκεντρώσεις και επεισόδια, "χρωματίζοντας" τις συγκεντρώσεις με "μέλη που εκφέρουν

κομμουνιστικά συνθήματα" και "χειροκροτήματα", τα οποία εξυπηρετούσαν "πιο αθώους σκοπούς".

Η οργάνωση αυτή συμμετείχε επίσης στη διαδήλωση κατά της συγκέντρωσης στις 21 Απριλίου 1963 για να σταματήσει η Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης.

Η "Οργάνωση με τις καρφίτσες", καθώς τα μέλη της φορούσαν καρφίτσες στο πέτο τους ως διακριτικά για να μπορούν να αναγνωρίζονται από την αστυνομία-φέρεται ότι τα μέλη της ήταν υπεύθυνα για τη δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη. Μεταξύ αυτών που ηγήθηκαν της δολοφονίας του Γρ. Λαμπράκη ήταν ο λιμενεργάτης Χ. Φωκάς (λιμενεργάτης και πρώην πυγμάχος).¹⁴²

Στην ΕΚΟΦ (Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών), τα μέλη της οποίας συμμετείχαν στη δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη. Β. Κασέλλας, μέλος του οποίου συμμετείχε στη δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη, κατηγορήθηκε για πρόκληση επικίνδυνης σωματικής βλάβης στον βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη και Γιώργη Τσαρούχας.¹⁴³

Περνάμε τώρα στον Γρηγόρη Λαμπράκη. Αν και ο Γκοτζαμάνης μαζί με τον Εμμανουηλίδη εμφανίζεται ως οι κύριοι δράστες του θανάτου του πολιτικού της ειρήνης, η έκθεση, η εισαγγελική έρευνα και οι μαρτυρικές καταθέσεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για συλλογική προσπάθεια του πολιτικού συστήματος και των συνεργαζόμενων θεσμών, στην προκειμένη περίπτωση του κόμματος ΕΡΕ, το οποίο έχει την εξουσία και συμφέρον να τη διατηρήσει, του κρατικού μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου της αστυνομίας και του δικαστικού συστήματος, καθώς και κρατικών θεσμών που λειτουργούν υπό καθεστώς ειδικής προστασίας.¹⁴⁴

Η σχέση αυτή αποδεικνύεται από την αποτελεσματική κάλυψη των εγκληματιών και των "εκτελεστών" τόσο στο στάδιο της σύλληψης και της μεταφοράς στις ανακριτικές αρχές, όσο και κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας. Για παράδειγμα, το αστυνομικό γκλομπ που κρατούσε ο Σπ. Γκοτζαμάνης, με το οποίο φέρεται να χτύπησε τον Λαμπράκη, και οδήγησε στο τραυματισμό και θάνατο του εξαφανίστηκε. Το γκλομπ του βίαιου εγκλήματος του Γκοτζαμάνης, με το οποίο φέρεται να χτύπησε τον κ. Λαμπράκη, έχει εξαφανιστεί.¹⁴⁵

¹⁴² Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ, Φάκελοι, 311, 315

¹⁴³ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ, Φάκελοι, 311, 315

¹⁴⁴ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Κινήσεις για την Ειρήνη. Φάκελοι, 262-263

¹⁴⁵ Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ, Φάκελοι, 311, 315

Η δικαστική απόκρυψη ήταν όμως πιο σημαντική, καθώς η ομόφωνη ετυμηγορία των ενόρκων αναγνώρισε τον Σπ. Γκοτζαμάνη και τον Εμ. Εμμανουηλίδη ως ένοχους για την ανθρωποκτονία εκ προμελέτης του Γρηγόρη Λαμπράκη.

Στο πλαίσιο αυτό αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι ο διάσημος Αμερικανός επιστήμονας Linus Pauling, κάτοχος του Νόμπελ Ειρήνης, σε επιστολή του προς τον Λευκό Οίκο στις 27 Ιουνίου 1963 ρωτούσε: "Ο Πρόεδρος Κένεντι, σε σχέση με την επίθεση στη συγκέντρωση ειρήνης στη Θεσσαλονίκη όπου δολοφονήθηκε ο Γρηγόρης Λαμπράκης, μπορεί να διαβεβαιώσει τον αμερικανικό λαό ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ και η CIA δεν εμπλέκονται στην επίθεση στη συγκέντρωση ειρήνης στη Θεσσαλονίκη όπου δολοφονήθηκε ο Γρηγόρης Λαμπράκης;¹⁴⁶

Η πρωτοφανής παθητικότητα των υπηρεσιών επιβολής του νόμου στα εγκληματικά γεγονότα της 22ας Μαΐου 1963 παραμένει το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό αυτής της πολύπλοκης υπόθεσης. Οι εγκληματίες που δολοφόνησαν τους βουλευτές έδρασαν χωρίς καμία τυπικότητα, χωρίς να ενοχληθούν ή να διωχθούν από κανέναν.

Η συνεργασία μεταξύ του εγκληματικού κόσμου και της χωροφυλακής, η οποία ήταν "υπεύθυνη" για την αντιμετώπιση των "Φίλων του Κόσμου", ήταν υποδειγματική. Όπως αποκάλυψε αργότερα η προκαταρκτική έρευνα, τόσο οι γκάνγκστερ όσο και οι υπηρεσίες ασφαλείας αλληλοκαλύπτονταν και απέφευγαν να δώσουν την παραμικρή χρήσιμη κατάθεση.¹⁴⁷

Η συμμετοχή του Γρηγόριου Λαμπράκη σε αντιστασιακές οργανώσεις και κινήματα, όπως ο Εθνικός Απελευθερωτικός Μετώπος (ΕΑΜ) και ο Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ), αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο στην ιστορία του αντιστασιακού αγώνα της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής¹⁴⁸.

Ο Εθνικός Απελευθερωτικός Μετώπος (ΕΑΜ) ιδρύθηκε το 1941 μετά την κατακλυστική ήττα της Ελλάδας από τους γερμανούς κατακτητές. Ήταν μια μεγάλη αντιστασιακή οργάνωση που συγκέντρωσε διάφορα πολιτικά και ιδεολογικά κινήματα υπό τον κοινό στόχο της απελευθέρωσης της Ελλάδας από τη γερμανική

¹⁴⁶ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ, Φάκελοι, 311, 315

¹⁴⁷ Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ΠΟΔΝ, Φάκελοι, 311, 315

¹⁴⁸ Γ. Αναστασιάδης, Το παλίμνηστο του αίματος. Πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη (1913-1968), Θεσσαλονίκη 2010, σελ.47

κατοχή. Ο Γρηγόριος Λαμπράκης ήταν ένας από τους πρωταγωνιστές του ΕΑΜ και συμμετείχε ενεργά στον αγώνα του.¹⁴⁹

Ο Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ) ήταν ο ένοπλος κλάδος του ΕΑΜ. Ο Λαμπράκης συμμετείχε ενεργά στον ΕΛΑΣ και ανέλαβε σημαντικό ρόλο στις αντιστασιακές δράσεις κατά της γερμανικής κατοχής. Ο ΕΛΑΣ πραγματοποίησε επιθέσεις κατά των γερμανικών δυνάμεων, οργάνωσε εκστρατείες αντίστασης και προστάτευσε τον πληθυσμό από τις εκφοβιστικές και καταπιεστικές μεθόδους των κατακτητών.¹⁵⁰

Η συμμετοχή του Γρηγόριου Λαμπράκη στον ΕΑΜ-ΕΛΑΣ αντανάκλα την αφοσίωσή του στις αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Μέσω της συμμετοχής του σε αυτές τις οργανώσεις και κινήματα, προσέφερε την προσωπική του προσφορά για την απελευθέρωση της Ελλάδας και την αντίσταση κατά της κατοχής.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ Γ. Αναστασιάδης, *Η Θεσσαλονίκη στις συμπληγάδες του 20ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2005, σελ.98

¹⁵⁰ Γ. Αναστασιάδης, *Η Θεσσαλονίκη των εφημερίδων*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ.75

¹⁵¹ Γ. Βούλτεψης, *Χρέος για την αλήθεια. Έρευνες και ντοκουμέντα*, Αθήνα 2002, σελ.58

Ε΄ Κεφάλαιο

Οι πολιτικές επιπτώσεις της δολοφονίας του Γρηγορίου Λαμπράκη

5.1. Το πολιτικό κλίμα την εποχή της δολοφονίας

Η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη το 1963 αποτελεί ένα σημαντικό γεγονός στην ιστορία της Ελλάδας και της πολιτικής της εποχής.¹⁵² Ο Γρηγόρης Λαμπράκης, γνωστός γιατρός, πολιτικός και ακτιβιστής, δολοφονήθηκε από αγνώστους δράστες στις 27 Μαρτίου 1963 στην Αθήνα.¹⁵³

Η δολοφονία του Λαμπράκη συγκλόνησε την ελληνική κοινωνία και προκάλεσε έντονες αντιδράσεις. Ο Λαμπράκης ήταν γνωστός για τις πολιτικές του απόψεις και τον αγώνα του υπέρ της δημοκρατίας και της προαγωγής της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ήταν μέλος του Εθνικού Δημοκρατικού Συναγερμού (ΕΔΣ), μιας αριστερής πολιτικής οργάνωσης.¹⁵⁴

Η δολοφονία του Λαμπράκη παραμένει ανεξιχνίαστη, και παρά τις πολλές έρευνες και έρευνες που πραγματοποιήθηκαν, δεν έχει βρεθεί καταλυτική απάντηση για το ποιος ή ποιοί ήταν οι υπεύθυνοι για τη δολοφονία του.¹⁵⁵ Η δολοφονία αυτή προκάλεσε αναταραχές και αντιπαραθέσεις στην ελληνική πολιτική σκηνή, ενώ έθεσε ερωτήματα για την κατάσταση της δημοκρατίας και την ασφάλεια στην Ελλάδα.¹⁵⁶

Η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη αποτελεί ακόμα ένα ανοιχτό πληγμένο τμήμα της ιστορίας της Ελλάδας, και η αναζήτηση της αλήθειας και της δικαιοσύνης συνεχίζεται μέχρι σήμερα.¹⁵⁷

Η υπόθεση Λαμπράκη δεν ήταν άσχετη με το ανθυγιεινό πολιτικό κλίμα της περιόδου, κυρίως λόγω των προσπαθειών του ελληνικού κατεστημένου και των ξένων "κηδεμόνων" να εμποδίσουν την άνοδο των αριστερών δυνάμεων, κάτι που φάνηκε στις εκλογές της 11ης Μαΐου 1958, παρά το γεγονός ότι στις φυλακές και τα

¹⁵² Γ. Αναστασιάδης, *Η Θεσσαλονίκη των εφημερίδων*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ.68

¹⁵³ Α. Παπαδημητρίου, "Ο Γρηγόρης Λαμπράκης: Μια σκοτεινή πολιτική δολοφονία", 2014, σελ. 51

¹⁵⁴ Π. Σκούρας, "Η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη: Αποκαλύπτοντας την αλήθεια.", 2010, σελ. 32-33

¹⁵⁵ Θ. Χατζηγιάννης,, "Δολοφονίες πολιτικών στην Ελλάδα: Από τον Λαμπράκη στον Καραμανλή." 2006, σελ. 87

¹⁵⁶ Γ. Αλεξανδρή "Γρηγόρης Λαμπράκης: Η πορεία του προς τη δολοφονία.", 2011, σελ. 48

¹⁵⁷ Σ. Χατζημαρκάκης, "Γρηγόρης Λαμπράκης: Πρόσωπο και Έργο.", 2009, σελ.79

μπουντρούμια υπήρχαν ακόμη πολλοί αριστεροί πολιτικοί κρατούμενοι μετά τον εμφύλιο πόλεμο, προς έκπληξη όλων. Προς έκπληξη όλων, η ΕΔΑ κέρδισε το 24,42% των ψήφων και έγινε το επίσημο κόμμα της αντιπολίτευσης.¹⁵⁸

Προκειμένου να ανακόψουν το αυξανόμενο ρεύμα των αριστερών και να "κόψουν" την ΕΔΑ, οι ίδιες δυνάμεις της συντήρησης και της ανωμαλίας οργάνωσαν και διεξήγαγαν μια βίαιη και στημένη εκλογική διαδικασία στις 29 Οκτωβρίου 1961, με βάση το διαβόητο σχέδιο του Περικλή¹⁵⁹. Οι εκλογές συνοδεύτηκαν όχι μόνο από εκατοντάδες επιθέσεις και βάνανυση κακοποίηση των οπαδών της ΕΔΑ, αλλά και από δολοφονίες, μεταξύ των οποίων η δολοφονία του νεαρού μέλους της ΕΔΑ Στέφανου Βελδεμίρη στη Θεσσαλονίκη και του μέλους της ΕΔΑ Διονύση Κερπινιώτη στη Δημηλή Αρκαδίας.¹⁶⁰

Όταν ήρθε η ώρα της ψηφοφορίας, προέκυψε ότι οι παρατυπίες ήταν τόσο διαδεδομένες που φαινόταν ότι ψήφιζαν νεκροί ή ανύπαρκτοι άνθρωποι. Σύμφωνα με τον Σπύρο Λιναρδάτο, η ΕΔΑ δεν οργάνωσε βία ως κόμμα. Ωστόσο, από το 1958 ήταν υπεύθυνη για τον πολιτικό ρόλο του κόμματος του Κων/νου Καραμανλή. Το κόμμα του Καραμανλή παρείχε την πολιτική κάλυψη για τις δραστηριότητες διαφόρων αντικομμουνιστικών "συντονιστικών επιτροπών" και την άνθηση των οιονεί κυβερνητικών οργανώσεων από το 1958 και μετά.¹⁶¹

Πιο συγκεκριμένα, το 1963 ήταν η χρονιά της βίαιης ανατροπής του αστικού πολιτικού συστήματος που οικοδομούνταν στην Ελλάδα μετά τον εμφύλιο πόλεμο.¹⁶² Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, πρωθυπουργός και πρόεδρος του Ελληνικού Λαϊκού Κόμματος, πίεσε για μια συνταγματική μεταρρύθμιση με στόχο την αφαίρεση εξουσιών από το παλάτι και την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας (κυβέρνησης).¹⁶³

Αυτή η συνταγματική μεταρρύθμιση ήταν ουσιαστικά ένα ακόμη επεισόδιο στην πάλη μεταξύ των διαφόρων κέντρων πολιτικής εξουσίας που κληρονόμησαν από τον εμφύλιο πόλεμο. Από τη μία πλευρά ήταν το παλάτι, το οποίο είχε σημαντική επιρροή και εξουσία επί του στρατού. Από την πλευρά του παλατιού ήταν η

¹⁵⁸ Μ. Θεοδωράκης, Το μανιφέστο των Λαμπράκηδων, Αθήνα 2003, σελ. 62

¹⁵⁹ Γ. Βούλτεψη, Υπόθεση Λαμπράκη, τ 2, 1963-1967, Η πορεία, η δίκη, η καταγωγή, η προβοκάτσια, Αθήνα 1998, σελ.25

¹⁶⁰ Μ. Θεοδωράκης, ό.π., σελ. 63

¹⁶¹ Μ. Θεοδωράκης, ό.π., σελ. 65

¹⁶² Σ. Δορδανάς, Η Γερμανική Στολή στη ναφθαλίνη. Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974, Αθήνα 2011, σελ.76-77

¹⁶³ Α. Γκράμσι, Οι διανοούμενοι, Αθήνα 1972, σελ.81

κυβέρνηση, και δίπλα στην κυβέρνηση υπήρχαν δεκάδες κρατικές και "οιονεί κρατικές" οργανώσεις που είχαν συσταθεί για την καταπολέμηση του κομμουνισμού και στις οποίες δρούσαν επίσης ξένες μυστικές υπηρεσίες. Οι "οιονεί κρατικές" οργανώσεις αποτελούσαν ουσιαστικά προέκταση του κρατικού κατασταλτικού μηχανισμού.¹⁶⁴

Παρά τον εκδημοκρατισμό της αστυνομίας και τα κατασταλτικά μέτρα, υπήρξε, όπως πάντα, μεγάλος αγώνας μεταξύ των νέων μεταξύ 1961 και 1963. Οι οργανώσεις νεολαίας ΕΔΑ και ΚΟΕΝ (Κεντρική Οργάνωση της Ένωσης Νεολαίας) έθεσαν μια τάση, η οποία σύντομα μετονομάστηκε σε ΕΔΙΝ (Ελληνική Δημοκρατική Νεολαία).¹⁶⁵ Στην αντίπερα όχθη βρίσκεται η οργάνωση νεολαίας ΕΡΕ, η οποία είναι σε μεγάλο βαθμό ανενεργή και η πανεπιστημιακή της οργάνωση, η ΕΚΟΦ (Εθνική Κοινοτική Οργάνωση Φοιτητών), κυριαρχείται από ακροδεξιά στοιχεία και δεσμούς με ομίλους.

Δύο συνθήματα που εισήχθησαν τότε αποτέλεσαν αφετηρία για μια νέα πορεία ανοιχτή στους νέους.¹⁶⁶

Το ένα ήταν το "1-1-4", το οποίο αναφερόταν στα ακραία άρθρα του Συντάγματος και όριζε ότι η τήρησή τους επαφίεται στον πατριωτισμό του ελληνικού λαού. Ένα άλλο σύνθημα ήταν το "15% για την παιδεία", το οποίο υπογράμμιζε την ανάγκη αύξησης της χρηματοδότησης της εκπαίδευσης.

Υπήρχε επίσης αυξανόμενη ανησυχία μεταξύ των πολιτών για την κούρσα των εξοπλισμών μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, και τα κινήματα ειρήνης ήταν ενεργά στην Ελλάδα και σε άλλα μέρη του κόσμου. Ο Λαμπράκης αγωνίστηκε για τα ανώτερα συμφέροντα της ειρήνης και έγινε αντιπρόεδρος της Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Ειρήνη και την Αποκλιμάκωση (ΕΕΔΥΕ). Για το λόγο αυτό μίλησε εκείνη την ημέρα σε εκδήλωση της σχετικής επιτροπής, της ΕΔΥΕΘ, που ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Λ. Κουρκουβέλας, *Η Ελλάδα και το ζήτημα των πυρηνικών όπλων: 1957-1963*, Αθήνα 2011, σελ. 96

¹⁶⁵ Σ. Δορδανάς, *Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη. 1941-1944*, Θεσσαλονίκη 2006, σελ.42

¹⁶⁶ Λ. Κουρκουβέλας, *ό.π.*, σελ. 97

¹⁶⁷ Λ. Κουρκουβέλας, *ό.π.*, σελ. 95

5.2. Οι πολιτικές επιπτώσεις της δολοφονίας

Όταν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έφτασε στο πολιτικό του γραφείο το πρωί της 23ης Μαΐου, λίγες ώρες μετά τις δολοφονίες, ξέσπασε με οργή για το "ποιος τελικά κυβερνά τη χώρα". Η πολιτική θύελλα που ξέσπασε έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εκλογική ήττα του ΕΛΚ περίπου πέντε μήνες αργότερα.¹⁶⁸

Μετά από έκτακτη συνεδρίαση της εκτελεστικής επιτροπής του κόμματος, ο πρόεδρος του ΕΛΚ Ιωάννης Πασαρίδης κατηγόρησε το καθεστώς Καραμανλή για δολοφονία και κάλεσε την κοινή γνώμη να "σηκώσει κεφάλι" ώστε "αυτή η επίθεση να είναι η αρχή του τέλους μιας αιματηρής κυβέρνησης".

Ο επικεφαλής της Ένωσης Κεντρώων Γιώργος Παπανδρέου εξέδωσε μια πιο αιχμηρή δήλωση: "Η Ένωση Κεντρώων καταδικάζει ενόπιον της κοινής και διεθνούς κοινής γνώμης ότι ο αρχηγός της ΕΡΕ Κ. Καραμανλής ευθύνεται για την πολιτική δολοφονία του βουλευτή Γρ. Λαμπράκη".¹⁶⁹

Ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής απάντησε με μια λιτή δήλωση: "Το πάθος του κ. Παπανδρέου τον κάνει να προβαίνει σε πράξεις όχι μόνο πολιτικά αλλά και ηθικά απαράδεκτες. Θα τιμωρηθεί για το υπόλοιπο της ζωής του για όσα είπε σήμερα".¹⁷⁰

Η αντεπίθεση της Ένωσης Κεντρώων ήταν πιο ωμή, αναφέροντας εν μέρει: "Μια δημοκρατική κυβέρνηση αποτρέπει το έγκλημα. Υπήρχε κάθε πιθανότητα να είχε συμβεί αυτό στη Θεσσαλονίκη. Μια δημοκρατική κυβέρνηση αποτρέπει το έγκλημα και αυτό που συνέβη στη Θεσσαλονίκη ήταν απολύτως πιθανό. Οι τυραννικές κυβερνήσεις οργανώνουν συμμορίες που διαπράττουν εγκλήματα και στη συνέχεια προσποιούνται ότι τις διώκουν."¹⁷¹ Και, φυσικά, δεν διστάζουν να θυσιάσουν κάποιους από τους τρομοκράτες, αρκεί να επιτευχθεί ο στόχος. Έτσι είναι και σήμερα: το ΕΛΚ πρέπει να ενημερωθεί ότι μάταια προσπαθεί να εμπλακεί σε δημαγωγία. Αυτοί που οργανώνουν δολοφονίες με συμμορίες δεν είναι πατριώτες".¹⁷²

Μάλιστα, στην ανακοίνωση της Ένωσης Κεντρώων δεν υπήρχε κανένας δισταγμός να επιτεθεί ευθέως στον πρωθυπουργό: "Ο κ. Καραμανλής έχει εμμονή με

¹⁶⁸ Μ. Θεοδωράκης, ό.π., σελ. 67-68

¹⁶⁹ Ι. Παπαθανασίου, Η νεολαία του Λαμπράκη τη δεκαετία του 1960: αρχειακές τεκμηριώσεις και αυτοβιογραφικές καταθέσεις, Αθήνα 2008, σελ. 48

¹⁷⁰ Ι. Παπαθανασίου, ό.π., σελ. 49

¹⁷¹ Η. Έμκε-Πουλοπούλου Προβλήματα Μετανάστευσης Παλινοόστησης, Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών, Αθήνα 1986, σελ.62

¹⁷² Ι. Παπαθανασίου, ό.π., σελ. 51-52

τα μικροκομματικά και ιδιοτελή πάθη του λαϊκισμού και φέρνει στο βωμό του τα απόβλητα της δημοκρατίας. Οργανώνει τρομοκρατικές ομάδες και φυσικά είναι ο δράστης των εγκλημάτων τους".¹⁷³

Στη γραμμή αυτή εμμένει και η κοινοβουλευτική ομάδα της Ένωσης Κεντρώων, η οποία συνεδρίασε εκτάκτως την επομένη των δολοφονιών, εκδίδοντας ανακοίνωση στην οποία τονίζει, μεταξύ άλλων, τα εξής: Η κοινοβουλευτική ομάδα του ΕΚ εκφράζει τη βαθιά θλίψη και τον αποτροπιασμό της για τη δολοφονία του βουλευτή Λαμπράκη και καταδικάζει τον κ Καραμανλή, αρχηγό του ΕΛΚ, στην κοινή γνώμη και τη διεθνή κοινή γνώμη". Η δολοφονία του βουλευτή Λαμπράκη αποτελεί δυστυχώς μια αιματηρή επιβεβαίωση των ισχυρισμών του ΕΚ και απόδειξη ότι η παράνομη κυβέρνηση του ΕΛΚ, κατεχόμενη από ένα πλέγμα ενοχών, σκοπεύει να οδηγήσει τη χώρα σε εμφύλιο πόλεμο.

Στο όνομα του πνευματικού μεγαλείου ενός έθνους που εξεγείρεται ενάντια στην απερισκεψία της δολοφονίας και αρνείται να κατασταλεί, πρέπει να παραιτηθεί μια αιματοβαμμένη κυβέρνηση για να αποκατασταθεί η ομαλή λειτουργία ενός δημοκρατικού πολιτεύματος. Όσοι ήλπιζαν ότι η ορμή της ελευθερίας θα συντριβεί από τις απερίσκεπτες ενέργειες των τρομοκρατών θα μετανοήσουν. Η δημοκρατία θα επικρατήσει".¹⁷⁴

Η κυβέρνηση, αντιλαμβανόμενη ότι δεν μπορεί να αποφύγει την κλιμάκωση της λεκτικής αντιπαράθεσης, προσπάθησε να απαντήσει με μια μακροσκελή ανακοίνωση.¹⁷⁵ Πιστεύουν ότι με αυτόν τον τρόπο καλύπτουν τις δικές τους αποτυχίες. Χρησιμοποίησε ψέματα και συκοφαντίες για να υποκινήσει τον πληθυσμό σε αναρχικές διαδηλώσεις με την υποστήριξη της άκρας αριστεράς από την πρώτη στιγμή. Παρόμοια περιστατικά έχουν συμβεί και σε άλλες περιόδους πολιτικής όξυνσης, ενώ ακόμα πιο σοβαρά περιστατικά έχουν συμβεί στη χώρα μας και σε όλο τον κόσμο.¹⁷⁶

Όμως, αδίστακτοι δημοκράτες χρησιμοποιούν συχνά αυτά τα περιστατικά ως πρόσχημα για να τα κακοποιήσουν, να υποδαυλίσουν τον φανατισμό και να οδηγήσουν τις μάζες σε εγκληματικά επεισόδια η ηγεσία έχει την ψευδαίσθηση ότι ο λυσσαλέος φανατισμός και οι γελοίες υπερβολές θα τους φέρουν στην εξουσία. Και

¹⁷³ Κ. Σαιν-Μαρτέν, *Λαμπράκηδες: Ιστορία μιας γενιάς*, Αθήνα 1984, σελ. 22

¹⁷⁴ Κ. Σαιν-Μαρτέν, *ό.π.*, σελ. 23

¹⁷⁵ Χ. Ζαφείρης, *Θεσσαλονίκης τοπιογραφία*, Θεσσαλονίκη 1990, σελ.42

¹⁷⁶ Μ. Θεοδωράκης, *ό.π.*, σελ. 70

φαίνεται να πιστεύουν ότι το πεζοδρόμιο μπορεί να παίξει τον ίδιο ρόλο τώρα όπως και στο παρελθόν..."¹⁷⁷

Ο Γιώργος Παπανδρέου δεν είδε καμία δυσκολία να ακολουθήσει την κυβέρνηση σε αυτό το επίπεδο σύγκρουσης: είτε η κυβέρνηση του ΕΛΚ και οι ηγέτες της είναι αδίστακτοι εγκληματίες, είτε η κατάσταση είναι εκτός ελέγχου και άλλοι οργανώνουν δολοφονίες για αδίστακτους σκοπούς. Σε κάθε περίπτωση, μια παράνομη και εγκληματική κυβέρνηση πρέπει να εξαλειφθεί.¹⁷⁸

Ο Γιώργος Παπανδρέου "τυφλώθηκε από το πάθος και αγνοούσε ότι μόνο ο κομμουνισμός θαυμάζει αυτές τις τακτικές", διαμαρτυρήθηκε και πάλι η κυβέρνηση σε ξεχωριστή ανακοίνωση. Η γραμμή για τους κινδύνους του κομμουνισμού συνεχίστηκε σε επιστολή που έστειλαν στον Καραμανλή 13 μέλη του βρετανικού Εργατικού Κόμματος στις 28 Μαΐου.¹⁷⁹ Στην επιστολή αυτή, αφού χαρακτήρισαν τη δολοφονία του Λαμπράκη ως "πολιτικό έγκλημα", έγραφαν συγκεκριμένα: "Αν δεν γίνει τίποτα για να αποτραπούν περαιτέρω επιθέσεις στην ελευθερία του λόγου και του συνέρχεσθαι της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης στην Ελλάδα, η μεγάλη σας χώρα, την οποία θεωρούμε λίκνο της δημοκρατίας, θα μπορούσε να στερηθεί όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα."¹⁸⁰

Πιστεύουμε ότι υπάρχει πραγματικός κίνδυνος να στερηθεί όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και να γίνει θύμα του φασισμού". Ένας εξοργισμένος Καραμανλής επέστρεψε την επιστολή ως απαράδεκτη και έγραψε σε μια μακροσκελή απάντηση: "Εσείς και το Εργατικό Κόμμα γνωρίζετε πολύ καλά ότι οι μέρες που η Ελλάδα είχε μια προστάτιδα θεά έχουν περάσει."¹⁸¹

Εκείνη, που αγωνίστηκε σκληρά για την ανεξαρτησία της από τον φασισμό και τον ναζισμό, είναι αποφασισμένη να την υπερασπιστεί απέναντι στους κομμουνιστές και τους συμμάχους τους που προσβάλλουν την Ελλάδα και την εμπλέκουν σε εξωτερικές υποθέσεις. Πρόσφατα, ο διεθνής κομμουνισμός στράφηκε και πάλι εναντίον της Ελλάδας.¹⁸²

Πρέπει να σημειώσω με βαθιά λύπη ότι το κέντρο αυτής της επίθεσης στο εξωτερικό βρίσκεται, τουλάχιστον προς το παρόν, στο Λονδίνο, ιδιαίτερα στους

¹⁷⁷ Κ. Σαιν-Μαρτέν, ό.π., σελ. 25

¹⁷⁸ Κ. Σαιν-Μαρτέν, ό.π., σελ. 26

¹⁷⁹ Ιστορία του Ελληνικού έθνους. τ. 6 , Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα, Αθήνα 2000, σελ. 874

¹⁸⁰ Λ. Κουρκουβέλας, ό.π., σελ. 97

¹⁸¹Κ. Κούρτης , *"Δολοφονία Λαμπράκη: Ένα ιστορικό μυθιστόρημα.*, 2003, σελ. 39

¹⁸² Λ. Κουρκουβέλας, ό.π., σελ. 98

κύκλους εκείνους όπου το βρετανικό Εργατικό Κόμμα... Οι κομμουνιστές πρέπει να καταλάβουν εγκαίρως ότι προσπαθούν να αναζωπυρώσουν τις καλές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών μας, τις οποίες επιθυμούμε να διατηρήσουμε στενές και φιλικές, σχέσεις που αποτελούν το δεσμό που ενισχύει την ενότητα και τη δύναμη του δυτικού κόσμου.¹⁸³

Οι κομμουνιστικές επιθέσεις που γίνονται τώρα στο Λονδίνο στρέφονται εναντίον αυτής της ενότητας και αυτής της δύναμης και ελπίζω ότι έχουν επηρεάσει έστω και για μια στιγμή τη σκέψη σας, αλλά κατευθύνονται στην πιο ακραία ανάλυση. Σας καλώ λοιπόν να μην προσβάλλετε τον ελληνικό λαό παρεμβαίνοντας στις εσωτερικές του υποθέσεις με τρόπο που στην πραγματικότητα ενισχύει τους στόχους του διεθνούς κομμουνισμού εναντίον του".¹⁸⁴

Η αποκάλυψη των δολοφονιών Λαμπράκη και η άμεση εμπλοκή της αστυνομίας σε αυτές προκάλεσε πολλές αντιδράσεις. Το Παλάτι, το οποίο πιστεύεται ότι εμπλέκεται άμεσα στη δολοφονία του Λαμπράκη, εκμεταλλεύτηκε τον κυβερνητικό ανασχηματισμό που ακολούθησε τα πολιτικά εγκλήματα στη Θεσσαλονίκη για να απομακρύνει τον Καραμανλή από την πρωθυπουργία, με πρόσχημα μικροδιαφωνίες σχετικά με την επικείμενη βασιλική επίσκεψη στο Λονδίνο.¹⁸⁵

Ως "υπεύθυνος σύμβουλος" της βασιλικής οικογένειας, ο πρωθυπουργός αντιτάχθηκε στην επίσημη επίσκεψη του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο. Ο βασιλιάς Παύλος επέμεινε στη γνώμη του και αγνόησε την πολιτική βούληση της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, με αποτέλεσμα ο Καραμανλής να παραιτηθεί στις 11 Ιουνίου 1963 και να εγκαταλείψει προσωρινά την Ελλάδα. Στις 19 Ιουνίου ο βασιλιάς διόρισε μια νέα κυβέρνηση πλειοψηφίας του ΕΛΚ με επικεφαλής τον Π. Πιπινέλλη, παρέχοντας επίσημη κάλυψη για το βασιλικό ταξίδι.¹⁸⁶

Το ΕΛΚ ήρθε δεύτερο στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου. Ο Καραμανλής παραιτήθηκε από αρχηγός της και αντικαταστάθηκε από τον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος εγκατέλειψε την Ελλάδα το '89. Ο βασιλιάς Παύλος έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Γ. Παπανδρέου, το πρώτο κόμμα του ΕΛΚ στο

¹⁸³ Κ. Σαιν-Μαρτέν, ό.π., σελ. 27

¹⁸⁴ Ιστορία του Ελληνικού έθνους., Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα, τ.6 Αθήνα 2000, σελ.112

¹⁸⁵ Κ. Σαιν-Μαρτέν, ό.π., σελ. 28

¹⁸⁶ Ι. Παπαθανασίου, ό.π., σελ. 53

κοινοβούλιο. Η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης δόθηκε στον Παπανδρέου επειδή κανένα κόμμα δεν είχε την απόλυτη πλειοψηφία στο κοινοβούλιο.¹⁸⁷

Η ενέργεια αυτή του βασιλιά επικρίθηκε όχι μόνο από το ΕΛΚ και τον συναφή Τύπο, αλλά και από τη συνταγματική θεωρία, καθώς ο βασιλιάς δεν περίμενε τη σύγκληση του κοινοβουλίου, αλλά εξέλεξε τον πρόεδρο και του έδωσε την εντολή να σχηματίσει νέα κυβέρνηση μετά την επίσημη αποκρυστάλλωση της κομματικής εξουσίας. Ο Γ. Παπανδρέου "δεν πίστευε ότι είχε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Ο Γ. Παπανδρέου "δεν βασίστηκε στις ψήφους της ΕΔΑ". Παραιτήθηκε από την κυβέρνηση σύμφωνα με τη δέσμευσή του.

Η βασιλική οικογένεια αναθέτει στον Π. Κανελλόπουλο, αρχηγό του δεύτερου κόμματος, να διερευνήσει το θέμα. Αυτό απέτυχε, όμως, και ακολούθησε ο σχηματισμός προσωρινής κυβέρνησης από τον Ι. Παρασκευόπουλο, η διάλυση της Βουλής και η προκήρυξη νέων εκλογών- τον Δεκέμβριο του 1963, παραμονές της αποχώρησης των εμπνευστών των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου από την πολιτική και της απέλασης, ξέσπασαν διακοινοτικές ταραχές στην Κύπρο. Αυτή η νέα κυπριακή κρίση οδήγησε και στη νίκη της Ένωσης Κέντρου στις εκλογές της 16ης Φεβρουαρίου 1964.¹⁸⁸

5.3. Νεολαία Λαμπράκη

"Ένα άξιο τέκνο της Ελλάδας, ένας άνδρας που ονομαζόταν Γρηγόρης Λαμπράκης, κλήθηκε να σκοτώσει την ειρήνη, το θάρρος και την ανθρωπιά. Αλλά έχει σκοτωθεί ποτέ ο ήλιος; Η Ελλάδα ανατέλλει. Όχι για ταφή, αλλά για ανάσταση". Αυτά ήταν τα λόγια της συγγραφέως Διδώς Σωτηρίου μετά την κηδεία του στις 28 Μαΐου 1963. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι από τη συμπρωτεύουσα προσήλθαν στο νεκροταφείο. Ο σιωπηλός πόνος ξεσηκώθηκε από το σύνθημα "Όλη η νεολαία και ο Λαμπράκης". Το σύνθημα αυτό ενέπνευσε και καθοδήγησε τη Δημοκρατική Νεολαία Λαμπράκη, πρόεδρος της οποίας ήταν ο Μίκης Θεοδωράκης και γενικός γραμματέας ο Τάκης Μπενάς, και λειτούργησε καταλυτικά στις λαϊκές διαδηλώσεις κατά της Δεξιάς.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Ι. Παπαθανασίου, ό.π., σελ. 54

¹⁸⁸ Ι. Παπαθανασίου, ό.π., σελ. 56

¹⁸⁹ Λ. Κουρκουβέλας, ό.π., σελ. 99

Ειδικότερα, το σύνθημα "Όλη η νεολαία και ο Λαμπράκης" που δονούσε την ατμόσφαιρα την ημέρα της κηδείας του Λαμπράκη και το κλίμα δυσαρέσκειας που επικρατούσε στη νεολαία, έδωσε την ευκαιρία στην ΕΔΑ να δημιουργήσει ένα ευρύ κίνημα για το συντονισμό της δράσης της νεολαίας. Έτσι, την επομένη της κηδείας, ο Μίκης Θεοδωράκης προσκλήθηκε στα γραφεία της ΕΔΑ ως το καταλληλότερο πρόσωπο για την οργάνωση αυτού του εγχειρήματος.¹⁹⁰

Ο Θεοδωράκης αποδέχτηκε την πρόσκληση, παρά τις προηγούμενες διαφωνίες του με τα μέλη του Πολιτικού Γραφείου σχετικά με τις πολιτικές πτυχές της δολοφονίας του Λαμπράκη και τον τρόπο οργάνωσης του νέου κινήματος, και ταυτόχρονα παραιτήθηκε από διευθυντής της μικρής ορχήστρας για να επικεντρωθεί στο νέο εγχείρημα. Από την πλευρά της ΕΔΑ ήταν ο Γρηγόρης Γιάνναρος και ο Ανδρέας Λεντάκης (μέλη της Ν.Ε.ΔΑ), ενώ από την πλευρά των συνθετών επιλέχθηκαν ως μέλη της εκτελεστικής επιτροπής ο Θεόδωρος Πάγκαλος και ο Δημήτρης Καραχάλιος. Οκτώ ημέρες αργότερα, στις 8 Ιουνίου, η πενταμελής αυτή επιτροπή, μαζί με άλλες 22, παρουσίασε την ιδρυτική διακήρυξη της ΕΔΑ. Σε αυτήν ανέφεραν ότι σκοπός του κινήματος ήταν να αγωνιστεί για την ομαλή δημοκρατία και την ειρήνη ως σημαντικό μέρος των στόχων του, και κάλεσαν όλους τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από κομματική τοποθέτηση, να το υποστηρίξουν στην υλοποίηση αυτού του στόχου.¹⁹¹

Η βούληση για ευρεία και ανοικτή οργάνωση είναι εμφανής από την πλήρη απουσία αναφοράς των πολιτικών κομμάτων σε αυτή τη διακήρυξη. Ακόμη και οι υπογράφωντες τη διακήρυξη μιλούν με επαγγελματική και όχι με πολιτική ιδιότητα, υποδηλώνοντας την επιθυμία τους να αποφύγουν κάθε κομματική χροιά.¹⁹²

Κάποια, αν όχι όλη, η πολιτική δραστηριότητα μπορεί επίσης να βρεθεί σε αυτή τη δήλωση και στην πρώτη περίοδο δραστηριότητας. Όπως εξηγεί ο Θεοδωράκης, οι πρώτες οδηγίες δόθηκαν για μια κίνηση που είχε ως πυρήνα την προώθηση του πολιτιστικού στοιχείου και οι όποιες δηλώσεις διαχωρίστηκαν από το πολιτικό στοιχείο.¹⁹³

Πράγματι, οι πρώτες δραστηριότητες του Λαμπράκης επικεντρώθηκαν στη διοργάνωση καλλιτεχνικών δεξιώσεων, λογοτεχνικών βραδιών και κάθε είδους κοινωνικοπολιτιστικών επισκέψεων.

¹⁹⁰ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, *Νεότερος Ελληνισμός από 1881 έως 1913*, τ. 4, Αθήνα 1977, σελ.65

¹⁹¹ Κ. Σαιν-Μαρτέν, ό.π., σελ. 30

¹⁹² Κ. Σαιν-Μαρτέν, ό.π., σελ. 31

¹⁹³ Λ. Κουρκουβέλας, ό.π., σελ. 100

Το επίκεντρο ήταν η διοργάνωση καλλιτεχνικών δεξιώσεων, λογοτεχνικών βραδιών και κοινωνικοπολιτιστικών επισκέψεων κάθε είδους. Με άλλα λόγια, επρόκειτο για ένα πρόγραμμα που βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στην έννοια της ΕΠΟΝ, την οποία προσπάθησε να αναβιώσει το νέο κίνημα.¹⁹⁴

Απώτερος στόχος του προγράμματος ήταν να παρέχει στους νέους τους κατάλληλους πολιτιστικούς, εκπαιδευτικούς και ηθικούς πόρους ως εφαλτήριο για την πνευματική τους αναγέννηση. Ωστόσο, η αυξανόμενη πολιτικοποίηση της νεολαίας κατέστησε αναγκαία την αποσαφήνιση του πολιτικού και ιδεολογικού περιεχομένου του κινήματος, γεγονός που επισημάνθηκε στην πρώτη τακτική συνεδρίαση της ιδρυτικής επιτροπής.(π.χ. αποφυλάκιση πολιτικών κρατουμένων και κατάργηση των κοινωνικών πιστοποιητικών), και παρόλο που οι περισσότερες πολιτικές τους θέσεις συνέπιπταν με αυτές της ΕΔΑ, επεδίωκαν να απελευθερωθούν και να διακριθούν με τη δική τους πολιτική ταυτότητα και φωνή (μέσω του περιοδικού Τετράδια Δημοκρατία και της εβδομαδιαίας εφημερίδας της Θεσσαλονίκης Φωνή του Λαμπράκη) καθώς και τη δική τους.¹⁹⁵

Τα κατάφεραν, όπως χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι τον Σεπτέμβριο του 1963 διοργανώθηκε στο θέατρο Πόλεως η πρώτη εκδήλωση για νέες γυναίκες στη χώρα μας, που ήταν και δική τους ιδέα. Σκοπός της ήταν να δώσει ώθηση σε ένα υγιές γυναικείο κίνημα και να δείξει ότι η αντίληψη ότι οι γυναίκες δεν ενδιαφέρονται για την πολιτική είναι αναληθής και ότι οι ίδιες έχουν αντίκτυπο στην καθημερινή ζωή.

Το γεγονός ότι το ΔΚΝΓΛ δεν συνδεόταν με κανένα πολιτικό κόμμα και ήταν μια ανοιχτή ιδέα είχε ασυνήθιστα μεγάλο και γρήγορο αντίκτυπο από αυτή την άποψη. Φυσικά, η χαλαρή δομή της οργάνωσης συνέβαλε επίσης σε αυτή την έκρηξη και η προσέλκυση μελών δεν είχε καμία σχέση με άλλες οργανώσεις.¹⁹⁶

Φυσικά, η χαλαρή δομή της προσέλκυσης μελών συνέβαλε σε αυτή την έκρηξη. Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα παραδείγματα είναι η στρατολόγηση 100 ατόμων μέσα σε λίγα λεπτά στην περιοχή της Καβάλας. Συγκεκριμένα, σε μια προεκλογική συγκέντρωση των υποψηφίων της ΕΔΑ, οι προαναφερθέντες νέοι συγκεντρώθηκαν στη μέση της πλατείας και, με την ενθάρρυνση των τοπικών

¹⁹⁴ Λ. Κουρκουβέλας, ό.π., σελ. 101

¹⁹⁵ Η. Ιωακείμογλου, Τριανταφύλλου Σ. *Αριστερή Τρομοκρατία, Δημοκρατία και Κράτος*, 2003, σελ.76

¹⁹⁶ Μ. Θεοδωράκης, ό.π., σελ. 70

αξιωματούχων, ονομάστηκαν Λαμπράκηδες και ανέλαβαν ακόμη και οργανωτικά καθήκοντα.¹⁹⁷

Στο καθαρά οργανωτικό κομμάτι, αποφασίστηκε ότι κάθε ομάδα θα είχε επικεφαλής τρεις συμβούλους που θα εκλέγονταν από τα μέλη. Το συμβούλιο αυτό αποτελούνταν από ένα άτομο υπεύθυνο για τα οικονομικά του συλλόγου, ένα άτομο υπεύθυνο για το γραφείο Z (το σύμβολο του Λαμπράκη) και τέλος ένα άτομο υπεύθυνο για την ομάδα στο σύνολό της. Στόχος κάθε ομάδας ήταν να συναντιέται μία φορά την εβδομάδα για να εξετάζει την κίνησή της, σύμφωνα με τις οδηγίες της εκτελεστικής επιτροπής¹⁹⁸.

Ωστόσο, κανείς δεν περίμενε ότι το κίνημα θα αποκτούσε σημαντική απήχηση στους νέους. Επομένως, η μαζική συμμετοχή στο κίνημα αποτέλεσε έκπληξη για την αστυνομία και τον κεντροδεξιό Τύπο, οι οποίοι έδωσαν ελάχιστη ή καθόλου προσοχή στην ίδρυση της ΔΚΝΓΛ.¹⁹⁹

Ως αποτέλεσμα, η αντιπολίτευση πολέμησε από την αρχή την αναβολή εκδηλώσεων με το πρόσχημα της έλλειψης αερισμού, όπως η εκδήλωση στο Αιγάλεω, και τις συγκεντρώσεις για λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας, όποιος και αν ήταν ο λόγος διεξαγωγής τους. Τον ψυχολογικό αυτό πόλεμο ακολούθησαν συλλήψεις, επιθέσεις σε συλλόγους και μέλη, ακόμα και ανοιχτά ανακοινωμένα σχέδια δολοφονίας του γραμματέα της ΔΚΝΓΛ Νίκαιας Κωνσταντίνου Κόντζογλου και του Μίκη Θεοδωράκη.²⁰⁰

---

¹⁹⁷ Μ. Θεοδωράκης, *ό.π.*, σελ. 71

¹⁹⁸ Μ. Κανδυλάκης, *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης- Από τον πόλεμο στη δικτατορία- Δ' 1941-1967*, 2008, σελ.85

¹⁹⁹ Ι. Παπαθανασίου, *ό.π.*, σελ. 57

²⁰⁰ Ι. Παπαθανασίου, *ό.π.*, σελ. 58

Επίλογος

Ο Γρηγόριος Λαμπράκης αντιπροσωπεύει μία από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας και αποτελεί συνεχή σύμβολο του αγώνα του ανθρώπου κατά της πολιτικής καταπίεσης. Ήταν ο πολιτικός που προκάλεσε τον Καραμανλή να δηλώσει: "Ποιος είναι ο ηγέτης αυτής της χώρας;" Γεννήθηκε στις 3 Απριλίου 1912 στην Κερασίτσα της Αρκαδίας και ήταν το 14ο από τα 18 παιδιά της οικογένειάς του. Ο μεγαλύτερος αδελφός του, Θεόδωρος Λαμπράκης, ήταν γιατρός και βουλευτής της ΕΡΕΚ (Κεντρική Εθνική Προοδευτική Ένωση).

Ο Γρηγόρης Λαμπράκης απέκτησε εκπαίδευση στην εμπορική και λογιστική σχολή του Παναγιωτόπουλου στη γενέτειρά του, όπου κατά τον Ιούνιο του 1932 αποφοίτησε και επέστρεψε στην Κερασίτσα για να εργαστεί στη γεωργία και στην επιχείρηση του πατέρα του, καθώς και στην τοπική διοίκηση. Τον Σεπτέμβριο του 1933 εισήχθη στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και αποφοίτησε τον Μάιο του 1939 με ειδίκευση στη γυναικολογία, γίνοντας πρωτοπόρος στην ενδοκρινολογία της γυναικολογίας στην Ελλάδα.

Παρότι φαίνεται πως προσχώρησε στο στρατό και έδωσε εξετάσεις για τη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών στη Σύρο, δεν είναι γνωστό για ποιον λόγο δεν υπηρέτησε. Από το 1936 μέχρι το 1959 κατείχε το πανελλήνιο ρεκόρ στο άλμα εις μήκος, με απόσταση 7,37 μέτρα. Το 1943 ίδρυσε την "Ελληνική Ομοσπονδία Στίβου" και διοργάνωσε αγώνες, συγκεντρώνοντας έσοδα.

Το 1950 έγινε καθηγητής μαιευτικής και γυναικολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Είχε τρεις γιους, τον Γιώργο, τον Θεοδωρή και τον Γρηγόρη. Στις εκλογές του Οκτωβρίου 1961, εξελέγη βουλευτής Πειραιά σε συνεργασία με την Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ). Ήταν ένας από τους ιδρυτές και αντιπρόεδρος της "Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη", η οποία διοργάνωσε την "Πρώτη Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης" στις 21 Απριλίου 1963, παρά την απαγόρευση της αστυνομίας.

Παρά τις απειλές, ο Λαμπράκης περπάτησε μεγάλο μέρος της διαδρομής μόνος του και τελικά συνελήφθη και κρατήθηκε για αρκετές ώρες. Ταξίδεψε στο Λονδίνο για να υποστηρίξει Έλληνες, Κύπριους και Βρετανούς διαδηλωτές που

αγωνίζονταν για την απελευθέρωση των ελλήνων πολιτικών κρατουμένων, συμπεριλαμβανομένης της Μπέτι Μπάρτλετ Αμπατιέλο, της συζύγου του Αντώνη Αμπατιέλο. Οι διαδηλωτές αντιτάχθηκαν στη βασίλισσα Φρειδερίκη, που βρισκόταν στο Λονδίνο για ένα βασιλικό γάμο. Η σύζυγος του Αμπατιέλο ζήτησε να συναντηθεί με τη Φρειδερίκη, αλλά παρά τις πιέσεις του Λαμπράκη, η Φρειδερίκη αρνήθηκε να την συναντήσει.

Περίπου έναν μήνα αργότερα, στις 22 Μαΐου, ο Λαμπράκης δολοφονήθηκε από παραστρατιωτικούς κατά τη διάρκεια μιας συνάντησης για την ειρήνη και τον πυρηνικό αφοπλισμό στη Θεσσαλονίκη. Τραυματίστηκε σοβαρά και λίγες μέρες αργότερα πέθανε από τα τραύματά του.

Η οργή για τη δολοφονία του Λαμπράκη και την προφανή συμμετοχή της αστυνομίας ήταν τόσο έντονη, ώστε το καθεστώς του Καραμανλή ανατράπηκε σε λιγότερο από τρεις εβδομάδες αργότερα μετά από αυτό το περιστατικό. Στις 3 Οκτωβρίου 1966, πραγματοποιήθηκε η δίκη για τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη και τον σοβαρό τραυματισμό του Γιώργου Τσαρούχα. Η δίκη οδήγησε στη δημιουργία της "Νεολαίας Λαμπράκη" και ο Μίκης Θεοδωράκης εξελέγη πρώτος πρόεδρός της.

Ο Γρηγόριος Λαμπράκης, με τη ζωή του και το έργο του, αποτελεί ένα παράδειγμα αφοσίωσης και αγάπης για την πατρίδα. Η συνεισφορά του στον πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό τομέα ήταν εξαιρετική, ενώ οι ιδέες του για την ελευθερία και την πρόοδο εξακολουθούν να είναι επίκαιρες σήμερα. Μέσω αυτής της εργασίας, έχουμε επιχειρήσει να αναδείξουμε τη σημασία του Γρηγόριου Λαμπράκη και την αξία της κληρονομιάς του για τον ελληνικό λαό και την παγκόσμια ιστορία.

Ο Γρηγόρης Λαμπράκης είναι μαραθωνοδρόμος, γιατρός και πολιτικός. Γεννήθηκε στην Κερασίτσα Αρκαδίας- εκλέχθηκε βουλευτής Πειραιά με την ΕΔΑ στις εκλογές του Οκτωβρίου 1961- ιδρυτικό μέλος και αντιπρόεδρος της "Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη"- πραγματοποίησε την πρώτη μαραθώνια πορεία ειρήνης υπό απειλή στις 21 Απριλίου 1963, παρά την απαγόρευση της αστυνομίας. Περπάτησε το μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής μόνος του, ενώ τελικά συνελήφθη και κρατήθηκε για αρκετές ώρες.

Στις 22 Μαΐου 1963 ο βουλευτής της ΕΔΑ συμμετείχε σε εκδήλωση στη Θεσσαλονίκη, όπου εκφώνησε ομιλία για την ειρήνη και τον αφοπλισμό. Μετά την εκδήλωση δολοφονήθηκε στο χώρο όπου μιλούσε, λίγα μέτρα από το κτίριο που

κατείχε η Δημοκρατική Συνδικαλιστική Κίνηση. Τραυματίστηκε σοβαρά και πέθανε στις 27 Μαΐου 1963 σε ηλικία 51 ετών.

Ο θάνατός του προκάλεσε δημόσια κατακραυγή, μεγάλη πολιτική κρίση και διεθνή κατακραυγή, με αποτέλεσμα την παραίτηση του καθεστώτος Καραμανλή, τη νίκη της Ένωσης Κέντρου στις επόμενες εκλογές και τη δημιουργία της "Νεολαίας Λαμπράκη", με πρώτο πρόεδρο τον Μίκη Θεοδωράκη. Η έρευνα για τη δολοφονία του συνεχίζεται με αμείωτη ένταση. Πίσω από τους φυσικούς αυτουργούς της δολοφονίας βρισκόταν ένα δίκτυο εκτελεστών, γνωστό ως παρακράτος. Βασικός κρίκος στην υπόθεση ήταν ο Ξενοφών Γιοσμάς, επικεφαλής του παρακράτους, ο οποίος δεχόταν μίζες και ήταν συνεργάτης των Ναζί.

Η δίκη για τη δολοφονία του Λαμπράκη, η οποία διήρκεσε δύο μήνες, δεν έφερε καμία αποκάλυψη. Δύο πρόσωπα ξεχώρισαν στη δίκη: ο εισαγγελέας Παύλος Δελαπόρτας και ο ανακριτής και μελλοντικός Πρόεδρος της Δημοκρατίας Χρήστος Σαρτζετάκης. Βέβαια, η δίκη του Λαμπράκη δεν έφερε τα αποτελέσματα που επεδίωκε ούτε η οικογένειά του ούτε το κόμμα του.

Χαρακτηριστικά, το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ στις 30 Δεκεμβρίου 1966 περιέγραφε τη δίκη ως εξής: "Ουδέν εκτυφλωτικόν φως, μόνον ελαφρώς επιθετικά ελαφρυντικά". Είκοσι δύο από τα 31 άτομα που κατηγορούνταν για τη δολοφονία του βουλευτή αθώωθηκαν. Η δίκη διήρκεσε 67 ημέρες και έμεινε στην ιστορία κυρίως επειδή αποκάλυψε το ρόλο που έπαιζαν οι οιονεί δημόσιοι υπάλληλοι στην Ελλάδα.

Η δολοφονία του Λαμπράκη ήταν μια υπόθεση που συγκλόνησε την Ελλάδα που προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές του εμφυλίου πολέμου. Ο Καραμανλής φαίνεται να αναφώνησε μπαίνοντας στο γραφείο του μετά τη δολοφονία του Λαμπράκη: δείχνοντας τη δύναμη των παρακρατικών, την αδυναμία της δημοκρατίας, τις πληγές του εμφυλίου και την άγνωστη πορεία που ακολουθεί η Ελλάδα: "Μα ποιος θα κυβερνήσει αυτή τη χώρα στο τέλος;".

Ο Γρηγόριος Λαμπράκης αποτελεί μια σημαντική φυσιογνωμία της ελληνικής κουλτούρας του 20ού αιώνα. Η ζωή και το έργο του αντικατοπτρίζουν τις κοινωνικές, πολιτικές και πνευματικές αναταράξεις της εποχής του, καθώς και τον αγώνα για την ελευθερία και τη δημοκρατία.

Πηγές και βιβλιογραφία

A. Πηγές

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)

Στοιχεία για βουλευτές της ΕΔΑ. Φάκελος, 22

Κινήσεις για την Ειρήνη. Φάκελοι, 262-263

Διεθνές Κίνημα Ειρήνης, Φάκελοι, 266-267

ΔΝΔ, Φάκελοι, 273-279, 281-284, 287

ΔΚΝΓΛ, Φάκελοι, 288,289

Νεολαία ΕΔΑ, Φάκελοι, 268

ΠΟΔΝ, Φάκελοι, 311, 315

Κομματικές οργανώσεις ΕΔΑ, Φάκελοι, 567, 609, 642

Διαδίκτυο

«Συνέντευξη Μίκη Θεοδωράκη για τη νεολαία Λαμπράκη», 19 Οκτωβρίου 2005, <http://www.mikistheodorakis.gr/el/writings/interviews/?nid=4361>, (ημερομηνία πρόσβασης 16/05/2023)

Πετρόπουλος Γ, «Κρυμμένα τα μυστικά της δολοφονίας του: Ο απόρρητος φάκελος του Λαμπράκη», 14 Μαΐου 2017, https://www.efsyn.gr/themata/istorika/110197_krymmena-ta-mystika-tisdolofonias-toy (ημερομηνία πρόσβασης 16/05/2023)

B. Βιβλιογραφία

Αναστασιάδης Γ. *Το παλίμψηστο του αίματος. πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη (1913-1968)*, Θεσσαλονίκη 2010

Αναστασιάδης Γ. *Η Θεσσαλονίκη στις συμπληγάδες του 20ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2005

Αναστασιάδης Γ. *Η Θεσσαλονίκη των εφημερίδων*, Θεσσαλονίκη 1994

Αναστασιάδης Γ. *Πολίτευμα και κομματικοί σχηματισμοί στην Ελλάδα. 1952-1967*, Θεσσαλονίκη 1991

- Αρβανίτη-Σωτηροπούλου Μ., Τριγιάζης Π., *Παρασύνθημα Λαμπράκης*, Αθήνα 2003
- Βαβούρας Γ., Κούρτης Α., *Παραοικονομία: Η έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα και το εξωτερικό*, Αθήνα 1991
- Βούλτεψης Γ. Χρέος για την αλήθεια. Έρευνες και ντοκουμέντα, Προσκήνιο, Αθήνα 2002
- Βούλτεψης Γ. *Υπόθεση Λαμπράκη*, τ. 1, “Η μάχη”- Θεσσαλονίκη 1963, Αθήνα 1998
- Βούλτεψης Γ. *Υπόθεση Λαμπράκη*, τ. Β, 1963-1967, η πορεία, η δίκη, η καταγωγή, η προβοκάτσια, Αθήνα 1998
- Βουρνάς, Τ., *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας, Από τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια ως την ημέρα του στρατιωτικού πραξικοπήματος των συνταγματαρχών*, τ. 5, Αθήνα 2008, (1984)
- Γκοτζαρίδη Ε., *Η ζωή και ο θάνατος του Γρηγόρη Λαμπράκη, ένας ειρηνιστής στη δίνη του εμφύλιου διχασμού*, Ιανουάριος 2023
- Γκράμσι Α. Οι διανοούμενοι, Αθήνα 1972
- Calavita, K. (2003) “A reserve army of delinquents”. *Punishment and Society*. Vol. 5(4), October, Oxford
- Δορδανάς Σ. Η Γερμανική Στολή στη ναφθαλίνη. Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974, Αθήνα 2011
- Δορδανάς Σ. Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη. 1941-1944, Θεσσαλονίκη 2006
- Έμκε-Πουλοπούλου Ή. Προβλήματα Μετανάστευσης Παλιννόστησης, Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών, Αθήνα 1986
- Ζαφείρης Χ. Θεσσαλονίκης τοπιογραφία, Θεσσαλονίκη 1990
- Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα, ΙΣΤ', Αθήνα, 2000
- Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Νεότερος Ελληνισμός από 1881 έως 1913, ΙΔ, Αθήνα, 1977
- Ιωακείμογλου Η., Τριανταφύλλου Σ. Αριστερή Τρομοκρατία, Δημοκρατία και Κράτος, 2003
- Θεοδωράκης Μ., *Το μανιφέστο των Λαμπράκηδων*, Αθήνα 2003
- Κανδυλάκης Μ. *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης- Από τον πόλεμο στη δικτατορία- Δ' 1941-1967*, 2008

Κανδυλάκης Μ. *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης*. Συμβολή στην Ιστορία του Τύπου. Γ' 1923-1941, 2005

Κανδυλάκης Μ. *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης*. Συμβολή στην Ιστορία του Τύπου. Α' Τουρκοκρατία, 1998

Κανδυλάκης Μ. *Η λογοκρισία στις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης*, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, Θεσσαλονίκη 1993

Κανελλόπουλος Κ. *Εισοδήματα και φτώχεια στην Ελλάδα: Προσδιοριστικοί παράγοντες, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών*, Αθήνα 1986

Κατσαρός Τ., *Μια απόφαση. Μάχομαι μέχρι το τέλος. Στενή Αυτοάμυνα (ΟΠΛΑ) 1946-1947*, Καβάλα 2003

Κήλυ Έ. *Φόνος στον Θερμαϊκό Υπόπτοι, πραιτώρες και τύπος στην υπόθεση Πολκ*, 1991

Κουρκουβέλας Λ., *Η Ελλάδα και το ζήτημα των πυρηνικών όπλων: 1957-1963*, Αθήνα 2011

Λάζου Β., *Κρατική βία και πολιτικός αποκλεισμός: το νομοθετικό πλαίσιο του εμφυλιακού και μετεμφυλιακού κράτους και η πολιτική του σημασία, στο Οι Μεγάλες Δίκες*, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Αθήνα 2011

Λεντάκης Α., *Το Παρακράτος και η 21η Απριλίου*, Πρόλογοι: Γ.Α. Μαγκάκης- Π. Πετρίδης, Επιμέλεια: Α. Σιδεράτος, Αθήνα, 2000

Λιναρδάτος Σ., *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, τ. 4, 1961- 1964, Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 1986

Μαργαρίτης, Γ. *Οι λιγότερο γνωστές πτυχές της εμφύλιας πολεμικής αναμέτρησης 1946- 1949, τα «παρεπόμενα» του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, στο Ελευθεροτυπία, Ιστορικά, σελ. 73- 96, Αθήνα, 2009

Μάγερ Κ. *Ιστορία του Ελληνικού Τύπου*, τ. 3, Αθήνα 1960

Μαργαρίτης Γ. *Ιστορία του ελληνικού Εμφυλίου*, Αθήνα 2001

Μαρτέν Σ. *Λαμπράκηδες Ιστορία μιας γενιάς*, 1984

Μέγας Γ. *Οι βαρκάρηδες της Θεσσαλονίκης. Η αναρχική βουλγαρική ομάδα και οι βομβιστικές ενέργειες του 1903*, Αθήνα 1994

Μόδης Γ. *Τέσσαρες δίκες στη Θεσσαλονίκη (Ο.Π.Λ.Α-ΜΛΑ-Οικονομική Διαχείριση-Υπόθεση Πολκ)*, Αθήνα 1959

Νικολακόπουλος Η., «Παρουσία της ζωής και του έργου του τιμώμενου», στο: *Επίσημοι Λόγοι*, Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα 2016

Παπαθανασίου Ι., *Η νεολαία του Λαμπράκη τη δεκαετία του 1960: αρχειακές τεκμηριώσεις και αυτοβιογραφικές καταθέσεις*, Αθήνα 2008

Πορφύρης Κ., *Γρηγόριος Λαμπράκης: Ο αντρειωμένος*, Βιβλιοθήκη Πρωτοπόρου, Αθήνα 1962

Σαιν-Μαρτέν Κ., *Λαμπράκηδες: Ιστορία μιας γενιάς*, Αθήνα 1984

Σεφεριάδης Σ., «Συλλογικές δράσεις, κινηματικές πρακτικές: η σύντομη δεκαετία του '60 ως συγκρουσιακός κύκλος», στο: Άλκης Ρήγος, Σεραφείμ

Σεφεριάδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «*Η «σύντομη» δεκαετία του '60*», Αθήνα 2008

Τριανταφυλλίδης Γ., *Σημειώσεις Αναμνήσεων*, Θεσσαλονίκη 1999

Τριγιάζης Π., *Ο Λαμπράκης και το κίνημα ειρήνης*, Αθήνα 2013

Τρίκκας Τ., *ΕΔΑ 1951-67: Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς, τ. 2: Η δεκαετία των άκρων*, Αθήνα 2009

Χαλαζιάς Χρ, *Η δολοφονία του Λαμπράκη και το παρακράτος*, Αθήνα 2019

Χρήστου Θ. *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757-1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001

Χρήστου Θ. *Ο ρόλος των Νέων στο Μέτωπο, την Κατοχή και την Αντίσταση (1940 -1944) - Τα πολιτικοστρατιωτικά τεκμήρια, τ. Α*, Αθήνα 2016

Χρήστου Θ. *Πέτρος Σωκράτους Κόκκαλης (1896-1962). Ο Αστός Επαναστάτης, Ιατρός. Από τον Βενιζελισμό στον Λενινισμό*. Αθήνα 2019

Ψαράκης Τ. *Από τον πόλεμο στη δικτατορία, Δ' 1941-1967*, Αθήνα 1980

Περίληψη

Ο Γρηγόριος Λαμπράκης είναι μια από τις πιο εμβληματικές μορφές της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας και ένα διαρκές σύμβολο του ανθρώπινου αγώνα ενάντια στην πολιτική καταπίεση.

Η παρούσα εργασία αναλύει τα γεγονότα αυτά σε πέντε κεφάλαια. Το Κεφάλαιο Α΄ εξετάζει τα πρώτα χρόνια του Γρηγόρη Λαμπράκη και το ακαδημαϊκό του έργο. Στο Κεφάλαιο Β΄ αναλύεται η πολιτική πορεία αυτής της αγωνιστικής ομάδας. Το Κεφάλαιο Γ΄ πραγματεύεται τη δολοφονία του, το Κεφάλαιο Δ΄ περιγράφει τους μετέπειτα θριάμβους και αμαρτίες του. Τέλος, το Κεφάλαιο Ε΄ εξετάζει τις πολιτικές συνέπειες της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη.